

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

БУРКАЛЬ ВІТА СЕРГІЇВНА

УДК 343.9:343.851

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОТИДІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ
ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ**

12.00.08 «Кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ **В.С. Буркаль**

Науковий керівник: **Топчій Василь Васильович**,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Ірпінь - 2019

АНОТАЦІЯ

Буркаль В.С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. - Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2019.

У дисертації сформульовано і запропоновано авторське визначення транснаціональної організованої злочинності в сфері економіки як різновиду організованої злочинної діяльності у сфері легальної і нелегальної господарської діяльності.

Визначено, що на теренах України транснаціональна економічна злочинність є пострадянським феноменом, що зумовлено кардинальними змінами моделі політичних та економічних відносин. Витоки останньої сформовані у проявах організованої злочинності у радянські часи, зокрема окремих формах кримінального промислу. Становлення транснаціональних кримінальних зв'язків у радянський період відбувалось у сфері незаконного обігу культурних цінностей.

Виокремлено такі етапи становлення транснаціональної злочинності в Україні: перший етап: формування організованих злочинних угруповань економічної спрямованості у радянський період; другий етап: освоєння окремих форм кримінального промислу та встановлення зв'язків з організованими злочинними угрупованнями інших держав; третій етап: інтенсифікація взаємозв'язків організованої злочинності та тіньової економіки; четвертий етап: створення розгалуженої інфраструктури забезпечення діяльності організованих злочинних угруповань; п'ятий етап: транснаціоналізація організованих злочинних угруповань економічної спрямованості.

Розглянуто основні теоретико-правові засади протидії транснаціональній організованій злочинності. Відображено стан і рівень транснаціональної

організованої злочинності в сфері економіки в Україні. Дано кримінологічна характеристика транснаціональної організованої злочинності в сфері економіки і виділені ознаки транснаціональних економічних злочинів

Охарактеризовані напрямки діяльності та особливості функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки в Україні, дано кримінологічну характеристику особам, які є учасники транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки. Проаналізовано соціальні та правові заходи протидії транснаціональній організованій злочинності в сфері економіки в Україні.

Досліджено законодавче забезпечення заходів протидії транснаціональній організованій злочинності в відповідальності з міжнародними конвенціями як спосіб запобігання злочинності в сфері економіки України.

Зазначено, що правове регулювання протидії транснаціональній злочинності здійснюється на міжнародному та національному рівнях. На міжнародному рівні: універсальні багатосторонні угоди, що регламентують протидію транснаціональній організованій злочинності в цілому, або окремим транснаціональним злочинам; регіональні багатосторонні угоди з питань боротьби з транснаціональною організованою злочинністю; рішення ООН та інших міжурядових організацій; двосторонні угоди держав з питань протидії злочинності. На національному рівні: законодавство України; концепції, стратегії тощо.

Визначено, що типовими формами міжнародного співробітництва в сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю є: 1) попередження і запобігання злочинам, за якими укладено угоди між державами, в тому числі шляхом взаємного обміну інформацією про діяльність транснаціональних злочинних організацій та їх учасників, спільних оперативно розшукових заходів, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють функціонуванню організаційних структур транснаціональної злочинності; 2) взаємна правова допомога в розслідуванні, кримінальному переслідуванні та судовому розгляді справ про транснаціональні злочини - виконання процесуальних та інших дій

(огляди, обшуки, допити, експертизи та ін.), Складання, пересилання і вручення документів; 3) видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування; 4) передача провадження у кримінальних справах - порушення кримінального переслідування проти особи на підставі клопотання іншої держави; 5) передача засуджених для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є, або де вони постійно проживають; 6) спільне вивчення причин і інших чинників транснаціональної економічної злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших правоохоронних органів; 7) підготовка кадрів, надання експертних послуг, поставки спеціальних науково-технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам; обмін оперативною, правовою інформацією тощо.

Ключові слова: транснаціональна організована злочинність, організовані злочинні угруповання, злочини в сфері економіки, злочинні організації, запобігання, протидія.

SUMMARY

Burkal V. S. Countering Transnational Organized Crime in the Economy. – Qualification scientific work as the manuscript.

The dissertation for obtaining the degree of Candidate of Law Sciences, Specialty 12.00.08 - Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law. – University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, 2019.

In the thesis are formulated and author's determination of transnational organized crime in the sphere of economy as kinds of organized criminal activity in the sphere of legal and illegal economic activity is offered.

It is defined that in the territory of Ukraine transnational economic crime is a Post-Soviet phenomenon, it is caused by cardinal changes of model of the political and economic relations. Sources of the last are created in manifestations of organized crime in Soviet period, in particular separate forms of criminal trade. Formation of transnational criminal communications during the Soviet period happened in the sphere of illicit trafficking in cultural values.

The following stages of formation of transnational crime in Ukraine are allocated: the first stage: formation of organized criminal groups of economic orientation during the Soviet period; the second stage: development of separate forms of criminal trade and establishment of communications with organized criminal groups of other states; the third stage: intensification of interrelations of organized crime and shadow economy; the fourth stage: creation of branched infrastructure of ensuring activity of organized criminal groups; the fifth stage: transnationalization of organized criminal groups of economic orientation.

The main teoretiko-legal bases of counteraction of transnational organized crime are considered. The state and level of transnational organized crime is reflected in the sphere of economy in Ukraine. It is given criminological characteristic of transnational organized crime in the sphere of economy and the marked-out signs of transnational economic crimes

Activities and features of functioning of transnational organized criminal

groups in the sphere of economy in Ukraine are characterized, it is given criminological characteristic to persons who are participants of transnational organized criminal groups in the sphere of economy. Social and legal measures of counteraction of transnational organized crime in the sphere of economy in Ukraine are analysed.

It is investigated legislative providing measures of counteraction of transnational organized crime in responsibility with the international conventions as a way of prevention of crime in the sphere of economy of Ukraine.

It is specified that legal regulation of counteraction of transnational crime is carried out at the international and national levels. At the international level: the universal multilateral agreements regulating counteraction of transnational organized crime in general or to separate transnational crimes; regional multilateral agreements on fight against transnational organized crime; decision of the UN and other intergovernmental organizations; bilateral agreements of the states concerning crime counteraction. At the national level: legislation of Ukraine; concepts, strategy and so forth.

It is defined that typical forms of the international cooperation in the sphere of fight against transnational organized crime are: 1) prevention and prevention of crimes on which agreements between the states, including by mutual exchange of information about activity of the transnational criminal organizations and their participants, joint quickly search actions, identification and elimination of the reasons and conditions promoting functioning of organizational structures of transnational crime are concluded; 2) mutual legal assistance in investigation, criminal prosecution and judicial review of affairs about transnational crimes - performance of legal and other proceedings (surveys, searches, interrogations, examinations, etc.), Drawing up, transfer and delivery of documents; 3) delivery of criminals to other state or international body for criminal prosecution; 4) transfer of production on criminal cases - violation of criminal prosecution against the person on the basis of the petition of other state; 5) transfer of convicts for serving sentence in the state which citizens they are or where they constantly live; 6) joint studying of the reasons and other

factors of transnational economic crime and also exchange of experience of work of police and other law enforcement agencies; 7) training, providing expert services, deliveries of special scientific and technical means and providing material and logistical assistance to other states; exchange of operational, legal information and so forth.

Key words: transnational organized crime, organized criminal groups, crimes in the sphere of economy, the criminal organizations, prevention, counteraction.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Полянська В. С. Транснаціональна організована злочинність у сфері економіки: сутність та ознаки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 167–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2016_2_47.

2. Полянська В. С. Витоки і розвиток транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки в Україні. *Форум права*. 2016. № 5. С. 151–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

3. Полянська В. С. Международные механизмы противодействия транснациональной организованной экономической преступности. *Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь» («Legea si Viata»)*. Кишинев, 2017. № 1/2 (301). С. 140–143.

4. Полянська В. С. Питання європейського співробітництва у протидії транснаціональній організованій економічній злочинності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. №3 (108). С. 67–79.

5. Полянська В. С. Кримінологічна характеристика особистості членів транснаціональних організованих злочинних угруповань економічної спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 92–100.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Полянська В. С. Окремі аспекти попередження релігійного екстремізму і тероризму. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 30 вересня 2016 р.). К.: ГПУ, Нац. акад. прок. України, 2016. С. 272–274.

7. Некрасов В. А. Полянська В. С. Запровадження та подальший розвиток інституту викривачів. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції: матеріали круглого столу* (м. Київ, 2 листопада, 2018 р.). К.: Нац. акад.

внутр. справ, 2018. С. 99–103.

8. Некрасов В. А., Полянська В. С. Окремі нотатки щодо оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності за методологією соста. *Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування*: матеріали IV дистанційної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, (м. Одеса, 15 листопада 2018 р). Одеса: «Юридична література, 2018. С. 40–43.

9. Буркаль В. С. Трансформація транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки в Україні. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, управління та права: теорія і практика*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 22 грудня 2018 р.): у 3 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 1. С. 18–19.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	13
1.1 Теоретичні дослідження проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки.....	13
1.2 Поняття та зміст транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки.....	30
1.3 Зарубіжний досвід протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки.....	43
Висновки до розділу 1.....	60
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	61
2.1 Аналіз кількісних і якісних показників транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки.....	61
2.2 Напрями діяльності та особливості функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки в Україні.....	66
2.3 Кримінологічна характеристика особистості членів транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки.....	107
Висновки до розділу 2.....	114
РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	116
3.1 Правове забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки	116
3.2 Загальносоціальні заходи протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки в Україні.....	147
Висновки до розділу 3.....	174
ВИСНОВКИ	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ	211

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Світові глобалізаційні процеси, а також перманентне зближення України із Європейським Союзом поряд із позитивними явищами та процесами ставлять перед правоохоронною системою України нові виклики та завдання. Основні з них пов'язані із необхідністю вироблення дієвих моделей та стратегій протидії транснаціональній злочинності. Вивчення структури та динаміки організованої злочинності в Україні свідчить про стійку тенденцію до транснаціоналізації останньої, створення розгалуженої інфраструктури злочинної діяльності як на території України, так і за кордоном. Більше того, необхідно звернути увагу на якісні зміни у структурі транснаціональних організованих злочинних угруповань, для яких усе більш характернішою є мережева організація, наявність системи корупційних зв'язків, формування тіньових інституцій впливу на політичні процеси в Україні.

Незважаючи на значні зусилля правоохоронних органів, транснаціональна організована злочинність якісно змінюється у бік вироблення нових технологій злочинної діяльності, проникнення та встановлення контролю за окремими сегментами економіки та створенням системи корумпованих зв'язків для забезпечення максимального злочинного результату.

Так, упродовж 2013 року окремими підрозділами Національної поліції України припинено діяльність 172 організованих злочинних груп (далі – ОЗГ) і злочинних організацій (далі – ЗО), в тому числі викрито 10 бандугруповань, 2014 року – відповідно, 155, 2015 року – 123, 2016 року – 102, упродовж 2017 року – 172, з них підрозділами захисту економіки – 43. Згідно з даними проведеного аналізу результатів роботи Національної поліції України за 12 місяців 2017 року однією з актуальних загроз для України є діяльність транснаціональної організованої злочинності. Упродовж 2017 року виявлено 7

ОЗГ та ЗО з транснаціональними зв'язками¹

У зв'язку з цим питання ефективної протидії транснаціональній організованій злочинній діяльності у сфері економіки має неабияку актуальність в умовах сьогодення і повинно стати предметом пильної уваги з боку правоохоронних органів, науковців та громадськості.

Теоретичним основам протидії транснаціональній організованій злочинності присвячено роботи М. Г. Вербенського, О. М. Бандурки, П. Д. Біленчука, В. В. Голіни, О. М. Джужи, А. Д. Дорошенка, В. М. Дрьоміна, Г. П. Жаровської, А. П. Закалюка, Н. А. Зелінської, О. В. Козаченко, В. А. Мисливого, Г. П. Пожидаєва, О. С. Проневича, І. В. Пшеничного, Е. В. Расюка, О. Б. Сахарової, Є. Д. Скулиша, Ю. Ю. Сорочика, В. В. Топчія, О. Ю. Шостко та інших дослідників.

Визнаючи значимість здобутків означених науковців, потрібно зазначити, що ступінь розробленості цієї проблеми досі ще не є достатнім. Більшість робіт зосереджено на дослідженнях питань протидії традиційним формам транснаціональної злочинної діяльності – наркобізнесу, торгівлі людьми, органами і тканинами, нелегальній міграції, незаконній торгівлі зброєю. Комплексних досліджень питань протидії транснаціональній організованій злочинності саме у сфері економіки досі ще не проведено. Вироблення дієвої стратегії протидії саме транснаціональній організованій злочинності у нашій країні додатково ускладнюється відносною новизною цього явища, що створює значні перешкоди для роботи державних інституцій у зв'язку з відсутністю апробованого досвіду.

Водночас сучасні загрозливі тенденції транснаціональної злочинності економічної спрямованості вимагають від представників правової науки формування комплексу доктринально обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності протидії цьому явищу. Зокрема,

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі : офіційний сайт Генеральної прокуратури України URL : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення 10.10.2018).

нового наукового аналізу потребують: сутність та ознаки транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки у нормативному та кримінологічному аспектах; стан правового регулювання протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки; кримінологічна характеристика транснаціональної організованої економічної злочинності; особливості функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки; кримінологічна характеристика їхніх учасників; основні напрями вдосконалення організаційно-правового забезпечення діяльності правоохоронних органів у протидії транснаціональній економічній злочинності; питання організації міжнародно-правового співробітництва щодо протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки.

Україна, враховуючи стан євроінтеграційних процесів та ситуацію на Сході нашої країни, має враховувати та дотримуватися всіх вимог, що висуваються їй європейською спільнотою, особливо пов'язаних із проголошеною політикою щодо протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки. У першу чергу, ці вимоги стосуються удосконалення взаємовідносин між Україною та іноземними державами, правоохоронними органами і громадянами з тим, щоб уникнути порушень прав та свобод, гарантованих і забезпечених державою, у тому числі економічної діяльності.

Наведене і зумовлює актуальність дисертації, яка спрямована на характеристику сучасної транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки та розроблення системи заходів протидії останній.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Указу Президента України «Про затвердження Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю» від 21.10.2011 №1000/2011, п. 18 Плану заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженого розпорядженням Кабінету

Міністрів України від 25.01.2012 № 53-р, Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 265, Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1407-р, Постанови Верховної Ради України «Про концепцію судово-правової реформи в Україні» від 28.04.1992, Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008, та є складовою частиною наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України, передбачених пп. 5.9, 5.10, 5.18, 6.6 та 6.24 Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затверджених Наказом МВС України від 16.03.2015 № 275, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.

Тема роботи затверджена Вченою радою Університету державної фіскальної служби України від 26 травня 2016 року (протокол № 2).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є розроблення науково обґрунтованих заходів протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки на основі результатів комплексного кримінологічного аналізу її стану та тенденцій, причин й умов, наявність яких сприяє вчиненню транснаціональних злочинів у сфері економіки.

Для досягнення мети дослідження визначено такі *завдання*:

- вивчити стан наукової розробленості проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки;
- систематизувати основні визначення поняття «транснаціональна організована злочинність у сфері економіки», які існують у сучасній кримінології, з метою виявлення характерних ознак цієї злочинності;

- проаналізувати сучасний стан і тенденції транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки;
- надати кримінологічну характеристику осіб та злочинних груп, діяльність яких пов'язана з транснаціональною організованою злочинністю;
- визначити причини й умови організованої транснаціональної злочинності у сфері економіки;
- розробити систему загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки;
- запропонувати авторське визначення транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки як різновиду організованої злочинної діяльності у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду протидії транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності.

Предметом дослідження є протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціально наукових методів і підходів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. З урахуванням специфіки теми, мети і задач дослідження використовувалися такі методи: *діалектичний метод* – застосовано для проведення повного і всебічного дослідження транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки (розділи 1–2); *теоретичного аналізу та синтезу* (індукція, дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, класифікація) – проаналізовано наукові погляди на проблему транснаціональної організованої злочинності, досліджено чинне законодавство, що регулює питання протидії їй, визначено та проаналізовано основні прояви транснаціональної організованої злочинності

економічної спрямованості (підрозділ 1.1); *системно-структурний метод* – використано для дослідження детермінаційного комплексу транснаціональної злочинності у сфері економіки та системи протидії цьому явищу; *формально-логічні методи* – застосовано для тлумачення та розмежування основних понять досліджуваного явища (підрозділ 3.2); *порівняльно-правовий метод* – застосовано щодо порівняння положень законодавства України з відповідними положеннями законодавства інших держав та міжнародно-правових актів (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2); *соціологічні методи* дослідження у формі анкетування – надали змогу визначити сучасний стан протидії транснаціональної злочинності у сфері економіки в Україні (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2).

Емпіричну базу дослідження складають результати анкетування 379 працівників оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України та Служби безпеки України в 22 областях України, статистичні дані Верховного Суду, Генеральної прокуратури і Єдиного державного реєстру судових рішень, матеріали вивчення 128 кримінальних проваджень, пов'язаних з транснаціональними злочинами у сфері економіки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом розроблених проблем дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, що присвячене розгляду проблем протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки, що ґрунтується на кримінальному законодавстві України, практиці Європейського Союзу та законодавстві окремих країн світу.

Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення, висновки та пропозиції, зокрема:

вперше:

– сформульовано авторське визначення «транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки» як різновиду організованої злочинної діяльності у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності;

– запропоновано доповнити статтю 255 КК України частиною 2 такого змісту: «вчинення дій, передбачених частиною першою з метою поширення своєї діяльності у сферу економіки інших держав, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна». Частину 2 чинної редакції ст. 255 КК України вважати частиною 3;

– запропоновано доповнити КК України статтею 436¹ «Дестабілізація національної економіки держави» такого змісту: «вплив на економіку держави для послаблення економічної незалежності з метою проведення агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів, – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років»;

удосконалено:

– класифікацію злочинів економічної спрямованості транснаціональної організованої злочинності в Україні;

– класифікацію загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки;

– наукові розробки з питань формування національної та міжнародної систем протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки;

дістали подальшого розвитку:

– наукові погляди щодо основних етапів (негативних проявів) становлення і розвитку транснаціональної організованої злочинності економічної спрямованості в Україні;

– наукові розробки щодо особливостей кримінологічної характеристики особистості членів транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки;

– класифікація причин і умов транснаціональної організованої

злочинності у сфері економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані за результатами дослідження положення і висновки використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – у ході подальшого дослідження і вирішення проблем, пов'язаних із протидією транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки (акт впровадження ДНДІ МВС України від 29 серпня 2018 року);

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення чинного кримінального законодавства України з питань реалізації заходів кримінально-правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 22 жовтня 2018 року № 22/470-1-15-3; акт впровадження підкомітету з питань контролю за дотриманням законодавства у сфері запобігання і протидії корупції юридичними особами Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції від 7 грудня 2018 року № 180/04/2322/18);

– *освітньому процесі* – для підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з навчальних дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кримінологія», «Кваліфікація окремих видів злочинів», «Кваліфікація злочинів, підслідних органам досудового розслідування Національної поліції України», «Правозастосування», «Профілактика злочинів», «Кримінологічна віктимологія», «Аналіз та прогноз злочинності» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2018 року, акт впровадження ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом» від 18 вересня 2018 року);

– *практичній діяльності* – для організаційно-правового, методичного, інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки (акт впровадження Головного управління ДФС у Дніпропетровській області від

26 квітня 2017 року, акт впровадження в практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України від 26 листопада 2018 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У тезах доповіді В. А. Некрасов, В. С. Полянська «Окремі нотатки щодо оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності за методологією *socta*» і В. А. Некрасов, В. С. Полянська «Запровадження та подальший розвиток інституту викривачів», автором самостійно досліджено особливості застосування методик протидії транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові доповіді, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки й практичні рекомендації, викладені у дослідженні, обговорювалися на засіданні кафедри кримінального права та криминології Університету державної фіскальної служби України. Результати дослідження були оприлюднені на 4 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, зокрема: «Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України» (м. Київ, 30 вересня 2016 р.); «Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції» (м. Київ, 2 листопада 2018 р.); «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, управління та права: теорія і практика» (м. Полтава, 22 грудня 2018 р.); «Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування» (м. Одеса, 15 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в

дисертаційному дослідженні, відображено в 9 наукових публікаціях, серед яких чотири наукові статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному періодичному виданні та чотири тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 234 сторінку, із них основного тексту – 181 сторінка, список використаних джерел – 29 сторінок (272 найменувань) та чотири додатки на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

1.1 Теоретичні дослідження проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки

Питання транснаціональної організованої злочинності досліджується в ряді галузевих юридичних наук, перш за все, в кримінології, кримінальному праві, міжнародному праві, криміналістиці. Слід зазначити, що основні роботи, присвячені вивченню цього явища в Україні, з'явилися порівняно нещодавно, на межі ХХ-ХХІ ст., на відміну від зарубіжних, які висвітлюють проблеми транснаціональної організованої злочинності вже кілька десятиліть.

Незважаючи на певну кількість досліджень у вітчизняній правовій науці з цієї проблематики, комплексні всеохоплюючі дослідження феномену транснаціональної організованої злочинності саме у сфері економіки в Україні поки що відсутні. Кримінологічні аспекти протидії цьому явищу досі не отримали комплексного вирішення на дисертаційному та монографічному рівні, хоча деякі з цих питань і привертала увагу вчених.

Серед наявних робіт чільне місце посідають кандидатські дисертації І.В. Пшеничного, Г.П. Пожидаєва, А.Д. Дорошенка, а також докторська дисертація М.Г. Вербенського, в яких представлений аналіз ряду аспектів протидії цьому виду злочинності. Насамперед доволі детально проаналізовано питання протидії транснаціональному організованому наркобізнесу, торгівлі людьми, органами і тканинами людського тіла, нелегальній міграції.

Одним з перших на дисертаційному рівні досліджень проблем транснаціональної злочинності стала робота І.В. Пшеничного «Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй» (2000 р.) [236]. У роботі визначено поняття організованої, міжнародної та транснаціональної злочинності, охарактеризовано причини та умови їх

виникнення, надано характеристику окремих напрямів протиправної діяльності цих злочинних організацій (переважно наркобізнесу, контрабандному перевезенню незаконних мігрантів, торгівлі жінками, викраденню та контрабанді автомобілів), сформульовано висновки і деякі пропозиції щодо поліпшення діяльності правоохоронних органів в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю.

З означеною проблемою тісно пов'язана дисертаційна робота Г.П. Пожидаєва «Адміністративно-правові засади протидії організованій транснаціональній злочинності» (2009 р.) [231]. Автором зроблено спробу дослідити сутність, особливості та шляхи удосконалення адміністративно-правових засад протидії організованій транснаціональній злочинності.

У роботі сформульовано узагальнююче поняття транснаціональної організованої злочинності, визначено її основні ознаки. У загальному вигляді охарактеризовано деякі види транснаціональних злочинів – наркобізнес, незаконний обіг зброї, відмивання грошей, організовані форми нелегальної міграції, торгівля людськими органами, тероризм, контрабанда та ін.

Надано визначення протидії транснаціональній організованій злочинності як комплексу заходів впливу на таку злочинність, включаючи вплив на соціальні передумови виникнення транснаціональної злочинності, причини та умови її поширення, правоохоронну діяльність щодо виявлення, розкриття та розслідування таких діянь, притягнення винних у їх вчиненні осіб до відповідальності. Розглянуто особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів управління у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності, окремо – органів внутрішніх справ.

Дисертація А.Д. Дорошенка «Фактор транснаціональної злочинності в сучасних міжнародних відносинах» (2003 р.) [160] присвячена дослідженню чинників інтернаціоналізації організованої злочинності наприкінці ХХ – початку ХХІ століття з позиції політичної науки. В роботі доводиться, що організована злочинність у її транснаціональному вимірі належить до складних міжнародних проблем, і її вирішення не може бути забезпечено в рамках однієї

держави. Розглянуто основні концепції генези транснаціональної злочинності, яка, на думку автора, виникає на початку ХХ століття, у період першої італійської еміграційної хвилі до США та формування італо-американського синдикату «Коза ностра». Автором підкреслено, що особливо небезпечною сучасною тенденцією є інтеграція структур транснаціональної організованої злочинності і міжнародного тероризму. Окремий розділ в роботі присвячено глобалізації міжнародних відносин та її впливу на формування транснаціональних злочинних мереж.

Особливо слід відзначити докторську дисертацію М.Г. Вербенського «Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання» (2010 р.) [146]. Автор аналізує питання сутності і змісту транснаціональної злочинності, пропонує визначення поняття цього явища, визначає її структуру і основні ознаки.

Наводиться кримінологічна характеристика цього явища з урахуванням геополітичних, історичних і національних особливостей українського суспільства. На думку автора, найбільш характерними для сучасної України є такі прояви транснаціональної злочинності, як злочинність, пов'язана зі сферою господарської діяльності, легалізацією (відмиванням) коштів та іншого майна, отриманих злочинним шляхом, торгівля людьми та нелегальна міграція, незаконний обіг наркотичних засобів.

Проаналізовано детермінанти транснаціональної організованої злочинності, вироблено пропозиції щодо вдосконалення національної нормативно-правової бази, рекомендації щодо змін та доповнень до міжнародно-правових актів, спрямованих на протидію транснаціональній злочинності.

Серед монографій перш за все слід відзначити праці П.Д. Біленчука, Н.А. Зелінської, Т.В. Мельничук та ін.

Комплекс теоретичних і практичних питань, пов'язаних з попередженням транснаціональної організованої злочинності, досліджено у роботі П.Д. Біленчука, С.Е. Єркенова та А.В. Кофанова: «Транснаціональна злочинність: стан і трансформація» (1999 р.) [125]. В роботі пропонується

визначення організованої і транснаціональної злочинності, наводиться характеристика лідерів злочинних груп, співтовариств і формувань. При цьому питання щодо характеристики і протидії окремим видам транснаціональної організованої злочинності викладаються переважно в криміналістичному аспекті. Окремими блоками висвітлено питання щодо розповсюдження незаконного обігу зброї і кримінального автобізнесу (на матеріалах 90-х років). Значної уваги в роботі приділено проблемам налагодження міжнародного співробітництва у протидії діяльності транснаціональних злочинних угруповань (перш за все в рамках СНД), а також особливостям правової допомоги у кримінальних справах.

Проблемам протидії транснаціональній організованій злочинності приділяється увага у монографії Н.А. Зелінської «Міжнародні злочини і міжнародна злочинність» (2006 р.) [178] Монографія містить комплексне міждисциплінарне дослідження категорій «міжнародний злочин», «міжнародна злочинність», «транснаціональна злочинність». У монографії сформульовано концепцію транснаціонального кримінального права і надано визначення транснаціонального злочину.

В роботі проаналізовано міжнародно-правові стандарти криміналізації окремих видів транснаціональних правопорушень (корупційних діянь, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, торгівлі людьми, нелегального ввезення мігрантів, незаконного виготовлення і обігу вогнепальної зброї).

На відміну від більшості робіт, присвячених питанням протидії транснаціональній організованій злочинності, ця робота виконана в основному з позицій міжнародного кримінального права. Автор наголошує на важливості гармонізації кримінально-правової заборони на національному рівні, оптимізації системи кримінального правосуддя, координації превентивних анти кримінальних зусиль держав.

Окремі питання кримінологічної характеристики та протидії транснаціональній і транскордонній організованій злочинності економічного

характеру викладено у монографії Т.В. Мельничук «Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері» [208].

В роботі надано характеристику ряду проявів організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері, проаналізовано її основні форми та види, розкрито детермінаційні механізми розвитку. Основну увагу автором приділено аналізу таких злочинних проявів, як різні форми контрабанди, незаконне відчуження транзитних вантажів, митне оформлення в режимі «експорт» неіснуючих товарів або вантажів з метою незаконного відшкодування бюджетних коштів та ухилення від сплати податку на додану вартість, приховування валютних цінностей та ін.

Автором наводиться визначення злочинності у сфері зовнішньоекономічної діяльності, надаються практичні рекомендації щодо удосконалення соціально-економічних, правових та організаційних заходів протидії цьому виду злочинності на національному і міжнародному рівнях.

Протягом останніх років опубліковано низку наукових статей вітчизняних вчених, присвячених окремим аспектам вказаної проблеми. Це насамперед статті А.П. Закалюка «Проблеми наукового забезпечення боротьби з транснаціональною і прикордонною злочинністю» [175], Д.М. Тичини «Основні напрями запобігання транснаціональній злочинності в Україні» [253], В.В. Корольчука «Актуальні питання запобігання транснаціональній злочинності» [194], Т.Д. Момотенко «Організована злочинність у сучасному світі: характеристика та тенденції розвитку» [213], Є.Д. Скулиша «Транснаціональна організована злочинність: проблема визначення та основні ознаки» [244], О.В. Столярського «Доктринальне визначення поняття транснаціональної організованої злочинності в міжнародному кримінальному праві» [249], Л.В. Новікової «Глобалізація та транснаціональна економічна злочинність: питання сьогодення» тощо [217]. Ряд статей, присвячених проблемам протидії транснаціональній організованій злочинності, підготовлено Г.П. Жаровською.

Усі дослідники звертають увагу на те, що організована злочинність стрімко набуває ознак транснаціональної та перетворюється на глобальну проблему, що загрожує безпеці цілих держав. Вчені доходять висновку, що успішне вирішення питання протидії цьому виду злочинності можливе лише за умови гармонізації і уніфікації національного законодавства та координації зусиль і постійної взаємодії правоохоронних органів різних держав.

У вітчизняній правовій науці питання протидії окремим видам транснаціональних економічних злочинів розглядалось і у криміналістичному аспекті.

У монографії Ю.М. Черноус «Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру» [264] автор звертається до аналізу проблем обрання і реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, що використовуються під час розслідування злочинів міжнародного характеру, у тому числі ряду транснаціональних злочинів у сфері економіки.

Автором докладно аналізуються поняття «міжнародна злочинність», «міжнародний злочин», «злочин міжнародного характеру», «транснаціональний злочин», «транскордонний злочин» та ін.

В роботі представлено елементи криміналістичної характеристики ряду злочинів, що належать до транснаціональних економічних – легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фальшивомонетництва, контрабанди, кіберзлочинів.

Значної уваги автором приділяється проблемам міжнародного співробітництва на досудовому слідстві у справах про злочини міжнародного характеру.

Проблемам нейтралізації економічного підґрунтя транснаціональної організованої злочинності присвячено докторську дисертацію Л.І. Аркуши «Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності» (2011 р.) [120]. В роботі

розкрито зміст та поняття легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. З урахуванням сучасних умов визначено й систематизовано особливості технології вчинення легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності та досліджено окремі її елементи та напрямки виявлення. На думку дослідника, основою технологічного процесу легалізації доходів, отриманих в результаті організованої злочинної діяльності, є такі сфери тіньової активності, як кіберзлочинність, нелегальна торгівля, торгівлі людьми, міжнародний наркобізнес, сфера зовнішньоекономічної діяльності.

Автор відзначає, що перешкоджання проникненню «брудних» грошей у легальну економіку є значним фактором зниження активності злочинних формувань. З урахуванням цього автор аналізує основні напрямки виявлення легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності, особливості розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії, у тому числі питання міжнародного співробітництва правоохоронних органів у вказаній сфері.

Процесуальним і тактичним основам протидії транснаціональній злочинності у сфері високих технологій присвячено кандидатську дисертаційну роботу Л.В. Борисової «Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження» (2007 р.) [132]. Дослідження присвячено питанням криміналістичного дослідження злочинів, пов'язаних з високими технологіями й комп'ютерною технікою, які стали проблемою, що потребує міжнародної уваги. Акцентовано увагу на стрімкому розвитку транснаціональних комп'ютерних злочинів, різкому підвищенню кримінального комп'ютерного професіоналізму та активній організованості дій злочинців.

Автором проаналізовано основи міжнародної та регіональної юрисдикції інформаційного права, надано визначення транснаціональних комп'ютерних злочинів, наведено криміналістичну характеристику цього виду злочинності. У дисертації досліджено форми використання спеціальних знань, розглянуті

сучасні можливості комп'ютерно-технічної експертизи, профілактики й прогнозування вчинення транснаціональних комп'ютерних злочинів.

В цілому дослідження вчених підтверджують багатоаспектність і складність вивчення феномену транснаціональної організованої злочинності як правового, історичного, соціального та філософського явища.

Комплексному аналізу проблем протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки перешкоджає фактична відсутність офіційних даних, що розкривають реальні масштаби злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань як в Україні, так і за кордоном, фрагментарність офіційної статистики МВС України та Генеральної прокуратури України щодо стану боротьби з організованою злочинністю, корупцією, легалізацією (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, часто недоступність даних щодо тенденцій транснаціональної організованої злочинності за кордоном.

На цей час вітчизняною правовою наукою не розроблено єдиного поняття транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки, не систематизовано її ознаки, не розкрито стан, структуру, динаміку і інші характеристики.

Відповідно, не напрацьовано і єдиних підходів до визначення стратегії і тактики протидії транснаціональним організованим злочинам, що вчиняються у сфері економіки.

У зв'язку з цим, цілісне кримінологічне дослідження транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки уявляється вкрай актуальним як для теорії правової науки, так і для практики.

В кримінологічній літературі справедливо зазначається, що історично Україна не належить до держав зі стійкою і кримінально активною транснаціональною організованою злочинністю. На відміну від історично-культурних передумов виникнення та багатовікової історії глобальних транснаціональних злочинних організацій (італійської мафії, японської якудзи, китайських тріад і т.п.), наша держава до останнього часу стикалася

здебільшого з проблемами внутрішньодержавної організованої злочинності [207]. Не випадково у сучасній кримінологічній літературі відзначається, що національна організована злочинність – вищий рівень професійної злочинності, а транснаціональна злочинність – вищий рівень національної організованої злочинності [216, с. 89-103]. У зв'язку з цим обґрунтованим є уявлення про те, що витoki сучасної транснаціональної економічної злочинності на теренах України слід шукати у проявах організованої злочинної діяльності у радянські часи.

Слід зазначити, що за часів СРСР питанням протидії організованій злочинності, у тому числі економічного характеру, приділялось небагато уваги, оскільки вважалося, що ця проблема не є актуальною для радянського права і соціалістичного ладу, відгородженого від світу «залізною завісою».

У той же час, організована злочинність – феномен для пострадянського простору не новий.

Так, значна кількість організованих злочинних груп існувала ще у перші роки радянської влади (до кінця 20-х років); серед них – бандитські угруповання, а також організовані групи у сфері економічної злочинності, що вчиняли розкрадання, спекуляцію, шахрайство, підробку грошових знаків, посадові злочини [241].

В літературі відзначається, що після запровадження НЕПу з тіньового обігу було виведено частину капіталів, придбаних за рахунок спекуляції, хабарництва, крадіжок державного і колективного майна та відвертого бандитизму. У свою чергу, відсутність чіткого податкового контролю і законодавчого регулювання підприємницької діяльності, поєднані з тимчасовою відмовою держави від репресивних заходів об'єктивно сприяли поширенню організованої злочинності. Організовані злочинні структури, що діяли переважно у сфері економіки, досить швидко прилаштувались до нових умов, пов'язаних із підприємницькою діяльністю та використанням іноземного капіталу. Особливістю розвитку організованих форм злочинності 20-х років

стало проникнення її представників до владних структур та налагодження зв'язків із корумпованими чиновниками [128, с. 71-72].

У подальшому відмова від НЕПу та заборона займатися підприємницькою діяльністю сприяли появі в державі тіньової економіки. Основними сферами діяльності організованої злочинності у цей період стає скупка антикваріату, дорогоцінних металів і каміння для наступних махінацій в системі магазинів Торгсину («торгівля з іноземцями»), поява «чорних бірж», крадіжки у сфері торгівлі, постачання, кооперації та використання комісійної і базарної торгівлі для реалізації підпільно виробленої продукції [210, с. 184].

Однак, по мірі становлення радянської соціалістичної держави, зміцнення правоохоронних органів, стабілізації економічної ситуації діяльність таких злочинних груп практично припинилась.

До середини 50-х років феномен організованої злочинності проявлявся головним чином у вигляді організованих форм професійної кримінальної злочинності, діяльності так званих «зłodіїв в законі» [222, с. 9]. Утім, навіть за наявності «зłodіїв в законі», прояви організованої злочинності в СРСР не були масовими.

Поряд з цим, у радянській кримінологічній літературі вказувалось на поширеність в СРСР злочинного промислу, пов'язаного з незаконними операціями з культурними і мистецькими творами, у тому числі з їх вивезенням за межі СРСР за допомогою іноземних дипломатів, іноземців, що приїхали до країни для виконання сумісних робіт, а також туристів [186, с. 77; 221, с. 120-121]. Цей вид діяльності традиційно відноситься до проявів транснаціональної економічної злочинності.

Предметами таких злочинів зазвичай виступали ікони, церковне начиння, часто цінні не лише як предмети мистецтва, а й тому, що вони виготовлялись зі срібла, золота з вкрапленням дорогоцінного каміння.

Іноді об'єктами нелегальних угод і незаконного переміщення за кордон ставали радянські ордени та медалі (в основному бойові) [158, с. 118].

Переважну частину правопорушників становили окремі особи, які з тієї чи іншої причини залишали СРСР. Але органи правопорядку виявляли і достатньо організовані групи осіб, які вчиняли крадіжки з музеїв, монастирів, пограбування квартир окремих громадян, що колекціонували предмети давнини. При цьому злочинці находили скупників цих предметів – як серед громадян СРСР, так і серед іноземців, у тому числі для продажу за іноземну валюту.

Були встановлені зв'язки між вітчизняними злочинцями і іноземцями, що перебували в країні з метою незаконного придбання предметів давнини і мистецтва. Деякі радянські громадяни із числа злочинців займали достатньо відповідальні пости і за характером своїх службових обов'язків мали зв'язки з іноземцями [187, с. 161-163].

Таким чином, зароджувались зв'язки між злочинцями, що вчиняли злочини у нашій країні, і злочинцями, які займалися продажем культурних цінностей за кордоном.

Також, за радянських часів, з 80-х років почалась тенденція вчинення контрабандної злочинної діяльності організованими групами. В літературі зазначається, що до 74% кримінальних справ, які розслідувались колишнім КДБ СРСР, стосувались саме таких груп. Вже тоді виявлялись чіткий розподіл ролей у цих групах, стійкість злочинних зв'язків, високий ступінь конспірації, націленість на вчинення регулярних об'ємних регулярних операцій. При цьому обсяги такої діяльності вже тоді були достатньо значними [224, с. 160].

Але усі ці факти, безперечно, ще не являли собою транснаціональної злочинності у її нинішньому розумінні.

Уперше наявність організованої злочинності в СРСР на державному рівні визнано в рішенні колегії Міністерства внутрішніх справ СРСР у листопаді 1985 року [148, с. 4-5]. З початку 1987 р. дослідження організованої злочинності скоординовано проводили органи прокуратури СРСР, МВС, КДБ та їх наукові установи. Під час досліджень вивчено дані правової статистики за 25 років, матеріали понад 500 кримінальних справ про злочини організованих

груп у легкій, м'ясо-молочній промисловості, торгівлі, системі побутового обслуговування населення та в інших галузях народного господарства, справи про бандитизм, вимагання, матеріали про декілька сотен сталих злочинних груп. Тоді ж опитано близько 200 засуджених лідерів злочинного середовища і корумпованих посадових осіб, 600 співробітників правоохоронних органів різних регіонів СРСР. Науковці й практики дійшли висновку про поширення в країні організованої злочинності [134, с. 29].

У вітчизняній кримінології традиційним є уявлення про те, що корені сучасної організованої економічної злочинності в Україні сягають тих часів, коли у 60-80 роки несприятлива економічна ситуація потягла негативні кількісні і якісні зміни в злочинності. Зросла питома вага злочинів у сфері економіки, матеріальні збитки від них збільшились у багато разів. У зв'язку з послабленням контролю правоохоронних органів почало відбуватися зрощення крупних розкрадачів соціалістичної власності, тіньових ділків-підприємців (цеховиків) з корумпованими представниками партійного та державного апаратів, і усі вони отримали можливість злочинним шляхом отримувати надприбутки.

При цьому, як відзначається фахівцями, якщо у зарубіжних країнах незаконна економічна діяльність розвивалась шляхом виробництва переважно заборонених товарів і послуг (наркотики, проституція, порнобізнес, торгівля зброєю, азартні ігри тощо), то в нашій країні ділки тіньової економіки заповнювали ніші, утворені дефіцитом звичайних товарів народного споживання. Все більшого поширення набували хабарництво, незаконні оборудки з фінансовими ресурсами, розкрадання державного і колективного майна та інші злочини у сфері економіки [211].

Фактично в останні десятиліття радянської системи був створений потужний прошарок економічного криміналітету, що суттєво зріс та збагатився в період перебудови та перерозподілу власності [193, с. 8].

Надалі, в кінці 80-х – на початку 90-х років відбувся процес спочатку протистояння, а потім – зрощування ділків тіньової економіки зі злочинними

угрупованнями спочатку традиційної загальнокримінальної спрямованості. Активна консолідація злочинних угруповань поступово тягла за собою встановлення ними контролю за цілими галузями торгівлі, виробництва, транспорту, малого, середнього і великого підприємництва, фінансовими операціями.

Починаючи з 90-х років поширенню негативних процесів сприяли такі чинники, як недосконалість вітчизняної законодавчої бази, що регулювала відносини у сфері економіки та державного управління, велика кількість безробітних і малозабезпечених верств населення, які ставали потенційним резервом кадрів для різноманітних злочинних (у тому числі організованих) угруповань.

У кримінологічній науці звернуто увагу на те, що вітчизняна організована злочинність у значній мірі не відповідає зарубіжним аналогам. Її економічну базу склали процеси перерозподілу державної власності і ринкового реформування економіки, що відбувались за відсутності належної правової бази, слабкого державного контролю і певної корупційної ураженості органів влади і управління [272, с. 6]. Зміцненню організованої злочинності сприяли недосконалість кредитно-фінансової системи, економічна і юридична необізнаність значної частини населення, керівників і підприємців.

Поступово, наприкінці першої половини 90-х років почали складатися організовані злочинні угруповання на основі своєрідного союзу представників адміністративно-господарської номенклатури, ділків від економіки і криміналітету. Згодом цей союз набув постійного та системного характеру [193].

Як відзначається в літературі, з розпадом СРСР раніше єдиний правовий простір звузився до території окремих нових держав. У той же час, кримінальний простір не лише не звузився, а й зберіг свою раніше спільну територію [209, с. 78].

Після розпаду СРСР працівники правоохоронних органів колишніх республік, виходячи з необхідності дотримання державного суверенітету,

втратили колишню можливість розшукувати чи переслідувати злочинців одразу після вчинення злочинів не території інших держав. У правоохоронних органів держав СНД фактично був відсутній досвід боротьби з транснаціональними угрупованнями, не було професійно підготовлених співробітників та належної правової бази у цій сфері. Давалось взнаки і відставання у створенні організаційних структур, націлених на боротьбу з організованою та транснаціональною злочинністю.

Визнаючи нагальну потребу боротьби з новим суспільно небезпечним явищем, у 1991 р. Міністерство внутрішніх справ України створило Головне міжрегіональне управління по боротьбі з організованою злочинністю, пріоритетами діяльності якого визначено знешкодження організованих злочинних груп, насамперед з міжрегіональними і міжнародними зв'язками, та започаткувало статистичний облік і звітність з цього питання. За даними статистики, у 1993 р. в Україні викрито 275 організованих злочинних угруповань, члени яких вчинили понад 2,7 тис. злочинів [138, с. 6].

Період з 1993 до 1999 року характеризувався постійним та значним зростанням показників, що характеризували організовану злочинність. Кількість організованих груп та злочинних організацій збільшилась у вказаний період з 440 до 1166, тобто у 2,7 разу, а кількість виявлених осіб, що вчинили злочини у складі організованих злочинних груп та злочинних організацій – з 2980 у 1994 р. до 4673 у 1999 р., тобто у 1,6 разу [200, с. 121]. Що стосується кількості виявлених організованих злочинних угруповань з міжнародними зв'язками, то вона протягом 1996-2000 р. коливалась в межах 9-34 на рік [207, с. 220].

В кінці 1990-х років визначилась тенденція укрупнення організованих злочинних угруповань. Якщо в 1992-1993 рр. серед виявлених організованих злочинних угруповань більшість складались з двох-трьох осіб, то починаючи з 1997 року – з чотирьох-десяти осіб. У цей же час збільшилась питома вага угруповань з чисельністю понад десять злочинців [193].

При цьому, як слушно зазначає О.Г. Кальман, на відміну від організованої злочинності в більшості іноземних держав, особливістю діяльності українських злочинних угруповань стало те, що для них пріоритетним є проникнення саме у сфери легальної економіки і фінансової системи, оскільки у нашій країні за обсягом отриманого прибутку вони перевищували «традиційні» сфери діяльності організованої злочинності (наркобізнес, торгівлю зброєю, організовану проституцію та ін.) [181, с. 74-76].

Починаючи з 1994 р. структура злочинів, що вчинялися організованими злочинними угрупованнями в Україні, мала тенденцію до суттєвого збільшення питомої ваги економічних злочинів, зокрема, розкрадання державного та колективного майна, контрабанди, порушення порядку здійснення валютних операцій, зростання злочинів у фінансово-кредитній, банківській системах, паливно-енергетичному комплексі тощо.

Найбільш привабливими для злочинців ставали кредитно-фінансова сфера та банківська діяльність. Питома вага злочинів, вчинених організованими злочинними групами у фінансово-кредитній системі, з 1997 по 2002 роки коливалась в межах 4-6 %, а у банківській сфері досягала 10% у 1998 р. та 11,2% - у 1999 році. У зовнішньоекономічній діяльності у 1997 році організованими групами вчинено одразу 14,8% злочинів [181, с. 76]. Згідно з березневим 2017 року звітом Глобальної фінансової спілки абсолютні показники транснаціональної злочинності оцінюються в 2,2 трлн. дол. США на рік.

У подальшому процеси демократизації суспільства, падіння «залізної завіси», послаблення та неефективність прикордонного і митного контролю, лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, стали каталізатором інтеграції вітчизняної організованої злочинності до світового кримінального співтовариства. Поступово вітчизняна організована злочинність стала все більше набувати ознак транснаціональної. Іншими факторами стрімкого поширення транснаціональної організованої злочинності в Україні стали кризова соціально-політична ситуація, наявність суттєвих прогалин у

кримінальному, кримінально-процесуальному, митному господарському законодавстві, відсутність ефективних методичних розробок з питань протидії новому суспільно-небезпечному явищу, недосконалий механізм міждержавної координації співробітництва.

Дослідниками відзначається, що одним з факторів, які спричиняють поширення організованої злочинності в Україні, є тіньова економіка, яка є живильним джерелом цього явища. За своїм розміром і можливостями тіньова економіка впливає на всі сфери життя в державі і суспільстві, складає основу неправового механізму перерозподілу суспільного багатства, хабарництва й корупції у державних структурах, зрощення підприємницьких структур з організованою злочинністю і корумпованим чиновницьким апаратом [193, с. 5]

З часом організовані злочинні угруповання вийшли далеко за межі території держави, встановлюючи зв'язки як з кримінальними структурами, так і з законно діючими економічними суб'єктами. Зміцнювалась їх матеріально-технічна і фінансова база, зростав професіоналізм, організованість і взаємодія з аналогічними структурами за кордоном. Поширенню транснаціональних зв'язків організованих злочинних угруповань сприяло і серединне географічне розташування України, найбільша в Європі довжина кордонів (8215 км), що у поєднанні зі складними соціально-економічними процесами як у нашій країні, так і у сусідніх державах, призвело до потрапляння країни в один з епіцентрів транснаціональних злочинних потоків.

Таким чином, як зазначається в літературі, політична й економічна ситуація в Україні стала сприятливою, з одного боку, для розширення сфери злочинної діяльності вітчизняних злочинних співтовариств за межі національних кордонів, а з іншого – для проникнення в Україну транснаціональної організованої злочинності з метою використання можливостей її ринку й уразливої законодавчої бази, що полегшувало можливості уникнення від соціального контролю [147, с. 92].

За офіційними даними, кількість виявлених організованих груп та злочинних організацій з міжнародними зв'язками у 2003 р. становила 32, у

2004-2005 рр. – 43 і 40, у 2006-2007 рр. зменшилась до 28 і 29, а у 2008-2009 рр. – до 18. Однак у 2010 р. правоохоронними органами виявлено вже 40 таких угруповань. Їх частка серед усіх організованих груп та злочинних організацій становила у 2002 р. 2,9%, а у 2010 р. зросла до 10,1% [199, с. 67; 144, с. 4].

Число виявлених ОГ і ЗО в Україні з 2006 р. зменшилось у 3,5 рази, кількість виявлених осіб скоротилась втричі. Кількість знешкоджених злочинних організацій взагалі є мінімальною: у 2013 р. в Україні їх було виявлено 7, у 2014 р. тільки одна, у 2015 р. – чотири, за 10 місяців 2016 р. – дві. Красномовними є показники виявлених ОГ і ЗО із транснаціональними зв'язками: у 2014 р. – 10, у 2015 – чотири, за 10 місяців 2016 р. – також чотири. За даними О. Г. Кулика, І. В. Наумової, А. А. Бови, у 2013 – 2014 рр. ОГ і ЗО найчастіше вчиняли шахрайство – 420 (2013 р. – 617), злочини у сфері наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – 322 (2013 р. – 337), крадіжки – 177 (2013 р. – 145), розбій – 61 (2013 р. – 91), привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 39 (2013 р. – 82)

На думку дослідників, особливостями інтернаціоналізації пострадянської організованої злочинності стали:

- високі показники міграційних процесів на теренах СНД;
- потужні фінансові ресурси пострадянського криміналітету, отримані внаслідок безпрецедентного розграбування національного багатства країн СНД, що дозволили йому здійснювати широку інвестиційну діяльність в різних регіонах світу;
- зрощення організованої злочинності з політичними режимами в багатьох країнах СНД, що зумовило перетворення території Співдружності на притулок для злочинних структур;
- конкуренція з представниками світового криміналітету на їх традиційних ринках;
- орієнтованість на вивіз у дальнє зарубіжжя коштів та майна, здобутих злочинним шляхом [199, с. 67; 144, с. 4].

Небезпечними напрямками кримінальної діяльності вітчизняних транснаціональних злочинних груп поступово ставали різні види контрабанди, незаконне переміщення через кордон стратегічної та іншої промислової сировини, підакцизних продовольчих та промислових товарів, енергоресурсів, дорогоцінних металів, культурно-історичних цінностей, паливно-мастильних матеріалів та ін. Правоохоронними органами України виявлялись факти незаконної міжнародної торгівлі радіоактивними речовинами та рідкісноземельними металами, яку здійснювали учасники міжнародних злочинних угруповань [193, с. 26].

Одночасно транснаціональними злочинними об'єднаннями створено ефективну систему легалізації доходів, отриманих від злочинної діяльності – легалізовані кошти вводяться в економічний обіг, інвестуються в легальний бізнес або виводяться за кордон.

В цілому ж в середині 2000-х років транснаціональна організована економічна злочинність набула сучасного вигляду, охопивши кредитно-фінансову і банківську сфери, сферу приватизації, нерухомості, паливно-енергетичний комплекс, гірничодобувну і металургійну галузі та зовнішньоекономічну діяльність.

1.2 Поняття та зміст транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки

В науці справедливо відзначається, що як об'єкт наукового дослідження транснаціональна злочинність є досить складним явищем і вимагає чималих зусиль для кримінологічного аналізу. На сьогоднішній день існує багато точок зору щодо визначення транснаціональної організованої злочинності. Цьому явищу властива дуже велика диверсифікація, тобто різноманітність його проявів та форм існування, що ускладнює вироблення універсального підходу до проблем його визначення та протидії.

У зв'язку з цим не лише у вітчизняній, а й у зарубіжній науковій літературі ще не сформовано більш-менш загальноприйнятних підходів щодо вироблення понятійного апарату транснаціональної організованої злочинності, її кримінологічних характеристик, загальних тенденцій і перспектив розвитку [244, с. 444].

Між тим, чітке визначення транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки дозволить виявити ключові особливості цього явища, оцінити масштаби її загроз, визначити шляхи формування цього виду діяльності, причини виникнення і існування, а також запропонувати систему заходів щодо протидії їй.

Традиційно зауважується, що поняття «транснаціональний злочин» є широкою концепцією, що включає різні види злочинів, які в основному можуть бути віднесені до категорій організованої злочинності, корпоративних злочинів, професійних і політичних злочинів, деколи до кількох категорій злочинів одночасно [177, с. 34].

Власне бачення щодо транснаціональної організованої злочинності світова спільнота виклала ще у 1988 році на Міжнародному симпозиумі по організованій злочинності в Санкт-Клауді. У результаті обговорення 84 учасники з 46 країн-членів Інтерполу взяли за основу робочу формулу, відповідно до якої цей феномен розумівся як будь-яка постійна участь групи людей або організації у злочинній діяльності, головна мета якої – отримувати прибуток всюди, незважаючи на наявність державних кордонів [150, с. 7].

Виходячи з визначення, наданого під час симпозиуму в Санкт-Клауді, є підстави виділити принаймні чотири ознаки цього виду злочинності:

- наявність організації або участь у ній;
- безперервність;
- наявність цілі – отримання прибутку;
- засоби досягнення цілі, які будуються на ігноруванні національних кордонів.

Ще одне стандартне визначення транснаціонального злочину надане у доповіді про результати Четвертого огляду ООН з питань щодо тенденцій в галузі злочинності і функціонування систем кримінального правосуддя: правопорушення, що охоплює – в аспектах, пов'язаних з плануванням, скоєнням і/чи прямими чи опосередкованими наслідками – більш ніж одну країну. [177, с. 34].

Різні погляди щодо поняття транснаціональної організованої злочинності викладено у науковій літературі.

У загальному вигляді транснаціональна злочинність визначається як злочинність, яка виходить за межі однієї держави, тобто зачіпає охоронювані законом інтереси не менш ніж двох країн [249, с. 114].

На думку І.В. Пшеничного, транснаціональна організована злочинність є формою міжнародної діяльності організованих злочинних груп або організацій із використанням різних методів, у тому числі і примусового характеру, шляхом використання в своїй діяльності заборонених товарів і послуг. Діяльність таких організованих злочинних груп або організацій має виходити за межі однієї країни [236, с. 7].

М.Г. Вербенський транснаціональну організовану злочинність визначає як системне функціонування злочинних організацій і співтовариств, що мають розгалужену мережу філій в інших країнах, які використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення глобальних незаконних операцій, пов'язаних з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або кількох іноземних державах для одержання істотної економічної вигоди, а також для ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства й використання протиріч і прогалин у системах кримінального законодавства та правосуддя різних країн [146, с. 11].

Подібну дефініцію пропонує і А.Л. Репецька, яка визначає поняття транснаціональної організованої злочинності як функціонування злочинних

організацій і співтовариств, які мають розгалужену мережу філій в інших державах, що використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення незаконних операцій, пов'язаних із переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або декількох іноземних державах для отримання суттєвої економічної вигоди [240, с. 34-38].

Обидва ці визначення ґрунтуються на матеріалах Всесвітньої конференції про організовану злочинність у Неаполі 1994 року.

На думку Г.П. Жаровської, транснаціональною організованою злочинністю можна вважати окремий корисливий вид злочинної діяльності у сфері економіки, фінансів, торгівлі, в інших сферах суспільного життя, спрямований за межі національних кордонів, який здійснюється транснаціональними злочинними організаціями, що відповідно структуровані і організовані на засадах дворівневої злочинної комунікації, використовують у своїй діяльності передові технології та інтелектуальну складову [171, с. 113].

Є.Д. Скулиш та В.О. Глушков визначають транснаціональну організовану злочинність як якісно нову форму розвитку національної організованої злочинності, один із вищих рівнів кримінальної еволюції, суб'єктами якої є стійкі злочинні організації, сфера впливу та діяльність яких у вигляді злочинного промислу розповсюджується на декілька держав, групу сумісних держав, регіон, континент або світове співтовариство [243, с. 193].

На двох принципах – територіальному і громадянства – базується визначення транснаціональної злочинності, запропоноване Е.Г. Гасановим. Транснаціональна злочинність визначається ним як антисоціальне, відносно масове у міжнародному масштабі явище, що являє собою сукупність транснаціональних злочинів. У свою чергу, транснаціональним автор вважає злочин, що вчиняється на території двох чи більше держав, або громадянином однієї держави на території іншої держави, або офіційним представником міжнародної організації на території будь-якої держави, або особою, що має

повійне громадянство, на території будь-якої з держав, громадянином яких він є [153, с. 9-10].

І.В. Годуновим транснаціональна організована злочинність визначається як негативне соціальне явище, що характеризується складними видами організованої злочинної діяльності, здійснюється в широких масштабах і посягає на суспільні відносини, інтереси чи блага, що охороняються кримінальним законодавством двох і більше держав, має ціллю, як правило, отримання фінансового прибутку або отримання влади [155, с. 157].

О.І. Хараберюш під транснаціональною організованою злочинністю розуміє сукупність злочинів, скоєних організованими злочинними групами, які виходять за межі однієї країни, тобто торкаються інтересів, що охороняються кримінальним законодавством двох і більше країн [260, с. 42].

Три визначальних ознаки транснаціональних злочинних організацій виділяє американський криминолог Л. Шеллі:

- 1) транснаціональна організована злочинність базується в одній державі;
- 2) може вчиняти свої злочини і в одній державі, але звичайно це відбувається в кількох країнах;
- 3) керівництво злочинною діяльністю в таких організаціях має найнижчу ступінь ризику викриття, оскільки воно у значній мірі відділено від виконання [176, с. 1926].

Більш розгорнуте розуміння транснаціональної злочинності пропонує А.П. Закалюк:

- 1) безпосередньо транснаціональна, тобто така, що своїми проявами охоплює територію декількох країн, виходить за межі національної злочинності;
- 2) прикордонна злочинність як особлива частина транснаціональної, що проявляється в обмеженому просторі – у зоні кордону, митного, прикордонного, екологічного та іншого контролю;
- 3) національна злочинність, що має певні транснаціональні ознаки: велика частина організованої злочинності, насамперед економічної,

комп'ютерної, пов'язаної з порушенням права інтелектуальної власності, великомасштабною корупцією, і навіть значна частина насильницької злочинності, такої як тероризм, бандитизм, вбивства за замовленням, а також організовані шахрайство, обіг наркотиків, зброї, антикваріату, радіоактивних речовин та ін [175, с. 25].

Нормативні основи для визначення цього поняття містяться у статтях 2 та 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000, ратифікованої Законом України від 04.02.2004 [176, с. 1926; 175, с. 25].

Конвенція хоча і не дає визначення транснаціональної злочинності, та у статті 2 надає визначення організованої злочинної групи, під якою розуміє структурно оформлену групу у складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду.

Під «серйозним злочином» Конвенція розуміє злочин, який карається позбавленням волі на максимальний строк не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання. Оскільки національне кримінальне законодавство не містить такого терміну, в Законі України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють» зазначається, що поняттю «серйозний злочин» відповідають поняття «тяжкий» і «особливо тяжкий злочин».

Що стосується власне транснаціональної організованої злочинності, то ст. 3 Конвенції відносить до неї:

1) конкретні види злочинів, передбачені статтями 5, 6, 8 і 23 Конвенції (участь в організованій злочинній групі, відмивання доходів від злочинів, корупція, перешкоджання здійсненню правосуддя);

2) «серйозні злочини», якщо ці злочини носять транснаціональний характер і вчинені за участю транснаціональної організованої групи.

Відповідно до п. 2 ст. 3 Конвенції, злочин носить транснаціональний характер, якщо він вчинений:

- у більш ніж одній державі;
- в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі;
- в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі;
- в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

Таким чином, у Конвенції підкреслюється, що транснаціональна злочинність – це перш за все організована злочинна діяльність, що здійснюється у двох та більше державах, характеризується корисливими мотивами, плануванням і належною підготовкою злочинів, розвинутою структурою, наявністю спеціальної цілі – вчинення серйозних злочинів.

Надана в Конвенції характеристика транснаціональної організованої злочинності є подібною до поширених у доктрині і законодавстві різних країн визначень організованої злочинності, та доповнюється ознакою ігнорування кримінальними структурами державних кордонів і юрисдикцій.

У зв'язку з цим у кримінологічній літературі відзначається, що поняття транснаціональної організованої злочинної групи посідає немов би проміжне становище між поняттям організованої групи за КК України (ст. ст. 28, 255), для якої тяжкість вчинюваного злочину не є обов'язковою ознакою, і злочинною організацією, для якої обов'язкова ознака мети вчинення злочину, що карається позбавленням волі на строк не менше п'яти років або тяжчим покаранням. Поряд з цим кримінальне законодавство України обов'язково розрізняє розподіл ролей між учасниками групи, чого не вимагає Конвенція ООН [237, с. 101-102; 154, с. 88].

Слід зазначити, що в літературі поряд з транснаціональною організованою злочинністю обґрунтовано виділяють транснаціональну

дифузну, або стихійну, злочинність, яка представлена транснаціональними економічними злочинами, що вчиняються окремими особами або групами осіб і мають випадковий епізодичний характер: контрабандне вивезення валюти з країни приватною особою, або дорогоцінних металів чи інших цінностей, приховування майна при розлученні через офшорні компанії та ін. [155, с. 151].

Виходячи з цього, «транснаціональна злочинність» - поняття більш широке, ніж «транснаціонально організована злочинність». Остання є її структурним елементом, хоча й найголовнішим і найнебезпечнішим. Розмежування цих понять здійснюється за суб'єктними характеристиками транснаціональної злочинної діяльності, за її масштабами і ступенем організованості.

Усі форми транснаціональної організованої злочинності пов'язані з отриманням доходу від злочинної діяльності, однак далеко не завжди їх діяльність можна оцінити як економічну. При цьому нечисленні визначення транснаціональної організованої злочинності саме у сфері економіки, які надавались у правовій науці, є не досить вдалимими.

Так, Бекряшев А.К. та Белозеров І.П. наводять характеристику «бізнес-злочинності» як частини транснаціональної організованої злочинності, відносячи до неї чотири елементи:

- 1) транснаціональні злочини у сфері легального бізнесу – економічна злочинність у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- 2) злочинний бізнес, пов'язаний з обігом заборонених товарів і послуг;
- 3) злочини у сфері нелегального бізнесу, пов'язаного з обігом нормальних товарів і послуг, що мають податкове мотивування;
- 4) кримінальний промисел, тобто систематичне на професійній основі вчинення з метою отримання економічної вигоди традиційних майнових злочинів, також злочинів проти особи, її життя, здоров'я, недоторканості [124].

Ця ж сама характеристика наводиться для розуміння сутності транснаціональної економічної злочинності в роботах І.В. Годунова [155, с. 151-152] та М.Г. Вербенського [147, с. 89].

Уявляється, що таке розуміння транснаціональної економічної злочинності не може бути прийнято, оскільки воно вельми розмите і призводить до включення до числа економічних цілого ряду злочинів загальнокримінального характеру.

Інший підхід до визначення цього питання запропоновано Новіковою Л.В., яка транснаціональну економічну злочинність визначає як «злочинність, що виходить за межі національних територій, здійснюється з метою отримання економічної вигоди організовану злочинну діяльність, здатна деструктивно впливати на окремі сфери економіки і економіку країни (держав) у цілому, створювати самостійні галузі тіньової економіки, що «вбудовані» в економіку легальну, налагоджувати і підтримувати систематичні транснаціональні контакти, які дозволяють вчиняти угоди, необхідні для розвитку кримінального бізнесу, що виконуються організаціями, спеціально створеними або використовуваними для ведення або прикриття кримінальної активності» [217, с. 29].

Це визначення також є неприйнятним, оскільки є неконкретним і вельми переобтяженим необов'язковими характеристиками.

Слід зазначити, що в літературі та офіційних документах викладено найрізноманітніші думки щодо сутності економічної злочинності і її головних ознак.

З одного боку, поняття «економічна злочинність» останні роки увійшло в широкий науковий обіг і використовується в науці кримінального права, кримінології, криміналістики та у практичній діяльності правоохоронних органів. Використовується цей термін і в офіційних статистичних даних про стан злочинності. Однак, аналіз нормативних актів, наукових публікацій, статистичних даних з цього питання свідчить, що в поняття «економічна злочинність» вкладається різний зміст.

Немає чіткого визначення поняття «економічна злочинність» і в документах ООН та міжнародних угодах.

Так, в матеріалах доповіді XI конгресу ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя (Бангкок, 18-25 квітня 2005 р.) зазначалось, що міжнародне співтовариство досі не визначило природу економічних злочинів внаслідок, насамперед, множинності правопорушень, про які йде мова [191, с. 69].

Є.Л. Стрельцовим економічні злочини розглядаються як передбачені кримінальним законом діяння, спрямовані на порушення відносин власності (майнові відносини) та існуючого порядку здійснення господарської діяльності [251, с. 121].

Подібної позиції дотримується В.Т. Білоус, який до економічних злочинів відносить такі суспільно небезпечні діяння, які порушують існуючі відносини власності і встановленої господарської діяльності. На думку вченого, економічна злочинність – складна інтеграційна система, яка складається з чотирьох елементів:

- умисні корисливі злочини проти економічних відносин власності;
- умисні корисливі господарсько-економічні злочини;
- злочини посадових осіб, що завдають істотної шкоди у сфері економічної діяльності;
- злочини, що вчиняються організованими групами і злочинними співтовариствами, які завдають шкоди економічним відносинам власності, а також комерційній, фінансовій, банківській та іншій господарсько-економічній діяльності [127, с. 76].

На думку Б.В. Волженкіна, економічними можуть називатися злочини, родовим об'єктом яких є економіка як сукупність виробничих (економічних) відносин з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ [149, с. 79-80].

О.М. Литвак визначає економічну злочинність як сукупність умисних корисливих злочинів, які вчиняються посадовими особами, іншими працівниками підприємств та установ, незалежно від форм власності, шляхом використання службового становища і місця роботи, а також так званих

злочинних промислів, здійснення яких не пов'язане з використанням службового становища [202, с. 26].

О.Г. Кальман під економічною злочинністю пропонує розуміти соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, яке проявляється у вчиненні навмисних корисливих злочинів особами у сфері легальної і нелегальної економічної діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких виступають відносини власності і відносини у сфері виробництва, розподілу і споживання товарів і послуг з метою отримання доходу [181, с. 27-28].

Достатньо широкий підхід для визначення природи економічної злочинності використано у Кримінальному кодексі Російської Федерації, де в окремий Розділ VIII «Злочини у сфері економіки» об'єднано злочини проти власності (гл. 21), злочини у сфері економічної діяльності (гл. 22) і злочини проти інтересів служби в комерційних та інших організаціях (гл. 23).

У КК України немає окремого розділу «Економічні злочини». Розділ, який об'єднує більшість корисливих злочинів у сфері професійної діяльності, фактично зберіг назву радянських часів «Злочини у сфері господарської діяльності».

Не розглядаючи докладно усі наведені дослідниками теоретичні та прикладні аспекти визначення цього поняття, вважаємо за необхідне відокремити у найбільш загальному вигляді його основні риси: економічні злочини вчиняються у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності, тобто у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, у тому числі під прикриттям легальної діяльності; корисливий мотив та мета – злочини спрямовані на одержання максимальної економічної вигоди при максимальній захищеності від відповідальності; систематичний та триваючий характер злочинної діяльності; спричинення шкоди економічним інтересам держави.

За таких умов з переліку транснаціональних економічних злочинів виключаються незаконний обіг наркотичних засобів, зброї, військової техніки,

работоргівля, тероризм, контрабанда людських органів та тканин, піратство, нелегальна міграція та ін.

Відповідно, до найпоширеніших транснаціональних організованих злочинів у сфері економіки належать: легалізація (відмивання) коштів та майна, здобутого злочинним шляхом; транснаціональна корупція; транснаціональна кіберзлочинність; порушення прав інтелектуальної власності; економічна контрабанда; незаконний обіг предметів мистецтва; злочини у фінансово-кредитній сфері тощо.

Узагальнюючи визначення, які надавалися міжнародним співтовариством, а також напрацювання українських та зарубіжних вчених, можна сформулювати ряд характерних ознак сучасної транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки.

1. Множинність юрисдикції, або міжнаціональність: як транснаціональна організована злочинність в цілому, так і кожен окремий транснаціональний злочин за своєю суттю передбачають вихід за межі однієї країни та використання кримінальних зв'язків в інших країнах для реалізації злочинної мети.

2. Множинна «кримінальність»: в якості транснаціональних злочинів повинні розглядатися лише ті діяння, які кваліфікуються як злочинні у праві принаймні двох держав, під юрисдикцію яких вони підпадають.

3. Специфічні мотиви злочинної діяльності: корисливі, направлені в кінцевому випадку на отримання незаконних надприбутків. Слід ураховувати, що досить часто така діяльність спрямовується на отримання не лише матеріальних благ та фінансових ресурсів, а й численних привілеїв зовні нематеріального характеру (отримання реальної можливості опосередковано впливати на політику держави або самим долучатися до управління державою чи її окремими інститутами тощо).

4. Структурованість: транснаціональні злочинні організації мають складну структуру, пов'язані з іншими соціальними інститутами; всередині організацій має місце суворі ієрархія. В якості важливої їх риси виділяється

пірамідо подібна організаційна структура, яка ізолює ватажків транснаціональних злочинних організацій, зв'язок яких з конкретними злочинними видами діяльності важко встановити і безпосередню участь яких у злочинних діяннях навряд чи можна виявити [143, с. 14-15].

5. Гнучкість та мобільність: транснаціональні злочинні організації надзвичайно рухомі і здатні швидко реагувати на заходи, що вживаються правоохоронними органами. Ці організації можуть відносно легко протистояти успішним діям боротьби з їх операціями, переносячи їх у країни з набагато слабшими системами кримінального правосуддя.

6. Злочинна інноваційність: транснаціональні організовані групи можуть використовувати найсучасніші технології, впроваджувати програми інтенсивних досліджень і розробок, використовувати новітні інформаційні технології, сучасні засоби транспорту та комунікації тощо.

7. Контроль: транснаціональні злочинні організації намагаються здійснювати тотальний контроль над певною сферою кримінальної діяльності. Окремі злочинні організації намагаються взяти під свій контроль найбільш прибуткові державні підприємства, окремі галузі і навіть цілі промислові регіони.

8. Використання корупції з метою створення сприятливих умов, за яких такі групи можуть здійснювати власну діяльність. Транснаціональні злочинні організації корумпують як національних, так і іноземних посадових осіб з метою отримання можливості вести або продовжувати економічну діяльність у якій-небудь країні або отримувати які-небудь преференції.

Виходячи з наведених ознак, транснаціональну організовану злочинність у сфері економіки можна визначити як різновид організованої злочинної діяльності у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності, тобто у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, що здійснюється на території двох та більше держав, характеризується корисливими мотивами, плануванням і належною підготовкою злочинів, належним забезпеченням її здійснення і підтриманням цієї діяльності,

наявністю спеціальної мети – вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів у сфері економіки та прагненням до постійного отримання злочинних прибутків (фінансової або іншої матеріальної вигоди).

1.3 Зарубіжний досвід протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки

Основою успішної протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки є належний рівень правового регулювання цього процесу. Правові заходи посідають особливе місце серед заходів протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки, оскільки створюють юридичну основу для різних напрямків протидії цьому виду злочинності.

На цей час вплив на транснаціональну організовану злочинність здійснюється за допомогою національного законодавства, у тому числі норм кримінального, кримінального процесуального, адміністративного, митного, фінансового та інших галузей права, а також норм міжнародно-правових актів, серед яких конвенції та угоди, учасником яких є Україна.

До національних нормативно-правових актів, що регулюють питання протидії транснаціональній організованій злочинності, відносяться закони та постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, постанови Пленуму Верховного Суду України.

Еволюція організованої злочинності, під час якої відбулося перетворення організованих кримінальних структур з невеликих злочинних угруповань на злочинні організації, що контролювали найприбутковіші підприємства у галузі економіки держави, призвела до необхідності масштабних змін у питаннях законодавчого регулювання кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних груп і злочинних організацій, а також діяльності правоохоронних органів держави у протидії цьому виду злочинності.

Верховною Радою України, одним з перших заходів протидії проти організованої злочинності, 07.05.1993 прийнято постанову «Про невідкладні заходи щодо боротьби з організованою злочинністю і корупцією» [103]. З огляду на загострення криміногенної ситуації, цією постановою були визначені заходи щодо підготовки та внесення на розгляд Верховної Ради України низки законопроектів.

Прийняття цієї постанови зумовлювалось поширенням та зростанням кримінальної активності організованих груп, озброєних банд, злочинних організацій та інших подібних злочинних об'єднань, що значно погіршило криміногенну ситуацію в Україні та в інших країнах СНД і врешті привернуло увагу як широкої громадськості, так і відповідних державних структур, зокрема законодавчого органу.

Тривалий час єдиним спеціальним законом у вказаній сфері був прийнятий у 1993 році Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [75]. Прийняття цього закону стало помітною подією у правотворчій діяльності Верховної Ради України, оскільки вперше на вищому законодавчому рівні було визнано існування в Україні організованої злочинності і необхідність протидії їй.

У ст. 1 цього закону законодавчо визначено поняття організованої злочинності як сукупності злочинів, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань. У такий спосіб законодавець надзвичайно широко охопив таке суспільне явище, як організована злочинність, не визначаючи його конкретно, а лише пов'язуючи із діяльністю організованих злочинних угруповань.

Закон закріпив:

- поняття організованої злочинності і мету боротьби з нею;
- систему органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, та їх компетенцію;
- основні напрями боротьби з організованою злочинністю;

- заходи щодо забезпечення боротьби з організованою злочинністю та питання взаємодії державних органів у зазначеній сфері;
- заходи інформаційного, фінансового, матеріально-технічного та науково-дослідного забезпечення;
- гарантії прав громадян та юридичних осіб під час здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю;
- питання прокурорського нагляду за виконанням законів у сфері боротьби з організованою злочинністю;
- основи міжнародного співробітництва у вказаній сфері та ряд інших питань.

Після прийняття цього закону у складі Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України були створені спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю – Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України і Головне управління по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю Центрального управління Служби безпеки України, а також відповідні структурні підрозділи на місцях. У структуру спеціальних підрозділів увійшли інформаційно-аналітичні відділи, оперативно-розшукові, оперативно-технічні служби, підрозділи швидкого реагування, внутрішньої безпеки, кадрові та інші служби.

Важливим кроком у протидії організованим злочинним угрупованням стало прийняття у 1993 р. законів України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [67] і «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [65]. Ці законодавчі акти створили правову основу для забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також надали можливість протидіяти злочинній діяльності організованих угруповань, які намагалися перешкоджати розслідуванню та розгляду в суді кримінальних справ через усунення або залякування потерпілих, свідків, суддів, слідчих, прокурорів та інших учасників судочинства.

Слід зазначити, що положення Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» в кінцевому випадку базуються на нормах Кримінального і Кримінального процесуального кодексів, які визначають міру відповідальності за діяння, пов'язані з організованою злочинністю, та порядок здійснення процесуальних дій у процесі притягнення винних осіб до такої відповідальності.

Особливу роль у протидії транснаціональній організованій економічній злочинності відіграє кримінальне законодавство, перш за все в тій його частині, що передбачає відповідальність за організовані форми злочинної діяльності. При цьому у самому КК України не використовуються поняття «організована злочинність», «транснаціональна організована злочинність», «організоване злочинне угруповання». Вважається, що ці поняття є переважно кримінологічними.

Слід зазначити, що раніше у Загальній частині Кримінального кодексу Української РСР 1960 року лише говорилося про можливість вчинення злочину організованою групою. Це вважалося обставиною, що обтяжувало кримінальну відповідальність (п. 2 ст. 41 КК УРСР). Крім того, в ряді складів злочинів, передбачених Особливою частиною кодексу, вчинення злочину організованою групою передбачалося як ознака кваліфікуючого або особливо кваліфікуючого складу. Однак, протягом тривалого часу ані в законі, ані в постановах Пленуму Верховного Суду УРСР (пізніше – України) це поняття не розкривалося. Визначення цього поняття вперше надано у постанові Пленуму Верховного Суду України від 25.12.1992 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» [114], у п. 26 якої зазначалося, що під організованою групою треба розуміти стале об'єднання двох і більше осіб, які спеціально об'єдналися для спільної злочинної діяльності.

У правовій літературі справедливо відзначається, що у 90-ті роки на відміну від законодавства більшості розвинених країн, в Україні організація кримінальної структури або причетність до неї не становили самостійного складу злочину. Таким чином, практично були відсутні ефективні законодавчі

норми, за якими могли б притягуватися до кримінальної відповідальності лідери злочинного світу та керівне ядро організованого злочинного угруповання. Цих осіб можна було притягнути до кримінальної відповідальності лише за вчинення конкретного злочину – при тому, що ця категорія осіб, як правило, безпосередньо злочинів не вчиняє, а лише керує діяльністю злочинного утворення [193, с. 196].

Прийняття у 2001 році нового КК України значно розширило можливості впливу на транснаціональну організовану злочинність і її окремі форми, створило правові підстави для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що приймають участь у створенні злочинних організацій. У цьому кодексі окремо передбачено кримінальну відповідальність за організовану злочинну діяльність. Основні положення інституту співучасті щодо організованої злочинної діяльності закріплено у статтях 28, 29 та 30 КК України. У ч. 3 ст. 28 КК України надано поняття організованої групи, а у ч. 4 цієї ж статті – поняття злочинної організації.

Відповідно до положень цієї статті, злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брало участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Відповідно, злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

У ст. 30 КК України знайшли відображення деякі аспекти кримінальної відповідальності організаторів організованих груп та злочинних організацій.

Вони підлягають кримінальній відповідальності за всі злочини, вчиненні створеними ними угрупованнями, але для цього ці дії повинні охоплюватися умислом організаторів. Як вже зазначалося, раніше ці положення на законодавчому рівні не регламентувались.

Отримала законодавче закріплення правова норма про кримінальну відповідальність за створення злочинної організації (ст. 255 КК України). Відповідно до цієї статті криміналізовано діяльність зі створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією. Також встановлено кримінальну відповідальність за організацію, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп.

Зазначені норми дозволяють диференціювати участь тих чи інших осіб в діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань і індивідуалізувати їх кримінальну відповідальність.

Крім того, ст. 256 КК України містить норму, що передбачає відповідальність за дії, які сприяють чи створюють сприятливі умови для організованої злочинної діяльності. Ця стаття встановлює кримінальну відповідальність за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності.

Велике превентивне значення має ст. 209 КК України, яка передбачає відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Як відомо, функціонування транснаціональної організованої злочинності ґрунтується на значних фінансових ресурсах. Одним з каналів надходження коштів та інших матеріальних активів є відмивання злочинних прибутків, реінвестиція їх в реальну економіку і подальше використання у злочинній діяльності.

Що ж стосується інших конкретних транснаціональних злочинів економічної спрямованості, то відповідальність за їх вчинення передбачена різними статтями Особливої частини КК України. Перш за все, мова йде про наступні склади злочинів:

- порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України);
- порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177 КК України);
- шахрайство (ст. 190 КК України);
- привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України);
- придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України);
- виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199 КК України);
- незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України);
- контрабанда (ст. 201 КК України);
- незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203¹ КК України);
- незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України);
- фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України);
- протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України);
- протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206² КК України);

- умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ст. 209¹ КК України);
- ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України);
- порушення порядку операцій з металобрухтом (ст. 213 КК України);
- доведення до банкрутства (ст. 219 КК України);
- фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензій фінансової установи (ст. 220² КК України);
- шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України);
- маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222¹ КК України);
- виготовлення, збут та використання недержавних цінних паперів (ст. 224 КК України);
- умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК України);
- незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України);
- незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України);
- незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹ КК України);
- незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України);
- незаконне полювання (ст. 248 КК України);
- незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України);

- незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК України);
- незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (ст. 268 КК України);
- незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України);
- незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 КК України);
- підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України);
- несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК України);
- службове підроблення (ст. 366 КК України);
- підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України);
- пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України);
- втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України).

Звісно, діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань економічної спрямованості може супроводжуватись вчиненням інших, так званих супутніх діянь, серед яких – найрізноманітніші злочини, у тому числі загальнокримінальної спрямованості (насильніцькі, корисливі, проти встановленого порядку управління, правосуддя та ін.).

КПК України регулює відносини у сфері кримінального судочинства - досудового розслідування і судового розгляду у кримінальних провадженнях за злочинами, що вчиняються транснаціональними злочинними угрупованнями.

Кодекс докорінно змінив сутність, правову основу, принципи (засади) процесуальної та службової діяльності та проведення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів, у тому числі у напрямі протидії транснаціональній організованій злочинності.

Кодекс вперше містить окремий розділ IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження», в якому викладено положення про загальні засади міжнародного співробітництва, міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій, видачу осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадицію), кримінальне провадження у порядку перейняття, визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб.

В числі інших правових джерел забезпечення процесу протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки слід зазначити законодавчі акти, які визначають статус, функції, завдання та повноваження правоохоронних органів і спеціальних служб держави, а також ряд інших законів, таких як закони України «Про основи національної безпеки України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про запобігання корупції», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Так, статтею 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» [76] до основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України на сучасному етапі віднесено, зокрема, поширення організованої злочинності, корупції в органах державної влади, комп'ютерної злочинності. Статтею 8 цього ж Закону до основних напрямів державної політики з питань національної безпеки віднесено:

- участь у заходах щодо боротьби з міжнародними організованими злочинними угрупованнями;
- зосередження ресурсів і посилення координації правоохоронних, розвідувальних і контррозвідувальних органів України для боротьби з організованою злочинністю та наркобізнесом;

- участь України в міжнародному співробітництві у сфері боротьби з міжнародною злочинністю, тероризмом, наркобізнесом, нелегальною міграцією;

- боротьба з організованими злочинними угрупованнями, в тому числі, міжнародними, які намагаються діяти через державний кордон України, в пунктах пропуску та виключній (морській) економічній зоні України.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [74] є основним системо утворювальним законодавчим актом, що регламентує оперативно-розшукову діяльність шляхом визначення принципів, завдань, підстав її здійснення, суб'єктів цієї діяльності, їх прав та обов'язків, оперативно-розшукових заходів, напрямків використання одержаних за їх результатами матеріалів. Відповідно до цього закону завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Як зазначається в літературі, прийняття цього закону викликано потребою надати оперативно-розшуковим нормам системності, конкретності і адресності [127].

З метою імплементації Україною оновлених Рекомендацій FATF (докладніше про це – у підрозділі 3.2) 14.10.2014 прийнято Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [69], який спрямований на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, гарантування національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також формування бази даних для надання уповноваженим органам державної влади та компетентним органам іноземних держав можливості виявляти та

розслідувати злочини, пов'язані з відмиванням грошей та іншими незаконними операціями.

Значних зусиль держава докладає у справі боротьби із корупцією. Реалізуючи євроінтеграційну стратегію України, Верховною Радою прийнято Закон України «Про запобігання корупції» [68], який визначив правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, порядок усунення наслідків корупційних правопорушень.

З метою організації антикорупційної політики підготовлено і прийнято Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2015-2020 роки» [70], що визначає основні заходи протидії корупції на середньострокову перспективу і шляхи її реалізації. Вперше в Україні антикорупційну стратегію визначено законом, а не підзаконним нормативно-правовим актом.

Важливу роль у правовому регулюванні питань протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки відіграють укази Президента України, а також постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України. Укази Президента України, зокрема, видаються з питань окремих пріоритетних напрямів і завдань протидії організованій злочинності, організаційно-функціональних аспектів діяльності правоохоронних органів. Нормативними актами Кабінету Міністрів України затверджуються положення щодо регулювання діяльності окремих функціональних структур, що діють у сфері протидії злочинності, у тому числі її транснаціональним формам.

Так, усвідомлюючи небезпеку цього виду злочинності, керівництвом держави прийнято ряд нормативних актів, які визначають стратегію протидії організованій злочинності в державі, у тому числі транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки.

Відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 [108], системна протидія організованій економічній злочинності, виявлення активів

організованих злочинних угруповань та їх конфіскація є одними з ключових умов якості економічного зростання та забезпечення економічної безпеки України.

Указом Президента України від 21.10.2011 № 1000 схвалено Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [85], а розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.01.2012 № 53-р затверджено План заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [90].

Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 265 затверджено Державну програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки [82], яка є інструментом реалізації Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2015-2020 роки».

На підзаконному рівні також здійснюються відомче і міжвідомче регулювання протидії транснаціональній організованій злочинності. Прикладом міжвідомчого нормативно-правового акту може слугувати Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена спільним наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 № 3/1/2/5/2/2 [84].

На організацію протидії транснаціональній організованій злочинності певний регулятивний вплив здійснюють також окремі акти вищих органів судової влади України, зокрема, постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» [113].

Таким чином, правовою основою протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки є внутрішньодержавні

нормативно-правові акти, що регулюють різні сфери державного управління та життєдіяльності суспільства. Це пов'язано з тим, що сфера інтересів транснаціональних злочинних угруповань поширюється на більшість сфер економічних відносин.

Однак, протидія цьому виду злочинності здійснюється не лише за допомогою національного законодавства. Україна є учасником багатьох універсальних та регіональних угод, укладених у рамках ООН, Ради Європи та спеціалізованих міжнародних організацій, у яких містяться зобов'язання щодо співробітництва у питаннях криміналізації діянь, що відносяться до проявів транснаціонального злочинного бізнесу, правової допомоги у кримінальних справах, видачі злочинців, обміну оперативною та правовою інформацією та ін.

Міжнародним співтовариством сформовано систему міжнародних договорів та інших документів, що підготовлені і укладені у рамках ООН та інших міжнародних організацій, до яких, зокрема, слід віднести:

1) універсальні багатосторонні угоди, що регламентують питання протидії транснаціональній організованій злочинності в цілому або окремим транснаціональним злочинам:

- Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [21];

- Конвенцію ООН проти корупції 2003 р. [20];

2) регіональні багатосторонні угоди з питань боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, серед яких найважливішими для України є документи, прийняті під егідою Ради Європи:

- Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією 1998 р. [35];

- Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 р. [59];

- Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 р. [22];

- Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 р. [33];

- Європейська конвенція про кіберзлочинність 2001 р. [27];

4) рішення ООН та інших міжурядових міжнародних організацій:

- Політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності, затверджені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 23.12.1994 № 49/159 [39];

- Декларація ООН по боротьбі з корупцією у міжнародних комерційних операціях 1996 р. [4];

- Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення, затверджені Пленарним засіданням FATF 16.02.2012 [38];

5) численні двосторонні угоди держав з питань протидії злочинності, у тому числі транснаціональній організованій злочинності економічного характеру, надання правової допомоги у кримінальних справах і видачі злочинців.

Ураховуючи активний розвиток міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній злочинності протягом останнього часу, ряд вчених в якості підгалузі міжнародного кримінального права вже виділяє транснаціональне кримінальне право, яке включає в себе матеріально-правові, процедурно-організаційні і превентивні аспекти. Відповідно до цієї позиції, транснаціональне кримінальне право формує норми, що регламентують взаємодію держав у сфері протидії злочинності:

- транснаціональне матеріальне кримінальне право;

- транснаціональне процесуальне кримінальне право;

- транснаціональне кримінально-превентивне право [179, с. 172-174].

Найважливішим серед названих міжнародно-правових документів є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка підводить міжнародно-правову базу під боротьбу з вищевказаним явищем. Ця конвенція увібрала весь позитивний досвід міжнародно-правових документів, що існував у цій сфері, і спрямувала його на якомога ширше й більш повноцінне використання у боротьбі з транснаціональною організованою

злочинністю. У Конвенції визначено ознаки транснаціональної організованої злочинності, організованої злочинної групи, містяться конкретні пропозиції щодо криміналізації ряду діянь (участь в організованій злочинній групі, відмивання доходів від злочинів, корупція, перешкоджання здійсненню правосуддя тощо).

Конвенція має універсальний характер за змістом і формою та пропонує широкий набір заходів, спрямованих на протидію транснаціональній організованій злочинності, зокрема, відмиванню доходів, корупції, а також на захист свідків і потерпілих.

Окремо документ передбачає комплекс заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією. Серед таких заходів зазначені криміналізація корупційних дій, а також інші законодавчі, адміністративні чи інші ефективні засоби для сприяння добросовісності, попередження і виявлення корупційних проявів серед публічних посадових осіб і покарання за них.

Конвенція дозволяє творити ефективну правову базу міждержавного співробітництва у питаннях протидії транснаціональній організованій злочинності і надає державам-учасницям широкі можливості у таких напрямках співробітництва, як:

- укладення двосторонніх і багатосторонніх угод чи домовленостей, що більш детально регламентують положення конвенції;
- використання можливостей міжнародних універсальних та регіональних організацій для розширення співробітництва між їх правоохоронними органами;
- залучення наукового потенціалу до вирішення проблем протидії транснаціональній організованій злочинності;
- обмін інформацією між правоохоронними органами різних країн;
- впровадження сумісних програм підготовки співробітників, відповідальних за попередження, виявлення, відвернення, розкриття і розслідування злочинів, що охоплюються цією конвенцією.

Конвенція також передбачає вирішення питань щодо видачі осіб, які вчинили транснаціональні злочини, а також взаємної правової допомоги у розслідуванні, кримінальному переслідуванні і судовому розгляді у кримінальних справах про транснаціональні злочини.

Поряд з Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності серед найважливіших міжнародно-правових документів у цій сфері слід зазначити прийняті під егідою Ради Європи Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (Страсбург, 08.11.1990) та Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 року, які покликані позбавити транснаціональну організовану злочинність фінансового підґрунтя.

Відповідно до цих конвенцій держави-учасниці зобов'язалися здійснювати на національному рівні комплекс законодавчих і інших заходів щодо забезпечення конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом, встановлення і відстеження власності, що підлягає конфіскації, наданню можливості судам і фінансовим установам вивчати банківські і інші фінансові документи, здійснювати ефективні слідчі дії у виявленні фактів відмивання доходів.

Оскільки норми цих конвенцій щодо кримінальної відповідальності за дії, пов'язані з відмиванням доходів, не можуть застосовуватися безпосередньо, караність цих дій встановлюється ст. ст. 209, 209¹ КК України.

Таким чином, протягом останніх років в Україні внаслідок імплементації правових норм, вироблених світовим співтовариством, створено нормативно-правову базу протидії транснаціональній організованій економічній злочинності, що в цілому відповідає міжнародним вимогам.

Висновки до розділу 1

1. Транснаціональна організована злочинність у сфері економіки є відносно новим та малодослідженим феноменом для українського суспільства, оскільки виникла і сформувалася не раніше 90-х років ХХ століття шляхом трансформації внутрідержавної організованої злочинності, та залишається переважно латентним явищем.

2. Факторами, які обумовили поширення цього явища, стали процеси масштабного перерозподілу (фактично, розкрадання) державної і колективної власності наприкінці 80-х – на початку 90-х років, відсутність належної правової бази, слабкий державний контроль, недосконалість кредитно-фінансової системи, економічна і юридична необізнаність значної частини населення, керівників і підприємців, корумпованість державних посадовців, відсутність у правоохоронних органів досвіду щодо протидії цьому сегменту злочинності.

3. Правову основу протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні становлять кримінальне, кримінально-процесуальне законодавство, Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», норми адміністративного, митного, фінансового та інших галузей права, а також норми міжнародно-правових актів, серед яких конвенції та угоди, учасником яких є Україна.

4. Найважливішим серед міжнародно-правових документів є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, яка увібрала весь позитивний досвід міжнародно-правових документів, що існував у цій сфері, і спрямувала його на якомога ширше й повноцінне використання у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. Конвенція визначає ознаки транснаціональної організованої злочинності, містить конкретні пропозиції щодо криміналізації діянь, пропонує широкий набір заходів, спрямованих на протидію цьому виду злочинності.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

2.1 Аналіз кількісних і якісних показників транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки

Транснаціональна організована злочинність в Україні не тільки не має специфічної назви, як наприклад у США, Італії, Японії, а й є одним з найменш досліджених явищ у вітчизняній кримінологічній науці. Як зазначається в літературі, така ситуація обумовлена самим процесом історичного розвитку України та теренах колишнього Радянського Союзу, в якому перші паростки сучасної організованої злочинності з'явилися лише наприкінці ХХ століття [145, с. 103].

З іншого боку, транснаціональний сегмент організованої економічної злочинності у нашій державі активно розвивається і прогресує.

Так, фахівцями Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони відзначається, що в результаті стрімких процесів розвитку інформаційних, транспортних та інших технологій в Україні відбувається кількісна та якісна трансформація організованих злочинних угруповань. Якщо раніше організована злочинність розглядалася, передусім, як проблема у сфері забезпечення громадського порядку, то сьогодні вона є тим чинником, що несе загрозу для існування державності, незалежності органів законодавчої, виконавчої та судової влади, стабільності національних, міжнародних, фінансових, страхових, банківських інституцій. У більшості випадків члени організованих злочинних угруповань у своїй діяльності спираються на найновіші здобуття науки, техніки і технологій, за якими не встигає міжнародна та національна правова база [151].

Одразу слід зазначити, що відомча статистика правоохоронних органів, не передбачає ведення окремого обліку злочинів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями.

Інтегрованої офіційної статистики, що стосувалася б транснаціональної організованої злочинності, на сьогодні не мають і правоохоронні органи країн близького зарубіжжя, хоча, за різними оцінками науковців і фахівців, на території цих держав нараховується декілька сотень організованих злочинних угруповань, що мають розгалужені міжнародні зв'язки [144, с. 3-4]. За даними МВС України, більше 2 тис. громадян України залучені у світові транснаціональні злочинні формування. Вони мають стійкі зв'язки зі злочинними структурами країн СНД, Балтії, США, ФРН, Польщі, Угорщини, Туреччини та інших держав [140, с. 138].

Однак, все ж таки, ні на науковому, ні на емпіричному рівнях реальний стан і масштаби діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань, у тому числі у сфері економіки, а також кількість злочинів, що ними вчиняються, достовірно не відомі.

Певне (звичайно, обмежене) уявлення щодо поширеності проявів транснаціональної організованої злочинності економічної спрямованості може надати відомча статистика щодо кількості виявлених організованих груп та злочинних організацій, у тому числі з корупційними, міжнародними, міжрегіональними та транснаціональними зв'язками, а також щодо кількості злочинів, вчинених цими організованими групами та злочинними організаціями, у тому числі у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Звісно, екстраполювати навіть ці неповні дані на стан транснаціональної економічної злочинності можна лише опосередковано, оскільки більша частина виявлених організованих злочинних угруповань вчиняла злочини загальнокримінальної спрямованості.

Відповідно до статистичної звітності МВС України та Генеральної прокуратури України, з 2005 р. відбувається постійне зменшення кількості виявлених у державі злочинів, вчинених у складі організованих груп і

злочинних організацій. Їх кількість зменшувалась з 7741 у 2005 р. до 4682 – у 2007 р., 3670 – у 2008 р., 3514 – у 2009 р., 3135 – у 2010 р., 3023 – у 2011 р., 2128 – 2012 р., 1984 – у 2013 р., 1608 – у 2014 році [227; 226].

Таким же самим чином поступово зменшувалась і кількість виявлених організованих злочинних угруповань, які здійснювали свою діяльність на території України. Якщо у 2005 р. правоохоронними органами виявлено 551 організовану злочинну групу і злочинну організацію, то у 2006 р. – 466, 2007 р. – 420, 2008 р. – 378, 2009 р. – 379, 2010 р. – 397, 2011 р. – 395, 2012 р. – 258, 2013 р. – 185, 2014 р. – 166, 2015 р. – 135, і у 2016 р. – 136 угруповань.

Відповідно, починаючи з 2005 року (особливо з 2012 р.) зменшується і статистична кількість осіб, причетність яких до організованої злочинної діяльності встановлено правоохоронними органами. У 2005 р. таких осіб встановлено 2220, у 2006 р. – вже 1754, у 2007 р. – 1628, у 2008 р. – 1457, у 2009 р. – 1570, у 2010 р. – 1588, у 2011 р. – 1584, у 2012 р. – 1099, у 2013 р. – 800, у 2014 р. – 676, 2015 р. – 570, 2016 р. – 598 осіб.

На думку окремих фахівців, на вказаних статистичних даних відобразилось масштабне реформування правоохоронних органів, пов'язане перш за все з прийняттям та набуттям чинності КПК України. Зазначалося, зокрема, що у перші місяці дії нових законів, якими запроваджувалося реформування кримінального процесу, спеціально уповноважені органи з протидії організованій злочинності та корупції фактично згорнули свою діяльність [257].

З цим можна погодитись, однак падіння статистичних показників щодо виявлених організованих злочинних угруповань і вчинених ними злочинів продовжується і надалі, хоча з моменту набуття чинності новим КПК України минуло вже 6 років.

Усього протягом 2005-2016 рр. кількість виявлених організованих злочинних угруповань зменшилась більш ніж у 4 рази, а злочинів, вчинених цими угрупованнями – у 4,8 рази з 2005 р. по 2014 рік.

Звичайно, наведена статистика може свідчити не стільки про позитивні тенденції, скільки про посилення латентності такого роду злочинності та неефективну діяльність правоохоронних органів щодо їх виявлення.

У той же час, до 2014 року простежувалась тенденція до щорічного збільшення статистичної кількості виявлених організованих груп і злочинних організацій з корумпованими зв'язками – майже у 3 рази: з 13 у 2007 р. і 15 у 2008 р. до 27 – у 2009 р., 29 – у 2010 р., 38 – у 2011 р., 37 – у 2012 р., 33 – у 2013 р., 32 – у 2014 році. Їхня питома вага у загальній кількості виявлених угруповань зросла по Україні з 3% у 2007 р. до 19% у 2014 році. Однак, за 2016 р. виявлено 16 таких угруповань.

Що стосується організованих злочинних угруповань з міжнародними зв'язками, то їх кількість коливалась у межах 18-40 щорічно: 2005 р. – 40, 2006 р. – 28, 2007 р. – 29, 2008 р. – 18, 2009 р. – 18, 2010 р. – 40, 2011 р. – 28, 2012 р. – 28. Їх частка у загальній кількості угруповань у ці роки не перевищувала 11%.

Починаючи з 2013 року, відомча статистика почала окремо відображати кількість виявлених організованих злочинних груп і злочинних організацій з транснаціональними і міжрегіональними зв'язками. Протягом 2013 р. виявлено 38 угруповань з міжрегіональними зв'язками та 18 – з транснаціональними. У той же час, протягом 2014 року виявлено лише 28 груп і організацій з міжрегіональними зв'язками та 18 – з транснаціональними, а протягом 2016 р. – 21 і 4 відповідно.

При цьому, за оцінками фахівців, більша частина міжнародних (транснаціональних) злочинних зв'язків, що становить близько 70%, обмежується територією держав-учасниць СНД [141, с. 24].

Відомча статистика організованих злочинних угруповань, виявлених у зовнішньоекономічній сфері (існувала до 2008 р.), є малоінформативною. У 2005-2007 рр. реєструвалось по 7 таких угруповань щорічно, а у 2008 р. – лише 5. Частка цих угруповань становила 1-2% від загальної кількості таких угруповань. Зрозуміло, що ці офіційні відомості навряд чи відповідають

фактичному ступеню кримінальної ураженості зовнішньоекономічної діяльності.

Нажаль, наведені статистичні дані не відображають справжнього поширення транснаціональної економічної злочинності – як в силу традиційно високої латентності цього явища, так і у зв'язку з тим, що значна частина навіть виявлених злочинів цієї категорії з об'єктивних причин не обліковується у відомчій статистиці в якості проявів саме організованої, тим більше, транснаціональної, злочинності.

У переважній більшості випадків вчинення транснаціональних економічних злочинів правоохоронними органами виявляються, як правило, окремі рядові виконавці, а діяльність інших учасників (перш за все, більш високого «рангу») і злочинної групи (організації) в цілому залишається невстановленою. Дії багатьох осіб кваліфікуються як вчинені одноособово або групою осіб, тоді як вивчення матеріалів кримінальних справ (проваджень) дає підстави вважати, що засуджена особа – це лише необхідна ланка у цілій мережі організованої злочинної діяльності, факт наявності якої не був встановлений і доведений правоохоронними органами. Далеко не завжди вдається встановити і довести процесуальним шляхом наявність у виявлених організованих злочинних угруповань корупційних, міжнародних або навіть міжрегіональних зв'язків.

Враховуючи геополітичні міжнародні історичні, національні та інші особливості українського суспільства, є підстави констатувати, що сегмент української транснаціональної злочинності поки що не є занадто значним. У зв'язку з цим, твердження дослідників про те, що внаслідок діяльності транснаціональних злочинних організацій територія України перетворилась на найкрупніший у світі кримінальний анклав [174], виглядає поки що перебільшенням.

2.2 Напрями діяльності та особливості функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки в Україні

На виникнення, стан та розвиток транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки впливає ряд факторів.

З одного боку, це причини та умови, які породжують злочинність взагалі, у тому числі економічну злочинність. До них слід віднести різноманітні соціально-економічні, політичні, організаційно-управлінські та ідеологічні фактори: тривала політична нестабільність в державі, кризові явища у національній економіці, падіння виробництва, незбалансованість господарського механізму, слабкість і нестабільність вітчизняної фінансової системи, несприятливий інвестиційний клімат, постійна інфляція, недосконале і суперечливе законодавство у поєднанні з відсутністю ефективного контролю за його дотриманням, глибокі соціальні деформації, різке зростання майнового розшарування, і як наслідок – зубожіння, люмпенізація та маргіналізація значної частини населення, самоусунення держави від виконання соціальних обов'язків перед громадянами, деформація правосвідомості більшої частини населення, правовий нігілізм, деморалізація окремих соціальних груп тощо.

З іншого боку, це причини та умови, що породжують або сприяють поширенню в Україні проявів саме транснаціональної організованої економічної злочинності.

Останнім часом у кримінологічній науці усталеною є позиція, відповідно до якої основним фактором виникнення феномену транснаціональної економічної злочинності є процеси інтернаціоналізації сучасного світу, що характеризуються формуванням світового економічного ринку з тісними економічними зв'язками і взаємними інвестиціями, становленням міжнародних фінансових систем, систем міжнародних розрахунків, що дозволяють миттєво здійснювати фінансові операції за участю банківських установ кількох держав, розвитком технологій контейнерних перевезень, збільшенням масштабів

міграції, виникненням багатонаціональних мегаполісів, «прозорістю» державних кордонів, безвізовим або спрощеним порядком перетинання кордону [271, с. 103].

Глобалізація (інтернаціоналізація) дійсно є однією з основних тенденцій сучасного соціально-економічного розвитку держав. Її виникненню і розвитку наприкінці минулого – на початку нинішнього століття сприяли досягнення науково-технічної революції, вдосконалення і здешевлення транспорту і зв'язку, високий рівень розвитку масових комунікацій (Інтернет і його можливості, соціальні мережі, мобільний зв'язок та інші сегменти високих технологій).

В літературі справедливо зазначається, що процес глобалізації торкнувся всіх сфер економічних відносин, змінивши їх кількісні та якісні параметри. Рівень взаємозалежності окремих національних господарств досяг рівня, при якому виник якісно новий феномен – світова або глобальна економіка. У той же час, процес глобалізації якісно змінив характер злочинності, яка дедалі частіше пов'язується з порушенням законів більш ніж однієї країни [139, с. 257].

Скасування внутрішніх кордонів між багатьма державами (особливо в рамках ЄС) сприяло вільному переміщенню людей, товарів, послуг, капіталів, а поряд з цим – злочинців, незаконних товарів і послуг та незаконних грошових коштів. Світова інтеграція фінансової системи, її надвисока технічна оснащеність призвели до послаблення або повної відсутності перешкод для глобального руху капіталів.

Організовані злочинні угруповання одними з перших усвідомили суть змін у суспільстві і швидко скористались ними, а бурхливий розвиток міжнародної торгівлі створив додаткові можливості для проникнення нелегальних форм бізнесу в економіку більшості країн.

Поряд з об'єктивними світовими глобалізаційними процесами серед факторів поширення проявів транснаціональної організованої економічної злочинності в Україні слід виділити особливості попиту і пропозиції на низку

товарів і послуг, що можуть бути вигідно задоволені лише тіньовим бізнесом з міжнародними зв'язками, і шляхом вчинення саме протиправних дій.

Так, як вже зазначалося, різке зростання світових цін на бурштин та збільшення попиту на нього в зарубіжних країнах призвело до готовності української організованої злочинності його задовольнити. Те ж саме стосується і незаконного переправлення за кордон історико-культурних цінностей, яке стимулюється зростаючим попитом на них в західних країнах та незрівнянно вищим рівнем цін на ці предмети за кордоном. Поряд з цим, в Україні об'єктивно існує стійкий попит на відносно недорогі паливно-мастильні матеріали, автомобілі, тютюнові вироби, контрафактну продукцію та ін., задовольнити який часто можна лише шляхом контрабандного ввезення цих товарів.

У зв'язку з цим дослідниками відзначається, що саме «тіньові», «сірі» товари та послуги будуть провідними в діловій частці нашої держави у світовій економіці [266, с. 260].

Відзначаючи зв'язок геополітичних факторів і злочинності, науковці в якості об'єктивного фактору транснаціональної організованої злочинності вказують також на геополітичне становище України – її знаходження між країнами Центральної, Східної Європи, Азії, сусідство з регіонами, які априорі є кримінально небезпечними (зокрема, невизнаною Придністровською Молдавською Республікою), наявність «спільної» злочинності в країнах СНД, фактична прозорість (донедавна) східних кордонів держави [162, с. 186-187; 164, с. 115].

Доцільно поділити причини на кілька груп. Перша група представлена сталими причинами. Вважаємо, що до них належить соціально-економічні, політичні, організаційно-управлінські та ідеологічні детермінанти цієї злочинності.

Друга група складається з так званих тимчасових причин, якими є різні ускладнення в процесі перебудови політичних, економічних підвалин тощо. Третя група – безпосередні причини. Серед таких причин можна виділити

інтеграційні причини, відсутність жорсткого державного митного контролю за транснаціональними злочинами, корупція, погіршення нормального соціально-психологічного клімату, девальвація духовних цінностей. Ці причини постійно змінюються й нерозривно пов'язані з причинами другого рівня, оскільки є їх похідними.

Важливими умовами поширення діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань економічної спрямованості в Україні є системні організаційно-управлінські проблеми, серед яких насамперед політична нестабільність та тотальна дезорганізація державного апарату протягом останніх років (фактично на всіх рівнях) і, в той же час, настільки ж тотальна його корумпованість.

Невипадково в літературі зазначається, що транснаціональні злочинні організації є найбільш сильно розвинутими в країнах зі слабкими державними структурами та проблемами з легітимністю існуючого ладу. Фахівцями наголошується, що в цих умовах створення паралельних владних і економічних структур є майже неминучим [122].

Всеохоплююча криза адміністративного управління негативно відбилась на діяльності прикордонних, митних (фіскальних) служб та правоохоронних органів як спеціальних суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності. Значною мірою це викликано постійними і часто непослідовними реформами вказаних структур, за наслідками яких правоохоронні та контролюючі органи залишило величезне число досвідчених і кваліфікованих співробітників, у тому числі керівної ланки. Наслідком цього стало фактично руйнування механізму передачі досвіду молодим фахівцям і втрата професіоналізму серед переважної частини співробітників цих органів.

Серед умов, які полегшують для транснаціональних злочинних угруповань можливості (і взагалі для усіх злочинців) уникнення соціального та правового контролю, слід вказати і неухильну лібералізацію у нашій країні законодавства, що регулює питання протидії злочинності, насамперед кримінально-процесуального законодавства. Особи, що підозрюються у

вчиненні кримінального правопорушення, наділені багатьма процесуальними гарантіями, у той час як діяльність органів досудового розслідування та інших правоохоронних органів врегульована максимально докладно і має безліч законодавчих обмежень. З одного боку, це зменшує свавілля з боку правоохоронців, але з іншого, вочевидь, полегшує можливості злочинців уникнути відповідальності.

До того ж, ефективності діяльності правоохоронних органів не сприяє і традиційно насторожене (а іноді – і прямо вороже) ставлення до них з боку засобів масової інформації та громадської думки.

Серед факторів, що знижують дієвість заходів протидії транснаціональній економічній злочинності, необхідно вказати і відсутність всеохоплюючої взаємодії держав на цьому напрямку, а також недостатньо ефективного використання можливостей спеціальних наднаціональних правоохоронних структур (Інтерпол, Європол, Євроюст).

Переходячи до аналізу напрямів діяльності транснаціональних злочинних угруповань економічної спрямованості відзначимо, що найдавнішим міжнародним кримінальним злочином, який з'явився одночасно з заміною натурального товарообігу грошовим, є фальшивомонетництво [228, с. 37]. З часом цим злочином почали займатися не лише окремі особи та групи осіб, а й держави, які подібними діями намагалися підірвати економіку інших держав, послабити їх та домогтися перемоги у війні. У першій половині ХХ ст. фальшивомонетництво стало набувати міжнародного характеру у зв'язку з розвитком економічних, культурних, гуманітарних зв'язків між державами. Вже у 20-х роках цей вид злочину став загрозливим для грошових систем багатьох держав.

Міжнародна конвенція щодо боротьби з підробкою грошових знаків (Женева, 20.04.1929) [36] до предмету вказаного злочину – грошових знаків – віднесла лише ті паперові гроші і металічні монети, які перебувають в обігу. Відповідно до цієї конвенції, держави-учасники зобов'язались суворо карати:

- усі обманні дії з виготовлення чи зміни грошових знаків, не зважаючи на способи, вжиті для досягнення результату;
- збут підроблених грошових знаків;
- дії, направлені на збут, ввезення в країну або отримання чи добування для себе підроблених грошових знаків за умови, що їх підроблений характер був відомий;
- замах на ці правопорушення і дії з умисної співучасті;
- обманні дії з виготовлення, отримання чи придбання для себе знарядь чи інших предметів, призначених для виготовлення підроблених грошових знаків або на зміну грошових знаків (ст. 6 конвенції).

При цьому, згідно конвенції, до кримінальної відповідальності винні притягуються незалежно від того, підробили вони грошові знаки держави громадянства чи проживання або іноземну валюту.

Вимоги часу розширили коло об'єктів, підробка яких є злочинною. Так, ст. 199 КК України передбачає кримінальну відповідальність за підробку та інші незаконні дії не лише з підробленими грошима, а й з державними цінними паперами, білетами державної лотереї, марками акцизного податку, голографічними захисними елементами.

Оскільки за Женевською конвенцією в якості предмета посягань розглядаються лише паперові гроші та металеві монети, у правовій літературі справедливо відзначається, що у боротьбі з фальшивомонетництвом склалася нетипова ситуація, адже національне законодавство у боротьбі з різними видами підробок опинилося на крок попереду законодавства міжнародного [264, с. 98].

У наступний час питання міжнародного співробітництва у сфері боротьби з фальшивомонетництвом покладено на Інтерпол, в структурі якого діє Міжнародний центр по боротьбі з фальшивомонетниками та особами, які підробляють цінні папери, який з'явився одночасно зі створенням організації у 1923 р.

Фальшивомонетництво і підробка цінних паперів стали важливою галуззю бізнесу організованої злочинності і засобом підриву економіки слаборозвинених держав, а також одним з методів діяльності екстремістських груп.

За експертними даними, щомісячно у світовий фінансовий обіг надходить до 1 млрд. підроблених купюр, причому десята частина з них просочується крізь банківські установи [135, с. 86-87].

Однак, спеціалісти вважають, що навіть ці фантастичні за своїми масштабами цифри не відповідають дійсності. Випадків фальшивомонетництва набагато більше, але далеко не всі вони потрапляють у поле зору правоохоронних органів і розкриваються. Ці злочини вчиняються добре організованими злочинними групами, які іноді підтримуються корумпованими представниками влади.

Що стосується офіційних кількісних показників фальшивомонетництва в Україні, то за даними офіційної статистики, у 1991 р. виявлено лише 34 таких злочини, але вже у 1992 р. – одразу 1507. У подальшому виявлялась така кількість фактів фальшивомонетництва: 1993 р. – 2040 злочинів, 1994 р. – 1273, 1996 р. – 2816, 1997 р. – 3646, 1998 р. – 4027, 1999 р. – 2790, 2000 р. – 2430 злочинів цієї групи [203, с. 56-59]. Протягом останніх років кількість вчинених злочинів даної категорії становила: 2005 р. – 1436, 2006 р. – 1480, 2007 р. – 1460, 2008 р. – 1499, 2009 р. – 1522, 2010 р. – 1014, 2011 р. – 718, 2013 р. – 1233, 2014 р. – 709, 2015 р. – 860, 2016 р. - 1316 [226; 225].

Дослідниками відзначається, що хоча останніми роками кількість випадків фальшивомонетництва зменшилась, діяльність злочинців з підробки грошових знаків стає все більш витонченою.

На думку фахівців, сучасну масу підроблених банкнот слід поділити на три основні види: 1) «імітаційні підробки» - підроблені банкноти, виявити підробку яких можна неозброєним оком; 2) «технологічні підробки» - банкноти, які витримують перевірку на стандартних детекторах і виявити їх під силу тільки експертам; 3) «суперпідробки» - ті грошові купюри, які не вдається

виявити існуючими детекторами, крім обладнання Національного банку України [242, с. 272].

Крім того, значного поширення набувають інші види підробок – документів на переказ, платіжних карток та інших засобів доступу до банківських рахунків (ст. 200 КК України), недержавних цінних паперів (ст. 224 КК України), документів, печаток, штампів, бланків (ст. 358 КК України), що зумовлює «перекваліфікацію» злочинців [264, с. 99].

Протягом останніх років організованість і кримінальний професіоналізм фальшивомонетників посилились. У зв'язку з тим, що підробка і збут грошей і цінних паперів потребує значних попередніх витрат і наявності злочинних зв'язків, часто в інших країнах (без цього неможливо придбати дороге професійне обладнання і налагодити збут), ця діяльність вже давно перестала бути справою злочинців-одинаків і на даний час є одним з проявів організованої злочинної діяльності. За даними спеціальних досліджень, більшість злочинів, пов'язаних з фальшивомонетництвом, вчиняється у складі груп осіб: з 2-3 осіб – 41%, 4-5 осіб – 20%, 6-7 осіб – 29%, 8-10 осіб – 10% [252, с. 7].

Фальшивомонетники встановлюють міжнародні зв'язки, розподіляючи сфери злочинної діяльності, зрощуючись з ділками наркобізнесу і контрабанди. Ці тенденції почали нарощуватись з лібералізацією прикордонних і митних правил, інтеграцією української економіки в загальносвітові процеси, що полегшують легальне переміщення і консолідацію фальшивомонетників.

Бурхливий розвиток офісної техніки та поліграфічного обладнання дозволяє фальшивомонетникам створювати організовану та високорозвинену індустрію свого злочинного бізнесу. Слідча, експертна та судова практики свідчать, що останніми роками підробкою гривні та іноземної валюти займаються саме організовані злочинні угруповання, які виготовляють підроблені банкноти у великих кількостях та досить високої якості [135, с. 87].

Діяльність таких угруповань постійно вдосконалюється з урахуванням використання досягнень науково-технічного прогресу.

Фальшивомонетництво поступово набуває транснаціонального характеру. З одного боку, українські злочинні угруповання вступають у зв'язки з організованими формуваннями, які здійснюють свою діяльність у країнах близького і далекого зарубіжжя. Крім того, на територію України проникають організовані злочинні структури з інших країн, основною діяльністю яких є виготовлення та збут фальшивих грошей. Так, МВС України встановлено канали транспортування фальшивих грошей з Польщі та Російської Федерації. У нашій країні діють злочинні організації фальшивомонетників з Болгарії, Молдови та ін [135, с. 88-89].

Фахівцями відзначається, що для організованих груп, що вчиняють фальшивомонетництво, характерний чіткий розподіл функцій учасників: одна особа виготовляє гроші, інша зберігає їх, третя – перевозить, четверта – збуває і т.п. Злочинці зазвичай використовують найсучаснішу високотехнологічну техніку та спеціальні знання.

Фальшивомонетниками створюються і злочинні організації (стійкі ієрархічні об'єднання). До таких організацій можуть входити і представники владних органів, а також банків та підприємств, які займаються виготовленням грошових знаків або цінних паперів [135, с. 91].

Фальшивомонетництво належить до «чоловічих» злочинів, оскільки переважна більшість причетних до нього осіб - це чоловіки. Жінки, як правило, діють у співучасті з чоловіками і, переважно, виконують роль збувальників підроблених грошових знаків.

В якості учасників організованих злочинних угруповань можуть виступати поліграфісти, гравери, художники, фотографи, програмісти, хіміки, які на достатньо високому рівні виготовляють на спеціально придбаному устаткуванні підроблені банкноти. Підкреслюється, що ці особи, як правило, не мають кримінального минулого, а прибуток, який вони отримують, є значно меншим від прибутку інших членів злочинної організації. Інші учасники займаються оптовим збутом підробок, знаходять оптових покупців, а вже

останні збувають їх частинами (невеликими партіями). Чим більше посередників залучено, тим складніше розкрити такий злочин [135, с. 96].

Специфічним видом організованого злочинного бізнесу протягом останнього часу в Україні стало нелегальне видобування в західних областях та наступне контрабандне вивезення за межі країни бурштину. За інформацією правоохоронних органів України, нелегальний видобуток бурштину входить до топ-десятки найбільш прибуткових кримінальних бізнесів в Україні і за своєю рентабельністю не поступається контрабанді сигарет, фальшуванню алкоголю і нафтопродуктів та незаконній вирубці деревини. За оцінками експертів, обсяги «чорного ринку» бурштину перевищують його легальне видобування майже у сто разів і оцінюються у третину мільярда доларів.

Цьому процесу сприяють збільшення ціни на бурштин майже у 10 разів за останнє десятиліття, різке зростання попиту на нього в Китаї та на Близькому Сході, а також зменшення його експорту Росією.

За даними Державної прикордонної служби України, лише протягом 2015 року співробітниками відомства вилучено майже 860 кг каменю, у той час як за 2014 рік – всього 295 кг. Найбільше – понад 570 кг конфісковано на кордоні з Польщею, ще 138 кг – безпосередньо в українських аеропортах [257].

Контрабанда бурштину з України здійснюється, як правило, добре організованими злочинними угрупованнями через автомобільні пункти пропуску на кордоні з країнами ЄС, міжнародні аеропорти, а також через залізничні перепускні пункти на кордоні з Республікою Білорусь, після чого бурштин переправляється замовникам на Близький та Далекий Схід. Переправленням видобутого каменю здебільшого займаються громадяни України (мешканці західних областей), іноді – іноземці (росіяни, китайці та ін.).

В останні десятиліття людство зіштовхнулось з новою масштабною проблемою – інтенсивним вивезенням (переміщенням) незаконними шляхами культурних цінностей. Будучи одним з найприбутковіших видів злочинного бізнесу, *незаконний обіг предметів культури і давнини* прийняв настільки

масовий характер, що цілі культури і народи можуть позбутися своєї культурної спадщини.

Злочини, пов'язані з посяганням на культурні цінності, можуть бути достатньо різноманітними. Викрадення і перепродаж товарів мистецтва і антикваріату є одним з найрозповсюдженіших транснаціональних економічних злочинів. За експертними оцінками, щорічно викрадається витворів мистецтва на суму 4,5 млрд. доларів для продажу їх на світових ринках. Щомісячно до списку розшукуваних цінностей додається близько 2 тис. нових предметів [196, с. 215]. Викрадаються твори живопису, скульптури, антикваріату, релігійних культів, археологічних цінностей та інших творів і пам'яток культури різних епох та народів.

Під егідою ООН і ЮНЕСКО укладено важливі міжнародні угоди, однак злочинний бізнес на національно-культурній спадщині не тільки не припинився, а й прийняв ще більший розмах.

За даними МВС України, протягом 1991-2000 р. в Україні вчинено більше 2 тис. злочинів, пов'язаних з викраденням предметів давнини і антикваріату [118, с. 46], а за 2011-2012 р. – більш ніж 3 тис. злочинів вказаної категорії [198, с. 111].

Серед найбільш резонансних злочинів слід зазначити, зокрема, крадіжки з державних музеїв України картин «Взяття Христа під варту, або Поцілунок Іуди» Мікеланджело да Мерізі Караваджо (Одеський музей західного і східного мистецтва), «Водоспад Лютянка» І. Грабаря, «Ліс» А. Кашшая, «Буковий ліс» Ф. Манайла, «Ворочевські скелі» І. Бокшая (Ужгородський краєзнавчий музей), булави і шаблі Б. Хмельницького з Переяслав-Хмельницького музею ім. Т. Шевченка, 13 картин з музею «Одеський замок», розбійні напади на працівників Чернігівського художнього музею і викрадення 11 творів мистецтва на загальну суму 3,25 млн. доларів США, напади на Львівську картинну галерею і вбивство двох її працівників та ін.

Зловмисникам потрапляють усі види пам'яток, але найбільше – предмети фалеристики, медальєрики, геральдики, образотворчого мистецтва

декоративно-ужиткового призначення. Також об'єктами злочинних посягань є предмети нумізматики та боністики, зброї і друкованих видань, предмети релігійного культу, архівні документи та музичні інструменти. Іншими об'єктами посягань є археологічні об'єкти.

Відзначається, що протягом 2009-2013 років кількість випадків контрабанди культурних цінностей збільшилось на 270%. Що стосується географії незаконного вивезення культурних цінностей, то воно здійснюється в основному на західному кордоні України й у міжнародних аеропортах.

У той же час, якщо раніше культурні цінності вивозились переважно в європейські країни, то надалі географія незаконного вивезення помітно розширилась – почастишали випадки незаконного вивезення культурних цінностей в країни Америки, Японію, навіть країни Близького Сходу. За даними дослідження, у 20% випадків мало місце незаконне переміщення культурних цінностей до Російської Федерації, у 10% - до інших країн колишнього СРСР, у 20% - до Польщі, у 37% - до інших країн ЄС, у 13% - до інших країн світу. Що стосується основного напрямку незаконного переміщення культурних цінностей, то лише у 2,6% зафіксовано ввезення цих предметів в Україну, в усіх інших випадках вони вивозились з України [260, с. 212-214].

В більшості випадків придбання культурних цінностей шляхом їх викрадення чи іншим незаконним способом, транспортування їх через кордон і збут вимагають функціонування широкої допоміжної мережі і глибоких знань у цій сфері, чим володіють організовані злочинні угруповання.

Так, за результатами вибіркового досліджень, приблизно 60% усіх посягань на об'єкти культурної спадщини є груповими, при цьому 15-20% усіх посягань вчиняються групами із 10 та більше осіб [121, с. 9].

За даними Інтерполу, в Західній Європі діє більше 40 організованих злочинних угруповань з числа громадян країн колишнього СРСР, які спеціалізуються на протиправному бізнесі викрадення і нелегального вивезення культурних цінностей з країн СНД за кордон [118, с. 47]. Для реалізації

культурних цінностей, що надходять нелегальними каналами, на Заході створена ціла мережа спеціалізованих магазинів.

Організовані групи, для яких посягання на об'єкти культурної спадщини є злочинним промислом, відрізняються технічною оснащеністю, наявністю в їх складі спеціалістів високого рівня в різних сферах (охоронних пристроїв, експертизи тощо), детальним плануванням своєї діяльності, чітким розподілом ролей серед учасників, наявністю корумпованих зв'язків, у тому числі у вищих ешелонах влади [121, с. 10].

Ці групи є, як правило, стійкими й законспірованими. Склад груп є різноманітним – рецидивісти (іноді), особи з нестійкої частини молоді, колишні працівники музеїв, реставраційних майстерень, художники. Від ступеня досвідченості, організованості, конспіративності гру залежить тривалість їх злочинної діяльності. Багато злочинців не були раніше судимі і не перебували на профілактичних обліках, що ускладнює їх встановлення і розшук.

Що стосується рольового розподілу, то серед учасників таких угруповань, зокрема, виділяють:

- організаторів, які налагоджують контрабандні канали, шукають співучасників серед мистецтвознавців та співробітників митних служб, забезпечують необхідні для вивозу документи, організують викрадення культурних цінностей;

- скупників антикваріату, якими є переважно особи, що розуміються в мистецтві, можуть мати мистецтвознавчу освіту, а також колекціонери;

- кур'єрів (виконавців), які перевозять предмети антикваріату за кордон через організований контрабандний канал. Ними можуть бути іноземці-співробітники дипломатичних представництв, які мають дипломатичний імунітет, як громадяни України, так і іноземці.

До злочинної діяльності можуть залучатися представники митних установ, співробітники різних міністерств, відомств та організацій, які регулярно виїжджають за кордон і мають контакти з іноземними організаціями та фірмами, з різними благодійними фондами [259, с. 366].

Угруповання, що займаються цим бізнесом, на професійному рівні мають інформацію про попит на культурні цінності на внутрішніх і зовнішніх ринках та оперують нею. Організатори все частіше переходять на систему замовлень з боку недобросовісних колекціонерів, професійних скупників. Часто представники цього злочинного бізнесу мають власні ломбарди чи салони-магазини з торгівлі коштовностями чи рідкісними витворами мистецтва.

З моменту вчинення злочину до його виявлення і повідомлення правоохоронним органам проходить, як правило, досить багато часу, і злочини тривалий час залишаються не виявленими [260, с. 217-218].

Для активізації свого злочинного промислу злочинці використовують як засоби масової інформації, так і глобальні телекомунікаційні мережі й системи. На сьогодні в Інтернеті відкрито безліч магазинів, що пропонують споживачам антикваріат. Проведеним дослідженням виявлено понад 5 тис. спеціальних антикварних сайтів з інформацією про купівлю-продаж культурних цінностей [260, с. 220].

Спонукальні мотиви такого явища різні. Для багатьох багатих людей створення колекцій з награфленого – мода, підтвердження їх високого соціального статусу.

Одним з чинників значного поширення незаконних операцій з культурними цінностями є наявність величезної кількості таких цінностей на території України. Так, вітчизняна мережа музеїв налічує 1269 установ (з них державних – 376), а кількість експонатів основного фонду – понад 11 млн.

Крім того, в країні налічується 1399 міських населених пунктів, понад 8 тис. сіл, 1020 парків, що становлять історико-архітектурну й культурну цінність, налічується близько 150 тис. пам'яток археології, історії, архітектури та містобудування, монументального мистецтва [121, с. 1]. Багато з пам'яток мають загальнодержавне значення, деякі є надбанням світової культури.

Таким чином, ринок антикваріату в Україні перенасичений предметами мистецтва і давнини, і пропозиція набагато перевищує внутрішній попит. При цьому рівень цін на антикваріат у нашій країні щонайменше у 40 разів нижчий,

ніж на світовому ринку у зв'язку з низькою купівельною спроможністю більшої частини населення. Тенденція до вивезення культурних цінностей за кордон, таким чином, не зменшується [118, с. 47]. Водночас слід враховувати, що в сучасних економічних реаліях грошова вартість культурних цінностей зростає більше, ніж вартість дорогоцінних металів. Так, вартість одного грама «скіфського золота» є у 350 разів дорожчою такої ж кількості звичайного золота [260, с. 207].

Протягом останніх десятиліть відбувається процес розширення транснаціональних мереж, встановлюються зв'язки між місцевими жителями в районах знаходження предметів давнини, і торгівцями, які в порушення національного законодавства контрабандним шляхом доставляють такі предмети в інші країни для продажу скупникам і приватним колекціонерам. Про належну організацію «чорного» ринку предметів культури і давнини свідчить те, що за даними фахівців, щодня в світі викрадається 450-500 творів мистецтва, але вдається знайти не більше 5-10% з них [178, с. 219; 260, с. 45].

Правоохоронним органам України відома лише незначна частина кримінального сектору, пов'язаного з викраденням культурної спадщини. За даними досліджень, рівень латентності цього злочину сягає 90% від усіх фактично вчинених злочинів [260, с. 212]. При цьому значна частка викрадень відбувається за участю не пересічних співробітників музеїв і культурних споруд, а наділених владою керівників, що приймають рішення, результатом яких є зникнення з державних заказників культурних і мистецьких цінностей на десятки мільйонів доларів.

Окремою проблемою є проведення незаконних археологічних розкопок. За інформацією Інституту археології Національної академії наук України, ще на початок 2006 року в Україні зруйновано понад третину пам'яток археології. Кожного року знищується 1200-1500 таких об'єктів, злочинці щорічно заволодівають археологічними предметами на десятки мільйонів гривень [260, с.215]. За оцінками колишнього керівництва Кримської філії Інституту археології Національної академії наук України, тільки з Кримського півострова

щорічно вивозилось за кордон пам'яток археології щонайменше на 60 млн. доларів [119, с. 501].

Однією з умов поширення цього злочинного бізнесу є те, що в Україні фактично відсутній повний єдиний реєстр об'єктів культурної спадщини, що не дає змоги належним чином контролювати їх збереження. Особливо недбало вказані об'єкти зберігаються в релігійних установах та приватних колекціях, де їх облік часто взагалі не проводиться або проводиться зі значними порушеннями. З метою попередження вказаних злочинів необхідно здійснювати повний облік і складання каталогів (картотек) усіх наявних в державі мистецьких і історичних цінностей незалежно від місця їх зберігання (в музеях, приватних та державних колекціях, церквах та ін.).

Організована злочинність оперативно відреагувала на появу сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних систем і адаптувалась до нових глобальних можливостей. Науково-технічний прогрес обумовив виникнення нових *комп'ютерних злочинів*. Підвищилась активність організованих злочинних груп у сфері шахрайства з використанням мережі Інтернет. Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій і міжнародних комп'ютерних мереж як невід'ємної частини сучасної міжнародної фінансової і банківської діяльності створили умови, які значною мірою полегшують вчинення таких злочинів як усередині держави, так і на міжнародному рівні.

В науці відзначається, що подібно багатьом революційним технологіям, комп'ютерні технології несуть в собі величезний потенціал як для прогресу, так і для зловживань. Кожен рік фіксуються сотні тисяч спроб несанкціонованого втручання в банківські, воєнні, корпоративні комп'ютерні системи. Комп'ютерна злочинність – явище міжнародного значення, рівень поширення якого перебуває у прямій залежності від рівня розвитку і впровадження сучасних комп'ютерних технологій, мереж, засобів комунікацій і доступу до них. Стрімкий розвиток інформатизації в Україні створює потенційну можливість використання комп'ютерних технологій в корисливих і інших

незаконних цілях та ставить під загрозу національну безпеку держави [156, с. 69].

Упродовж останніх десятиліть різко зросло використання комп'ютерної техніки фінансовими установами. Електронні системи відіграють визначальну роль в обробці і здійсненні усіх типів фінансових операцій як всередині держави, так і між окремими державами. Кожен рік економічні втрати, викликані злочинами, що вчиняються з використанням комп'ютерної техніки, обчислюються мільйонами доларів, причому багато втрат не виявляється чи про них не повідомляється.

Злочини, пов'язані з використанням електронної техніки, можуть призвести до виключно значних збитків упродовж невеликого проміжку часу, не залишивши при цьому майже ніяких слідів. Серед експертів, що працюють над питаннями безпеки використання електронного обладнання, існує єдина думка про те, що величезна кількість розкрадань, що вчиняється за допомогою електронної техніки, залишається невиявленою. Крім того, законодавство у цій сфері, як правило, не встигає за розвитком технологій, а підготовка персоналу правоохоронних органів є недостатньою для виконання завдань, пов'язаних з виявленням, розслідуванням і запобіганням таким злочинам.

За даними національного відділення ФБР США з комп'ютерних злочинів, від 85% до 97% злочинних посягань у цій сфері навіть не виявляються [214, с. 41].

Комп'ютерна злочинність, таким чином, поступово перетворилась в один з найнебезпечніших видів транснаціональної економічної злочинності [265, с. 148].

Бурхливий розвиток інформаційних технологій дозволив новими засобами вчиняти традиційні види злочинів, а також породив нові види кримінальних правопорушень, таких, як хакерство, «фішинг» (використання в шахрайських цілях підроблених сайтів або розсилання повідомлень з посиланнями на ці сайти), цифрове піратство, зловмисне розповсюдження вірусів і інші атаки на критично важливу інформаційну інфраструктуру,

викрадення інформації про кредитні картки і іншої особистої інформації за допомогою електронних засобів.

При цьому фахівцями відзначається, що протягом останнього часу майже не виявляється комп'ютерних злочинів, які були б вчинені однією особою. Формуються організовані злочинні угруповання з десятків хакерів. Вони мають всі умови для ефективної роботи: приміщення, що охороняються, найновішу комп'ютерну техніку, високошвидкісний Інтернет – усе для того, щоб здійснювати викрадення великих грошових сум шляхом нелегального проникнення до комп'ютерних мереж крупних комерційних банків [136, с. 73].

Держава вживає ряд заходів щодо протидії комп'ютерним злочинам, свідченням чого є поміщення їх в якості окремого розділу XVI КК України (злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку).

Тим не менш, транснаціональні злочинні угруповання поставили швидкий науково-технічний розвиток на службу своїй злочинній діяльності.

Найбільш уразливими перед небезпекою кіберзлочинності є країни, що розвиваються.

Так, згідно з даними звіту компанії Microsoft (2014 р.), Україна очолює антирейтинг країн, в яких налічується найбільша кількість сайтів, що містять шкідливі програми. Дослідження виявило, що кожен 16-й сайт в Україні містить шкідливе програмне забезпечення, яким потенційно може бути заражений комп'ютер користувача, що є найвищим показником у світі.

З усіх проаналізованих країн, саме в Україні виявлено найвищу концентрацію фішингових сайтів – кожен 70-й ресурс є шахрайським. Крім того, за висновками німецьких фахівців Deutsche Telekom, Україна перебуває на четвертому місці у світі після Російської Федерації, Тайваню та Німеччини за кількістю кібератак, що виходять з країни [151, с. 12-13].

У спеціальних дослідженнях та доповідях міжнародних організацій вказується на зростаючу роль організованої злочинності в торгівлі видами флори і фауни, що охороняються законом. Міжнародним співтовариством вже

давно усвідомлюється небезпека, яку створює для оточуючого природного середовища неконтрольована діяльність людини, в результаті якої зникли багато видів рослин та тварин, а ще багатьом таке зникнення загрожує у найближчому майбутньому.

З метою запобігання загрозі екологічній рівновазі у 1973 р. прийнято Конвенцію про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення [28].

Відповідно до Програми ООН з охорони оточуючого середовища, сукупний обіг світової торгівлі тваринами, рослинами і продуктами їх життєдіяльності становить близько 160 млрд. дол. США на рік, і охоплює мільйони видів тварин [178, с. 219].

Як зазначається, частку торгівлі, яка припадає на незаконні операції, визначити важко, однак, за оцінками, вона сягає кількох мільярдів доларів на рік, а шкода, що спричиняється при цьому оточуючому природному середовищу, не піддається виміру.

На цей час наявні дані про широку незаконну міжнародну торгівлю дикими тваринами та рослинами. Згідно з даними Міжнародного фонду охорони природи, торгівці щорічно незаконно переправляють понад 100 млн. тон риби, 1,5 млн. живих птахів і 440 тис. тон лікарських рослин [255].

За даними експертів ООН, на високий рівень організації цього злочинного промислу вказує ряд ознак:

- надвисокі прибутки, які іноді можуть перевищувати відповідні показники по наркотикам, алмазам і золотом;
- організований характер незаконного відлову і збору, у тому числі вербування, оплата і забезпечення браконьєрів протягом тривалих польових робіт;
- обробка і наступний збут незаконно зібраних або виловлених зразків є складною справою, що вимагає спеціальних навичок і певних фінансових ресурсів;

- довжина деяких маршрутів незаконного ввезення, неодноразово перетинаючи міжнародні кордони, витончені засоби приховування, що вимагають участі великої кількості людей і високого рівня організації;

- високоякісна підробка дозволів і сертифікатів на торгівлю об'єктами флори і фауни, а також штампів, що використовуються на офіційних документах;

- той факт, що особи, які вчиняють серйозні злочини, пов'язані з флорою і фауною, часто раніше притягувалися до кримінальної відповідальності за інші злочини і відомі як члени організованих злочинних груп.

Попит на деяких тварин, полювання на яких заборонено, є у багатьох галузях промисловості. Деякі тварини використовуються для виробництва традиційних фармацевтичних продуктів, деякі – для виробництва прикрас. Попит на таку торгівлю також формується колекціонерами, які бажають володіти рідкісними тваринами. Високі ціни, які породжує попит на ці товари не міг не привернути до цієї діяльності транснаціональні злочинні організації, які оперативно вжили заходи для задоволення попиту на ринках.

Нелегальні поставки тварин і продуктів з них починаються, як правило, з сільських жителів та мисливців, поступово втягуючи транснаціональні злочинні мережі. Азіатські транснаціональні злочинні організації є активними учасниками торгівлі рогами носорога та органами тигра, а в Європі незаконною торгівлею тваринами широко займається неаполітанська Каммора. Ціни на такі товари зростають по мірі наближення до споживача. При цьому початкові постачальники отримують незначну частину прибутку.

Незаконну порубку лісів протягом останнього часу також почали відносити до одного з видів транснаціонального злочинного бізнесу.

За оцінками фахівців, потенційні обсяги незаконної порубки лісів, зв'язок з іншими видами незаконної діяльності, а також збитки окремих країн (від 10 до 15 млрд. дол. США) вказують на необхідність вжиття ефективних заходів на протидію цьому явищу у всесвітньому масштабі. В деяких країнах незаконна

порубка становить близько трьох четвертей сукупного виробництва деревини [178, с. 219-220].

Цей вид злочинної діяльності не тільки дає можливість злочинним угрупованням отримувати надприбутки, а й в кінцевому випадку сприяє збезлісенню територій, зміні клімату та бідності у сільських регіонах.

Для України ця проблема залишається вкрай актуальною, оскільки діяння злочинних угруповань, які здійснюють незаконні порубки дерев та їх подальший збут або переправлення за кордон, набрали загрозливих масштабів.

За інформацією Державного агентства лісових ресурсів України, у 2015 р. обсяг незаконних рубок в Україні склав 24,1 тис. кубометрів. Незаконні вирубування завдали Україні збитків на суму понад 85 млн. грн., з яких відшкодовано лише 4,6 млн. гривень. При цьому у 2012 р. цей обсяг складав 13,1 тис. кубометрів, у 2013 р. – 14 тис. кубометрів, а у 2014 році – лише 11,2 тис. кубометрів, тобто за останній рік обсяги незаконної порубки лісових масивів в Україні лише за офіційними даними зросли майже у 2,5 рази.

У той же час, згідно інформації неурядових екологічних організацій, число незаконних рубок у реальності в десятки разів більше, оскільки наведені цифри відображає лише ті рубки, які зафіксовані у лісгоспах, що належать державі. Згідно з даними Держмитслужби (до її ліквідації), щороку з України вивозилося деревини на суму близько 272 мільйонів доларів. Однак ця цифра, за оцінками фахівців, теж може бути більшою у кілька разів. Також слід враховувати масштаби нелегального збуту деревини на внутрішньому чорному ринку. Загальна площа лісового фонду України становить 10,4 млн. га, із яких вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн. га. Екологи стверджують, що за останні роки лісистість в Україні скоротилася щонайменше до 11%. У 2015 році працівниками державної лісової охорони виявлено 6 565 випадків незаконних рубок.

Водночас, згідно офіційної статистики Генеральної прокуратури України у I кварталі 2015 року на території України скоєно 450 злочинів, передбачених ст. 246 КК України (незаконна порубка лісу).

За аналогічний період 2016 року вчинено вже 853 незаконних порубок лісу, що свідчить про збільшення кількості вказаних злочинів майже у два рази [227; 231].

Дослідниками відзначається, що більшу частину незаконних порубок здійснюють організовані злочинні групи на систематичній промисловій основі. Для цих злочинів характерна професійна підготовка та системний характер. Іноді порубки вчиняються лише на замовлення; особливо це стосується реліктових дерев на території природно-заповідного фонду.

Проведенню організованих комерційних порубок передують відповідна підготовка, коли підшукуються потрібні дерева у лісі, обирається місце, спосіб і час порубки та вивезення деревини. Для виконання різних технологічних дій організатори вербують безпосередніх виконавців злочинів – вальників лісу, водіїв вантажівок, підсобних робітників. Якщо злочинці мають на меті переробити нелегальну деревину на пиломатеріали, вони користуються послугами осіб, які професійно займаються лісопереробкою.

Деревина, отримана внаслідок таких порубок, переробляється на легальних та нелегальних пунктах лісопереробки і в подальшому споживається на внутрішньому ринку або постачається на експорт [250, с. 13-16].

У порушення Базельської конвенції про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням [1], продовжується незаконна торгівля небезпечними відходами.

Незаконні операції з ними також потрапили у поле зору транснаціональних злочинних угруповань. З метою економії значних сум на законну утилізацію небезпечних відходів, ці відходи часто скидаються у міжнародні води або за участю корумпованих посадових осіб та організованих злочинних груп вивозяться в країни «третього світу», де контроль за обігом таких відходів не такий суворий або фактично майже відсутній. Шкода, що наноситься екосистемам внаслідок таких дій, може бути непоправною і призвести до неможливості перебування на забрудненій території.

З-за кордону для захоронення можуть незаконно ввозитись відходи виробництва хімікатів, пестицидів та інших токсичних матеріалів, нерідко під приводом їх переробки і подальшого використання. Організовані злочинні угруповання активно долучаються до незаконної торгівлі небезпечними відходами, що пояснюється великою прибутковістю таких угод внаслідок суттєвої різниці у вартості знищення відходів в країнах Заходу і нашій країні. Процесу ввезення небезпечних відходів сприяє відсутність ефективного митного контролю, недостатня ефективність діяльності вітчизняних правоохоронних і природоохоронних органів.

Фахівцями відзначалися факти ввезення небезпечних промислових відходів під виглядом будівельних матеріалів, пакувального матеріалу, лаків, фарб та ін. Для вчинення таких угод організовані злочинні угруповання створюють, як правило, фіктивні фірми-посередники, які після однієї чи кількох угод по ввезенню небезпечних відходів припиняють своє існування [224, с. 211-213].

Злочинцями часто використовується умисне змішування небезпечних і безпечних відходів. Трапляються випадки, коли масштабне перевезення небезпечних відходів пов'язане з відмиванням коштів і незаконною торгівлею зброєю. Непоправну шкоду оточуючому середовищу наносить нелегальна торгівля речовинами, що знищують озоновий шар. Нелегальний обіг таких речовин, за оцінками, становить до 20% їх легального обігу. Причиною незаконного використання таких речовин є високі витрати для промисловості, пов'язані з модернізацією або заміною техніки, що використовується [178, с. 220].

Транснаціональний характер має і злочинність у сфері обігу радіоактивних матеріалів.

Як відомо, ядерні технології знаходять все більше поширення в сучасному суспільстві, а ядерні матеріали мають легальну сферу застосування, зокрема, у ряді виробничих галузей, науці, медицині, ядерній енергетиці. Проте, ядерні матеріали можуть застосовуватися і в злочинних цілях.

На думку вчених, ядерна злочинність об'єднує сукупність правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням ядерних (подільних, радіоактивних) матеріалів для досягнення корисних або політичних, конфесійних, ідеологічних цілей [204, с. 96].

Нелегальна діяльність з ядерними матеріалами є відносно новим злочином. Тим не менш, за оцінками керівництва Міжнародного агентства по атомній енергетиці (МАГАТЕ) у світі розвивається чорний ринок ядерних матеріалів та обладнання для виробництва атомної енергії, у якому замішані приватні фірми, експерти і навіть державні органи [205, с. 228]. На цьому ринку пропонується уран, плутоній та інші радіоактивні матеріали. Пропозицію формують ядерні матеріали, які в силу різних причин залишені без належного нагляду, втрачені або просто викинуті [205, с. 228].

Як правило, контрабанда ядерних матеріалів починається в одній з країн, колишнього СРСР, перевалочними базами виступають Словаччина, Чехія, Германія, Литва, а місцем призначення – часто країни Близького Сходу. Виявлялись факти причетності до нелегального транснаціонального обігу ядерних матеріалів громадян Чехії, Словаччини, Польщі, Російської Федерації, Республіки Білорусь, Германії, Іспанії, Колумбії.

Про інтерес італійської мафії до придбання радіоактивних матеріалів і навіть ядерної зброї зазначав Ю. А. Воронін [150, с. 45].

Вживання атомної енергії в мирних цілях створило потенційну небезпеку нелегального використання ядерного матеріалу. В силу особливої соціальної небезпеки ядерної злочинності існує низка міжнародних та національних правових документів, які регламентують використання, зберігання та транспортування ядерних матеріалів. Перш за все, для запобігання такій небезпеці у 1980 р. прийнято Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок [32], яка спрямована на забезпечення його охорони, безпечного використання, зберігання і транспортування. Кримінальний закон (ст. 201 КК України) серед предметів контрабанди виокремлює радіоактивні речовини.

Торгівля ядерними матеріалами, на думку експертів ООН, є значною проблемою країн колишнього СРСР. Географія розташування нашої країни, її розвинений ядерний комплекс, потужна уранодобувна та переробна промисловість, досвід участі в ядерних програмах СРСР потенційно визначають Україну в зоні ризику для діяльності організованих злочинних угруповань, метою яких є заволодіння радіоактивними матеріалами або налагодження їх транзиту. Існує можливість, що вказані матеріали можуть бути передані терористичним організаціям або окремим державам в порушення міжнародно-правових угод. Ця діяльність здатна нанести суттєвої шкоди оточуючому природному середовищу, принаймні, в результаті невмілого поводження з такими матеріалами.

Особливістю тіньового ринку радіоактивних матеріалів є слабкість правоохоронного, радіаційного та санітарно-епідеміологічного контролю, а також недостатня міжнародна координація протидії цьому виду злочинності.

До числа транснаціональних міжнародне співтовариство відносить злочини, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав («інтелектуальне піратство»). Інтелектуальна власність є стратегічно важливим чинником конкурентоспроможності національної економіки, розвитку високотехнологічних галузей промисловості, кваліфікованості робочої сили та досягнення високих стандартів життя.

У свою чергу, інтелектуальне піратство, як один з видів кримінального бізнесу внаслідок своєї високої прибутковості і низької ризикованості залишається сприятливим економічним середовищем для формування транснаціональних злочинних організацій.

Дані правопорушення полягають в незаконному використанні об'єктів авторського права і суміжних прав будь-яким способом (незаконне відтворення, поширення, тиражування та ін.), а також придбання, зберігання, перевезення, реалізація контрафактних товарів і витворів з метою отримання надприбутків.

За наявними оцінками, втрати світової економіки від обороту контрафактної продукції складають майже 1,7 трлн. доларів на рік [163, с. 200].

Як відзначається дослідниками, для деяких видів підробленої продукції прибутковість сягає 500%. Запуск виробництва контрафактної продукції вимагає мінімальних витрат, науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи не проводяться, а маркетингові витрати, по суті, бере на себе бренд, що підробляється [164, с. 114].

Фальсифікація продукції виявляється практично в усіх галузях обробної промисловості, при цьому в деяких (наприклад, автомобілебудуванні) вона набуває особливо великих масштабів.

В цілому найбільша частина підробок у світовій торгівлі походить із Китаю та інших країн Східної Азії (В'єтнаму, Таїланду, М'янми та ін.). Слід зазначити, що у багатьох країнах, які є порушниками прав інтелектуальної власності, влада взагалі закриває очі на цю злочинну діяльність заради підвищення конкурентоспроможності національних галузей промисловості на міжнародному ринку.

Однак, переважна частина контрафактної продукції – це аудіо-відеопродукція та комп'ютерне програмне забезпечення.

Однією з сфер значного поширення інтелектуального піратства є музичні записи. Сучасна техніка дозволяє копіювати їх з досить високою якістю, особливо через Інтернет, що стало розповсюдженою практикою.

За оцінками зарубіжних експертів, майже чверть усього Інтернет-трафіку (за винятком порнографії) порушує авторські права. Близько 42% комп'ютерного програмного забезпечення, яке використовується в усьому світі, є піратським, а в африканських країнах цей показник сягає майже 80-90%. Незаконний дохід від крадіжок програмного забезпечення становить 63 млрд. дол. США. До 4-5 млрд. дол. США прибутку організовані злочинні групи мають від продажу контрафактних компакт-дисків [151, с. 73-74].

Дослідники звертають увагу на ще одну небезпечну сторону «піратства» - постійне зацікавлення до цього середовища організованих злочинних угруповань, які часто використовують порушення авторських прав авторів

оригінальних творів для фінансування інших видів протиправної діяльності (наркобізнес, торгівля зброєю, тероризм) [258, с. 69].

Так, за даними експертних досліджень, доходи від піратства продукції кіноіндустрії використовують для фінансування своєї діяльності такі терористичні організації, як Хезболла. Також виявлялись зв'язки між злочинними організаціями, що незаконно збувають наркотичні засоби та зброю, і тими, що займаються розважальним (ігровим) піратством [151, с. 74].

Протягом останнього часу є загальноновизнаним, що в сучасних умовах *легалізація злочинних доходів* являє небезпеки не лише для окремих держав, а й для усього міжнародного співтовариства.

Відповідно до ч. 1 ст. 209 КК України легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, полягає у вчиненні фінансової операції чи правочину з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а також само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння.

Інакше кажучи, легалізація (відмивання) злочинних доходів полягає у здійсненні фінансових та інших операцій з метою приховання злочинного походження коштів, майна або прав на них та подальшого введення в легальний обіг.

Як вказується в кримінологічній літературі, відмивання грошей – це останній етап перетворення злочинності у високоприбуткове і ефективне виробництво, в ході якого відбувається концентрація економічної, а надалі й політичної влади в руках злочинців [178, с. 277].

Л.І. Аркушею справедливо зазначається, що проблеми протидії легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності

в Україні, активізувалися настільки ж стрімко, як і протидія організованій злочинній діяльності. Легалізація доходів від організованої злочинної діяльності тісно пов'язана з кримінальним переміщенням значного капіталу і є проміжною вагомою метою для повторення злочинного кола, або розроблення та вчинення нового ланцюга злочинів у системі організованої злочинної діяльності [120, с. 1].

За висновками експертів Міжнародного валютного фонду, злочинні організації щорічно легалізують у світі від 0,5 до 1,5 трлн. дол., що становить до 5% валового світового продукту [185, с. 232].

Поряд з цим, згідно з оцінками експертів Всесвітнього банку, щорічно з України за кордон вивозиться до 10 млрд. доларів. До 30% вивезених коштів має кримінальне походження, в результаті чого держава втрачає не тільки важливі для її внутрішнього ринку ресурси, але й не має достатніх коштів для стабілізації економіки і соціальної сфери [140, с. 135, 139].

Статистичні дані МВС України та Генеральної прокуратури України свідчать, що з 2010 по 2017 рр. правоохоронними органами України виявлялось за рік від 44 до 110 злочинів, передбачених ст. 209 КК України, вчинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями. Найбільше – 110 злочинів – виявлено у 2017 р., найменше – 44 – у 2010 році. Що ж до статистичних даних за 2015-2017 рр., що щорічно виявлялося не більше трьох осіб, що вчинили кримінальні правопорушення вказаної категорії у складі організованих груп і злочинних організацій [226; 225]. Таким чином це може свідчити про недостатньо ефективну роботу правоохоронних органів на цьому напрямку протидії злочинності.

Основними напрямками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, є інвестиції їх у реальний сектор економіки України, а також (значно частіше) вивезення (відтік, «втеча») капіталів за рубіж.

Механізм цих злочинів достатньо складний, адже їх вчинення поєднується з діяльністю фіктивних підприємств, конвертаційних центрів, складними банківськими операціями, використанням офшорних зон. В

кінцевому випадку отримані злочинним шляхом кошти найчастіше переміщуються різними способами за кордон і розміщуються в іноземних державах на рахунках комерційних банків. В якості офшорних зон для відмивання «брудних» коштів найчастіше використовуються: в Європі – Люксембург, Швейцарія, Ліхтенштейн, Гібралтар, Ірландія, Мальта, острови протоки Ла-Манш (Джерсі, Гернсі, Мен) та ін.; в Америці – Панама і території на островах Карибського моря (Багамські, Віргінські, Кайманові острови); в Азії – Гонконг і Сінгапур; в Африці – Ліберія.

Корупційні діяння як складне соціально-правове явище, що включає в себе сукупність злочинів корупційного характеру, тривалий час розглядалася науковцями і практиками як складова частина лише внутрішньодержавної злочинності. Однак, в останні роки корупція набула нових якостей і вийшла на транснаціональний рівень в силу відкритості кордонів, процесів лібералізації, розширення масштабів діяльності учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Як відзначає І.С.О. Нуруллаєв, корупція вийшла за межі державних кордонів, перестала бути злочином, який стосується тільки окремих країн та їх державних службовців; вона стала тим чинником, що створює умови для вчинення серйозних злочинів міжнародного характеру [220, с. 7].

До основних причин транснаціоналізації корупції вчені відносять загальносвітові тенденції об'єднання держав у політичні, економічні та інші спільноти, ускладнення міжнародних економічних процесів, непрозорість процедур у прийнятті рішень щодо розподілу фінансової допомоги міжнародними та національними уповноваженими суб'єктами та контролю за її використанням, відсутність міжнародних правоохоронних структур, що спеціалізуються на протидії корупції [174, с. 8].

Слід зазначити, що ще у 1977 р. в США введено кримінальну відповідальність за корупційні дії за межами країни - на підставі закону про іноземну корумповану практику, оскільки вважалось, що це питання негативно впливає як на конкурентоздатність національних товарів і послуг, так і на міжнародний авторитет США [261, с. 127].

Обов'язковою ознакою транснаціональних корупційних злочинів є наявність спеціального суб'єкта – іноземної публічної посадової особи або посадової особи міжнародної організації. В якості транснаціонального злочинного діяння корупція кваліфікована в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

Транснаціональна корупція є високолатентним явищем, реальні обсяги якої встановити майже неможливо. Однак, навіть з урахуванням високої латентності транснаціональної корупції, кількість виявлених злочинів такого роду щорічно збільшується, що підтверджується звітами впливової міжнародної неурядової організації Transparency International, інших міжнародних урядових і неурядових організацій, матеріалами засобів масової інформації.

Так, за оцінками експертів США, обсяг міжнародного хабарництва ще у 1998 р. становив 30 млрд. доларів [261, с. 127]. Розповсюджені на II Всесвітньому форумі по боротьбі з корупцією (Гаага, 2001 р.) дані Державного департаменту США свідчили, що за попередні 7 років на підкупи чиновників з метою отримання близько 400 міжнародних контрактів витрачено щонайменше 200 млрд. дол. США [129, с. 63].

Експерти Світового банку вважають корупцію головною економічною проблемою сучасності. За їх даними, представники 40% підприємств в усьому світі змушені давати хабарі. У розвинутих державах цей показник становить 15%, у азіатських – 30%, у державах СНД – 60% [131, с. 4-5].

На міжнародному рівні Україна сприймається як корумпована країна. За даними індексу сприйняття корупції, який складається Transparency International, Україна у загальносвітовому рейтингу перебуває на 144 місці. Серед країн Європи за показниками поширення корупції Україна посідає передостанні місця [212, с. 82].

У правовій літературі справедливо відзначається, що корупцію та організовану злочинність можна розглядати як певну цілісність або навіть

обов'язків структурний елемент одна одної (переважно корупцію як елемент організованої злочинності) [151, с. 35].

Корупція державних посадових осіб завжди розглядалась завжди однією з бажаних форм впливу транснаціональних організованих злочинних угруповань, складовою частиною їх стратегії і тактики, як правило, більш ефективною, ніж використання відкритого насильства. Така позиція є достатньо виправданою, оскільки насильство призводить до небажаних наслідків і здатне привертати непотрібну увагу громадськості. Використання корупційних механізмів є особливо характерним для економічних форм транснаціональної злочинної діяльності. Кошти, що витрачаються на корумпування державних посадових осіб та посадових осіб міжнародних організацій, вважаються керівництвом транснаціональних злочинних угруповань виправданим та вигідним їх інвестуванням, оскільки це значним чином підвищує вірогідність успіху злочинної діяльності і збільшує шанси на безкарність.

В цілому, як зазначається в літературі, корупція виконує щодо організованої злочинності три основні функції:

- 1) формує захисний механізм організованої злочинності;
- 2) виступає одним з основних засобів досягнення цілей діяльності організованих злочинних угруповань;
- 3) є формою легалізації організованої злочинності, яка дозволяє представникам угруповань набути легального соціального статусу (високопоставленого чиновника, парламентаря, громадського діяча, правоохоронця тощо), а також легалізувати доходи, здобуті злочинним шляхом [212, с. 86].

Суб'єктами транснаціональної корупції, поряд з транснаціональними злочинними угрупованнями, можуть бути національні уряди, міжнародні урядові і неурядові організації, транснаціональні корпорації, банки, фонди, благодійні організації.

Проявами такої корупційної діяльності можуть бути прямий підкуп іноземних і міжнародних чиновників, надання різноманітних послуг, благ

матеріального і нематеріального характеру, допомога у просування на посади (з боку транснаціональних злочинних угруповань), протиправне лобіювання інтересів злочинних угруповань, безпідставна або прискорена видача ліцензій, дозволів, надання їм можливостей виходу на нові ринки, доступу до інвестицій, позик, вигідних контрактів, у тому числі державних замовлень, природних ресурсів, допомога у переводі коштів за кордон, приховання самих злочинців (з боку корумпованих посадовців).

Для позначення суб'єктів транснаціональної організованої злочинності використовуються різні терміни – «міжнародні злочинні організації», «транснаціональні організовані злочинні групи», «транснаціональні злочинні організації та транснаціональні злочинні співтовариства», «транснаціональні злочинні корпорації», «транснаціональні злочинні формування» та ін. При цьому більшість кримінологів використовує термін «транснаціональні злочинні організації». У той же час Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності оперує поняттям «організована злочинна група» та визначає її ознаки.

У цій роботі з метою термінологічної зручності та з урахуванням положень чинного законодавства України використовуватиметься термін «транснаціональні організовані злочинні угруповання». Вважаємо, що такий підхід у найбільшій мірі відповідає положенням ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Одразу слід зазначити, що єдиної моделі транснаціонального злочинного угруповання у сфері економіки не існує. Ці угруповання можуть суттєво відрізнятися між собою за формами і розміром, сферами злочинної діяльності, діяти у різних країнах і регіонах, на ринках різних товарів і послуг, використовувати різноманітні механізми і тактику здійснення злочинів. Деякі групи чи організації мають досить вузьку спеціалізацію, а інші поєднують різноманітні напрями для отримання злочинних доходів. Ряд транснаціональних злочинних організацій відрізняються не лише великою чисельністю, а й широким спектром злочинної діяльності, широкою географією

вчинення злочинів. Вони діють у різних регіонах і на ринках різних товарів, використовуючи найрізноманітнішу тактику і механізми.

Що стосується класифікації транснаціональних злочинних угруповань, то в правовій літературі пропонуються різні підходи.

Так, А.Л. Репецька виділяє два різновиди суб'єктів транснаціональної організованої злочинності. Перший – злочинні організації і співтовариства, другий – кримінально-державні організації [239, с. 10].

Номоконов В.А. усі транснаціональні злочинні структури поділяє за рівнем організації на:

- злочинні об'єднання фізичних осіб, під якими розуміються злочинні організації і злочинні співтовариства (нижчий рівень);

- організації, тобто юридичні особи, у тому числі транснаціональні злочинні синдикати (середній рівень). До середнього рівня автор відносить різного роду симбіози організацій як юридичних, так і фізичних осіб, що діють самі або частіше в складі об'єднань названих осіб (груп або організацій);

- вищий рівень – кримінально-державні організації, тобто мафіозні утворення, в яких держава і її органи таємно використовують злочинні способи, засоби, зв'язки для виконання тих або інших завдань (наприклад, наркодержави) [218, с. 5].

На думку Т.Л. Кальченко та О.О. Тущенко, за рівнем організації суб'єкти транснаціональної організованої злочинності класифікуються як: організовані злочинні групи; злочинні організації; мафія (злочинне об'єднання з так званою сітьовою структурою, яка має декілька рівнів управління) [182, с. 126].

Деякі науковці, також, вважають, що злочинні організації діють на двох рівнях. До першого відносяться злочинні організації з обмеженою сферою діяльності, наприклад, що займаються виготовленням та збутом підроблених грошей. У такому товаристві існує чіткий розподіл ролей. Другий рівень – це система злочинних організацій, відмінною ознакою якої є широка сфера злочинної діяльності та широке коло корумпованих зв'язків [197, с. 903-904].

На думку дослідників, деякі транснаціональні злочинні організації діють на глобальному рівні та мають чітко оформлену корпоративну структуру (наприклад, колумбійські наркокартелі), інші відрізняються меншою масштабністю своїх операцій, проте більшою організаційною гнучкістю, структурою типу мережі [246, с. 121].

В окрему групу дослідниками виділяється етнічна модель транснаціонального злочинного угруповання – це формування, об'єднані за ознакою належності до певного етносу. Відповідно, така категорія осіб об'єднується для здійснення злочинної діяльності, створюючи структури, закриті для зовнішнього контролю, і практично безпечні в силу своєї закритості [229, с. 292].

С.О. Єфремов та Г.П. Жаровська серед транснаціональних організованих злочинних угруповань виділяють основну групу традиційних транснаціональних злочинних організацій та групу малих транснаціональних злочинних організацій. До першої (основної) групи відносять італійську мафію, японську якудзу, китайські тріади, колумбійські картелі, російську мафію, а також нігерійські організовані злочинні групи та мексиканські картелі. Відповідно, до групи малих транснаціональних злочинних організацій віднесено кримінальні організації, які не є розгалуженими, проте мають високоорганізовану структуру та певну спеціалізацію, що дозволяє їм працювати спільно або на організації попереднього типу. До цієї групи дослідники включають угруповання, що базуються в Панамі, Пуерто-Ріко, Домініканській Республіці та на Ямайці [161, с. 55; 168, с. 180-181]. При цьому українські транснаціональні злочинні угруповання у цій схемі дослідниками не класифіковані.

Усі перелічені класифікації суб'єктів транснаціональної організованої злочинності мають право на існування та дозволяють більш глибоко пізнати сутність та зміст діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань. У цій роботі ми будемо додержуватись найбільш простого варіанту цієї класифікації, виходячи з таких передбачених чинним кримінальним

законодавством форм співучасті, як організована злочинна група та злочинна організація. Саме за цими формами злочинних угруповань здійснюється кримінально-правова кваліфікація вчинених ними злочинів, і саме з урахуванням цих двох форм будується офіційна відомча статистика правоохоронних органів України.

Аналіз і узагальнення наукових досліджень з означеної проблематики, а також практики діяльності правоохоронних органів дозволяє виділити основні ознаки транснаціональних організованих злочинних угруповань, які діють у сфері економіки:

- наявність одноособового лідера або колегіального органу керівництва, при якому управління здійснюється групою осіб (радою);
- ієрархічність та розподіл ролей учасників за функціональною ознакою, поділ угруповання на складові групи, наявність «охоронців», «контролерів» і т.п.;
- наявність матеріальної бази, що виявляється у створенні спільних грошових фондів;
- наявність офіційно зареєстрованих підприємств, акціонерних товариств, громадських організацій, фондів та інших структур, під прикриттям яких діють злочинці;
- високий рівень технічного забезпечення та кримінальний професіоналізм учасників;
- налагоджені контакти з кримінальними угрупованнями інших держав;
- наявність корумпованих зв'язків в органах державної влади та місцевого самоврядування, судовій та правоохоронній системах як України, так і інших країн, на які поширюється їх злочинна діяльність;
- створення системи захисту від соціального та правового контролю, конспірація, розвідувальна та контррозвідувальна діяльність.

Структура транснаціональних злочинних угруповань може бути різною, оскільки залежить від конкретних умов їх територіального розташування, «статусу» та можливостей впливу на міжнародному й національному рівнях,

«кваліфікації» й «спеціалізації» їх організаторів і керівників, загальної кількості учасників, рівня конспірації, корумпованого захисту. Визначальною обставиною є характер, територія і масштаб злочинної діяльності [254, с. 27].

Ієрархічність транснаціонального злочинного угруповання означає наявність відповідної системно-структурної побудови і передбачає:

- наявність загального керівництва (лідера угруповання);
- чітко визначену підпорядкованість рядових членів злочинного об'єднання його керівникам (лідерам);
- вертикальні зв'язки між вищими та нижчими структурами угруповання;
- загальні норми та правила поведінки, дотримання яких є обов'язковим для членів угруповання.

У той же час, на думку деяких вчених, сучасні організовані злочинні угруповання характеризуються не стільки значною кількістю членів, об'єднаних ієрархічною моделлю організації діяльності, подібною до традиційних корпорацій, а є відносно невеликими за розміром, гнучкими, мобільними та швидко адаптивними, що об'єднуються для втілення конкретних злочинних намірів у життя в залежності від об'єктивних умов, що склалися у певний час. При цьому деякі організовані злочинні угруповання можуть поєднувати в собі елементи як традиційних ієрархічних структур на горизонтальному рівні, так і з більш розмитою та гнучкою системою організаційно-структурних взаємовідносин [151, с. 11; 273, с. 12].

Також в літературі звертається увага на те, що всередині організованого злочинного угруповання спостерігається складна структура взаємозв'язків між учасниками: як «традиційна», тобто з визначеною структурою та розподілом обов'язків між учасниками, так і без чітких ознак останньої, що може виражатися у мінімальній обізнаності членів організованого злочинного угруповання один про одного (наприклад, громадяни різних держав, не знайомі особисто, адже нерідко підшукування членів групи та спілкування здійснюється по мережі Інтернет). Поряд із основними учасниками для

виконання окремих завдань можуть залучатися «технічні помічники», часто навіть необізнані про злочинний характер їх допомоги [264, с. 130-131].

Організовані злочинні угруповання традиційно налагоджують контакти із кримінальними угрупованнями інших держав, під час яких відбувається своєрідний «обмін досвідом» (методами, засобами, прийомами злочинної діяльності), за необхідності – забезпечується відповідна підтримка. Одним із вирішальних чинників тут може виступати національна, мовна чи територіальна спільність [264, с. 131]. Особливо охоче транснаціональні злочинні угруповання поширюють свою діяльність на країни з слабкими системами правоохоронних органів і кримінального правосуддя. В літературі відзначається, що між суб'єктами транснаціональної організованої злочинності можуть встановлюватись стратегічні міжнародні контакти, а також навіть альянси (стратегічні союзи), які дозволяють їм співпрацювати, а не конкурувати. Це розширює їхні можливості обходити закон, нести спільний ризик, отримувати й обмінюватися інформацією, раніше їм недоступною, контролювати розвиток конфліктів, колективно блокувати національну й міжнародну активність правоохоронних органів [169, с. 210].

Частина коштів, отриманих угрупованням в якості прибутків від кримінальної діяльності, зберігається у вигляді своєрідного «фонду страхування» від ризиків, які періодично трапляються під час здійснення цієї діяльності. За рахунок цих коштів фінансується корумпування державних службовців, оплачуються послуги адвокатів, полегшуються умови відбування покарання учасниками угруповання в разі їх засудження, матеріально підтримуються сім'ї загиблих членів угруповання.

Як вже зазначалося, важливою ознакою транснаціонального злочинного угруповання економічної спрямованості є наявність офіційно зареєстрованих підприємств, акціонерних товариств, громадських організацій, фондів та інших структур, під прикриттям яких діють злочинці, що забезпечує захист угруповання від соціального контролю, зовнішню респектабельність його діяльності та життєздатність. Поряд з цим, фахівцями зазначається, що

проникнення в легальну економіку зумовлює розвиток транснаціонального економічного шпигунства, наслідком якого є продаж комерційних таємниць, найцінніших технологій, руйнування окремих підприємств чи навіть галузей легальної економіки з метою звільнення ніші для власної криміналізованої економічної діяльності [180, с. 27].

Як відзначається в літературі, особливою умовою функціонування транснаціонального злочинного угруповання є особливий порядок входження до нього. Членство в транснаціональних злочинних угрупованнях засноване, як правило, на етнічній основі або спорідненості, а також на професійних та організаційних здібностях, які є корисними і потрібними організації для досягнення злочинної мети. Вибір членів за сімейною або етнічною ознакою значною мірою сприяє солідарності учасників, підвищенню їх відповідальності за безпеку організації, забезпечує дисципліну та підпорядкування всередині ланок і організації в цілому [166, с. 170]. Існує також особливий період учнівства, який може тривати від декількох місяців до декількох років. Його метою є завоювання довіри злочинного співтовариства [168, с. 181].

Важливою ознакою транснаціональних організованих груп і злочинних організацій є кримінальний професіоналізм їх учасників, тобто наявність них специфічних знань, умінь і навичок. Транснаціональні злочинні угруповання часто вдаються по допомогу висококласних фахівців, використовують найсучасніші технології. Кримінальний професіоналізм учасників угруповань набуває особливого значення при вчиненні складних економічних злочинів, що включають погодження дій висококваліфікованих фахівців.

Так, незаконний вивіз капіталу за кордон передбачає знання особливостей системи валютного і експортного контролю, які постійно вдосконалюються, режиму використання різних фінансових інструментів тощо.

Створення транснаціонального злочинного угруповання характеризується виробленням певних норм, які необхідні для підтримання згуртованості його учасників. Ці норми є свого роду жорсткими законами злочинної діяльності, недотримання яких тягне за собою застосування певних санкцій.

Фахівцями відокремлюються певні форми взаємодії членів (лідерів) організованих злочинних угруповань з корумпованими посадовими особами:

- дача одноразових хабарів за вирішення конкретних питань;
- систематична фінансова або інша підтримка (утримання) чиновника;
- призначення на посаду і просування по службі посадової особи за допомогою представників кримінальних структур (з подальшим «відпрацюванням»);
- входження посадової особи до організованого злочинного угруповання з метою вчинення злочинів [271, с. 48].

Звичайним способом досягнення цілей для транснаціональних злочинних угруповань економічної спрямованості стало застосування насильства, яке використовується ними для залякування і усунення конкурентів у тій чи іншій сфері бізнесу, залякування державних посадових осіб і співробітників правоохоронних органів, які намагаються протидіяти їх протиправній діяльності.

У той же час дослідниками відзначається і своєрідний зворотній зв'язок: представники органів державної влади самі можуть неофіційно використовувати членів злочинних організацій як найманців, щоб протистояти будь-яким загрозам своїй владі. Адже члени злочинних організацій можуть бути ефективним незаконним способом збереження влади, боротьби з будь-якими проявами незгоди з політикою керуючої ланки держави [151, с. 9].

Характерною рисою функціонування транснаціонального злочинного угруповання є наявність спеціалізованої функції забезпечення безпеки учасників від соціального та правового контролю шляхом, насамперед, вжиття заходів проти притягнення учасників угруповання до кримінальної відповідальності.

У зв'язку з цим важливою функцією угруповання є маскування власної злочинної діяльності. З цією метою між злочинними групами та їх учасниками спостерігається комунікація з використанням псевдонімів, інших вигаданих даних. Характерним є активне маскування комунікацій за допомогою

використання засобів мінімізації та маскуванню звернень до ресурсів Інтернет шляхом створення захищених каналів переговорів і передачі інформації, її шифрування [219, с. 2].

Однією із значущих ознак організованої злочинної діяльності транснаціональних угруповань є активна протидія розслідуванню злочинів. Заходи із протидії розслідуванню застосовуються на двох рівнях: по-перше, під час підготовки, вчинення та приховання злочину; по-друге, за умови виявлення злочинної діяльності – під час досудового розслідування з метою перешкоджання досягненню завдань кримінального судочинства [264, с. 134].

У структурі транснаціонального злочинного угруповання можуть бути спеціальні особи (групи осіб), які виконують функцію захисту від викриття. Ними можуть бути особи, які забезпечують дисципліну, здійснюють переслідування учасників, які мають намір припинити злочинну діяльність, підтримують зв'язки з корумпованими представниками владних структур та ін. Формами такої протидії можуть бути:

- підкуп, залякування чи інший вплив на потерпілих, свідків і членів їх родин;
- фізичне усунення свідків і потерпілих;
- використання заздальгідь налагоджених корупційних зв'язків;
- втеча за межі країни;
- цілеспрямована дискредитація співробітників правоохоронних органів та суддів, у тому числі за допомогою наклепницьких скарг і заяв, а також спеціально зібраних компрометуючих матеріалів;
- погрози на адресу співробітників правоохоронних органів і суддів, реалізація цих погроз.

У випадку ж засудження учасника групи (організації) завданням стає створення для засудженого найбільш сприятливих умов відбування покарання, вирішення питання щодо умовно-дострокового звільнення з місць позбавлення волі або застосування інших механізмів звільнення від відбування покарання.

Однією з характерних ознак діяльності транснаціональних злочинних угруповань є не лише корумпування державних посадових осіб, а й пряме проникнення їх представників до органів державної влади, правоохоронних та контролюючих органів, органів місцевого самоврядування. За допомогою таких дій можуть досягатися ряд цілей:

- це полегшує ухилення керівників і учасників угруповань від кримінальної відповідальності за допомогою депутатської чи суддівської недоторканості або іншого високого посадового становища;

- нейтралізація слідчих та розшукових заходів, які можуть проводитись правоохоронними органами за фактами вчинення злочинів такими угрупованнями – завдяки неправомірному втручання корумпованого керівництва цих органів у процес розслідування (або на більш ранніх етапах правоохоронної діяльності);

- забезпечення нових можливостей для збільшення злочинного доходу, полегшення доступу до фінансових ресурсів;

- вихід на нові ринки збуту товарів і послуг;

- полегшення легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Наявність тісних корупційних зв'язків з представниками політичного істеблішменту дозволяє транснаціональним злочинним угрупованням навіть впливати на формування економічної політики держави та законодавчої бази, підігнаної під власні інтереси.

Відзначається, що для відповідного впливу на громадську думку лідери злочинних організацій активізують процеси придбання контрольних пакетів акцій радіостанцій, телевізійних каналів, інших засобів масової інформації. З цією ж метою ними утворюються різні громадські фонди, об'єднання, політичні партії і профспілки [151, с. 81].

З цього приводу М.Г. Вербенський зазначає, що злочинні угруповання намагаються здійснювати фінансування політичних партій та політичних течій, переймаються активною участю у череді виборчих компаній, що відбуваються в Україні, а також, прагнучи добитися позитивного іміджу, займаються

доброчинністю, схиляють на свій бік видатних громадських діячів, відомих артистів, спортсменів тощо. Звичайною справою стає практика підкупу депутатів при формуванні політичних структур в органах державної влади та місцевого самоврядування. На керівні посади в правоохоронних органах злочинці через своїх представників у владі намагаються посадити вірних собі маріонеток або осіб, відомих своєю корумпованістю. Враховуючу існуючу сувору ієрархію та дисципліну у правоохоронних структурах, вони мають можливість проводити в життя політику, вигідну криміналітету, тому чесні працівники за таких умов звичайно опиняються на другорядних посадах, де від них мало що залежить, а отже, їх законна діяльність нейтралізується [145, с. 102-103].

Нарешті, транснаціональні організовані злочинні угруповання зазвичай корумпують і іноземних посадових осіб з метою отримання можливості вести або продовжувати економічну діяльність у будь-якій країні та отримувати необхідні переваги [190, с. 135].

2.3 Кримінологічна характеристика особистості членів транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки

Вивченню особистості злочинця у кримінологічній науці традиційно приділяється значної уваги, оскільки без визначення специфічних характеристик особи з протиправною поведінкою, а також процесу її формування неможливо ефективно протидіяти цій поведінці, організувати протидію як окремим злочинам, так і злочинності в цілому.

Кримінологічна характеристика учасників транснаціональних злочинних угруповань спрямована на виявлення та систематизацію даних про особистісні якості та рольовий статус членів цих угруповань з метою пізнання особливостей механізму формування та функціонування таких злочинних об'єднань.

Однак, слід мати на увазі, що здійснити відносно повне кримінологічне дослідження учасників транснаціональних злочинних угруповань важко у зв'язку з недостатністю статистичних даних, тіншовим характером діяльності та добре організованим захистом таких угруповань від соціального контролю, а також недостатнім рівнем наукових досліджень цієї проблематики.

Крім того, наведена узагальнена кримінологічна характеристика особистості учасників транснаціональних злочинних угруповань буде мати дещо умовний характер, оскільки особистості правопорушників, що відносяться до різних категорій транснаціональних економічних злочинів, мають свої відмінності (наприклад, особистість фальшивомонетника, контрабандиста і т.п.).

Що стосується рольових характеристик злочинців вказаної категорії, то як правило, серед них виділяються три основні ланки.

Так, Т.В. Мельничук у структурі організованих злочинних угруповань у сфері зовнішньоекономічної діяльності виділяє:

- 1) безпосередніх виконавців;
- 2) осіб, що виконують організаторсько-допоміжні функції;
- 3) осіб, що очолюють злочинні угруповання та здійснюють організаційно-управлінські функції [208, с. 87].

В.К. Лисиченко та Р.М. Шехавцов, зокрема, виділяють групи керівників, забезпечення безпеки функціонування злочинного утворення, матеріально-технічного забезпечення, виконавців [201, с. 25].

У кримінологічній літературі наводяться і інші варіанти класифікації.

Для цілей даного дослідження вважаємо цілком прийнятним поділ членів транснаціональних організованих злочинних угруповань на лідерів (керівників) угруповання, членів умовної середньої ланки та безпосередніх виконавців злочинів.

Перш за все, суттєвою ознакою та важливим елементом характеристики транснаціонального злочинного угруповання є наявність лідера (керівника). Потреба в керуванні виникає у злочинній групі (організації) об'єктивно,

оскільки ускладнення злочинної діяльності, прагнення отримання максимальних злочинних прибутків потребує координації та управління. В угрупованні обов'язково з'являється особа, яка здатна до аналізу ситуації, керівництва людьми та обізнана з технологіями злочинного бізнесу. Лідер стає центральною фігурою у злочинному угрупованні. Він згуртовує групу, надає їй діяльності єдиний та цілеспрямований характер.

Висування лідера злочинного угруповання здійснюється під впливом двох факторів: об'єктивного, тобто в лідери висувається той член групи, який найкраще проявив себе в підготовці і вчиненні злочинів, та суб'єктивного, відповідно до якого в лідери висувається особа завдяки своїм особистісним якостям, які необхідні для здійснення функцій лідера в злочинній групі [195, с. 9].

Фахівцями виокремлюється ряд функцій, які виконує лідер в процесі функціонування злочинного угруповання:

- організаторська – лідер упорядковує діяльність угруповання, розробляє заходи захисту, керує підготовкою, вчиненням й приховуванням злочинів. При цьому відзначається, що самі лідери можуть і не володіти спеціальними знаннями у міжнародному кримінальному бізнесі, в результаті чого залучають до своєї діяльності радників і консультантів;

- кадрова – вербування нових членів угруповання та навчання їх злочинним навичкам;

- інформаційна – лідер забезпечує надходження необхідної інформації, аналізує її та за необхідності передає членам злочинної групи;

- фінансова – облік та розподіл доходів, отриманих угрупованням, створення матеріальних фондів угруповання, їх зберігання, визначення порядку використання та ін.;

- ідеологічна – лідер може суттєво впливати на морально-психологічний клімат не лише у злочинному середовищі, а й у суспільстві, демонструючи стандарти життя, недсяжні більшості людей, тим самим поширюючи уявлення про всемогутність злочинних угруповань;

- стратегічна – полягає у тому, що угруповання функціонують згідно з ідеями та планами лідерів (керівників);

- нормативна – лідер визначає допустимі межі і норми поведінки всередині злочинного угруповання, встановлює заборони, за порушення яких застосовує відповідні санкції;

- дисциплінарна (витікає з нормативної), у тому числі обов'язок вирішувати різноманітні конфлікти, які нерідко виникають всередині угруповання [262, с. 46-48; 193].

Керівник (лідер) транснаціонального злочинного угруповання, як правило, наділений специфічними особистісними рисами, певними психологічними передумовами для здійснення організаторської діяльності (організаторськими здібностями, лідерськими якостями та ін.). Часто особистісними якостями лідерів цих злочинних угруповань є кримінальний досвід, хороші фізичні дані, заповзятливість, кмітливість, рішучість, схильність до ризику, здатність швидко орієнтуватися в новій обстановці і приймати рішення в складних ситуаціях, підкоряти своїй волі інших, вміння забезпечити конспіративність злочинів, що готуються.

Ці риси дозволяють лідерам угруповань впливати на оточуючих людей, залучати інших до злочинної діяльності, організувати злочинну групу (організацію), розробити плани як тривалої злочинної діяльності, так і вчинення конкретного злочину, власними прикладом і авторитетом спонукати спільників до злочинних дій.

У спеціальних дослідженнях зазначається, що лідерами злочинних угруповань економічної спрямованості є переважно особи чоловічої статі у віці від 30 до 50 років, раніше не судимі та не мають кримінального минулого. У переважній більшості вони одружені, мають дітей, що свідчить про прагнення до репутабельності. Серед них – представники сильно корпоратизованого сектору економіки, де формуються величезні надприбутки (керівники підприємств-експортерів стратегічної сировини, зайняті у фінансово-кредитній та посередницькій сферах, нафтогазовій галузі, сферах реалізації підакцизних

товарів). Вони, як правило, добре обізнані з господарським законодавством, правилами ринкової економіки, часто – дипломовані, досвідчені фахівці, добре орієнтуються у політичній та економічній ситуації та ринковій кон'юктурі [130, с. 116].

На сьогодні лідери транснаціональних злочинних угруповань намагаються перейти (і переходять) на інший, вищий, рівень діяльності, отримуючи владу і офіційне визнання, входячи до органів законодавчої, виконавчої і судової влади.

Лідери й активні члени таких угруповань нерідко виїжджають за кордон, де набувають громадянства інших держав і, переховуючись від правоохоронних органів, залишаються там на постійне проживання. Перебуваючи за межами держави, вони продовжують керувати злочинними угрупованнями, створюють спільні фірми для легалізації своїх доходів і іншої злочинної діяльності [264, с. 133].

Представники умовної середньої ланки (організаційно-контрольних ланок) виконують такі функції, як розвідка та контррозвідка, встановлення та підтримання корумпованих зв'язків з державними чиновниками середнього та нижчого рівнів, безпосереднє забезпечення безпеки діяльності злочинної організації, а також виконання керівних господарських функцій, без прийняття важливих рішень.

Члени цих ланок – в основному перевірені особи з відповідним рівнем професійної підготовки, яким можна доручити виконання складних завдань. Це переважно особи чоловічої статі, віком від 25 до 40 років, які, як правило, мають вищу економічну, юридичну чи технічну освіту [130, с. 116].

Всередині цієї ланки окремо виділяються:

- консультанти (радники), в якості яких виступають особи, добре обізнані про стан справ у економічній сфері, в якій протікає злочинна діяльність транснаціонального угруповання. Іноді консультанти достеменно можуть і не знати, як і ким саме використовуються їх спеціальні знання. У той же час такими консультантами можуть бути досвідчені юристи, які використовують

свої знання та зв'язки зі співробітниками правоохоронних органів для отримання інформації, до якої немає легального доступу, та досягнення інших злочинних цілей угруповання;

- учасники, які забезпечують безпеку угруповання – здійснюють розвідувальну і контррозвідувальну діяльність, протидію і компрометацію працівників правоохоронних органів, вживають заходи щодо звільнення членів угруповання від кримінальної відповідальності. До виконання таких функцій нерідко залучаються колишні працівники силових структур, які володіють основами оперативної та слідчої роботи, можуть кваліфіковано здійснювати зовнішнє спостереження, прослуховувати телефонні переговори, отримувати інформацію з комп'ютерних мереж;

- особи, які безпосередньо не приймають участі у вчиненні злочинів членами угруповання, але сприяють його діяльності – корумповані співробітники державного апарату, правоохоронних і контролюючих органів, адвокат, юристи, журналісти і т.п. [262, с. 56-58].

Що стосується виконавців, то на них покладається безпосереднє вчинення діянь, які охоплюються ознаками об'єктивної сторони складу злочину, а також виконання інших допоміжних функцій (транспортування, охорона, контакти з дрібними посередниками тощо). Саме від їхніх дій залежать результати діяльності угруповання і розмір отриманого доходу.

Часто виконавцями транснаціональних економічних злочинів є особи, яким притаманний високий рівень кримінального професіоналізму і досвіду, навичок підготовки, вчинення і приховування злочинів, високий рівень знань і навичок у галузі інформаційних технологій, економіки, фінансів, міжнародної торгівлі. Вони нерідко мають досвід закордонних поїздок, широке коло спілкування, високі комунікативні здібності, часто – знання однієї або кількох іноземних мов.

Як і у випадку з радниками (консультантами), члени нижчих ланок, навіть за умови фактичного виконання великого обсягу роботи, іноді можуть не здогадатися про кримінальний характер діяльності усієї організації.

Безпосередні виконавці, як і інші члени транснаціонального злочинного угруповання, можуть бути громадянами різних держав.

Дані окремих досліджень свідчать про більш дорослий вік учасників транснаціональних економічних злочинних угруповань порівняно з іншими категоріями злочинців, особливо загальнокримінальних, їх більш високий освітній та інтелектуальний рівень. Більшість з цих осіб у побуті характеризуються позитивно, мають сім'ї, до кримінальної відповідальності не притягалися [208, с. 93-94].

Подібні дані наводяться і М.Г. Вербенським, який відзначає, що особи, які вчиняють транснаціональні злочини у сфері економіки, здебільшого характеризуються високим освітнім цензом, високим рівнем соціальної адаптованості, мають значний соціальний статус. Приналежність цих злочинців до освіченого прошарку суспільства стала підставою отримання ними образного визначення «білокомірцевого злочинця» [142, с. 379].

Серед учасників транснаціональних злочинних угруповань значно переважають чоловіки. Що стосується психологічних якостей цих осіб, то для них характерними є прагнення до наживи, отримання прибутку незаконним шляхом, самоствердження, ігнорування норм закону та моралі, а також інтересів держави, суспільства та окремих осіб, зневажливе ставлення до основних людських цінностей, чужої власності, особистості.

До складу транснаціональних злочинних угруповань економічної спрямованості можуть входити колишні та чинні працівники органів державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі депутати різних рівнів, правоохоронці, судді, митники, прикордонники, працівники фінансово-кредитних установ, особи, що надають посередницькі, страхові та інші послуги, адвокати, юристи.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що члени транснаціональних організованих злочинних угруповань поділяються на лідерів (керівників) угруповання, членів умовної середньої ланки та безпосередніх виконавців злочинів. лідерам й активним учасникам транснаціональних організованих

злочинних угруповань економічної спрямованості притаманні такі характеристики, як чоловіча стать, більш високий, порівняно з загальнокримінальними злочинцями, вік, часто відсутність кримінального минулого, високий соціальний статус, належний освітній та інтелектуальний рівень, відповідний рівень професійної підготовки, високий рівень знань і навичок у галузі інформаційних технологій, економіки, фінансів, міжнародної торгівлі, наявність досвіду зарубіжних поїздок, широке коло спілкування, високі комунікативні здібності, знання однієї або кількох іноземних мов. Учасники транснаціонального злочинного угруповання можуть бути громадянами різних держав.

Висновки до розділу 2

1. Рівень, структура, динаміка та географія проявів транснаціональної організованої злочинності економічної спрямованості в Україні визначаються лише оціночно, урахувуючи відсутність відповідної відомчої статистики як у нашій країні, так і в країнах близького зарубіжжя, а також традиційно високу латентність цього явища. Деякі злочини, відомі як транснаціональні, ще не набули в Україні помітного поширення та не відображені у чинних формах статистики.

Наявні дані дозволяють дійти висновку, що пріоритетними напрямками діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань у нашій країні є економічна контрабанда, незаконне переміщення через кордон стратегічної та іншої промислової сировини, підакцизних товарів, енергоресурсів, дорогоцінних металів, культурно-історичних цінностей, паливно-мастильних матеріалів, фальшивомонетництво, порушення прав інтелектуальної власності («інтелектуальне піратство»), комп'ютерні злочини, незаконний обіг небезпечних відходів та радіоактивних матеріалів та ін.

2. Найактивнішим чином транснаціональними злочинними угрупованнями використовуються корупційні механізми, за допомогою яких

встановлюється контроль як над правоохоронними структурами, так і над іншими органами державної влади, у тому числі інших країн, відбувається ухилення від кримінальної відповідальності, нейтралізація неугодних осіб та лобіювання власних протиправних інтересів.

3. Обов'язковим умовою діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань є легалізація (відмивання) злочинних доходів, що полягає у здійсненні фінансових та інших операцій з метою приховання злочинного походження коштів, майна або прав на них та подальшого введення в легальний обіг. Основними напрямками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, є інвестиції їх у реальний сектор економіки України, а також (значно частіше) вивезення (відтік, «втеча») капіталів за кордон

РОЗДІЛ 3

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

3.1 Правове забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки

Основні заходи протидії транснаціональній організованій економічній злочинності, безперечно, належать до внутрішньої компетенції кожної окремої держави. У той же час, використання лише внутрішньодержавних заходів не є достатнім, у зв'язку з чим все більшого значення у протидії цьому виду злочинності набуває міжнародне співробітництво держав.

У найзагальнішому вигляді міжнародне співробітництво розуміють як специфічну діяльність держав та інших учасників міжнародного спілкування у сфері запобігання злочинності, боротьби з нею і поведження з правопорушниками [134, с. 196].

Традиційно виділяються наступні форми міжнародного співробітництва у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю:

- попередження і відвернення злочинів, щодо яких укладено спеціальні угоди між державами, у тому числі шляхом взаємного обміну інформацією про діяльність транснаціональних злочинних організацій і їх учасників, спільних оперативно-розшукових заходів, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють функціонуванню організаційних структур транснаціональної злочинності;

- взаємна правова допомога у розслідуванні, кримінальному переслідуванні і судовому розгляді справ про транснаціональні злочини – виконання процесуальних та інших дій (огляди, обшуки, допити, експертизи та ін.), складання, пересилка та вручення документів;

- видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування;

- передача провадження у кримінальних справах – порушення кримінального переслідування проти особи на підставі клопотання іншої держави;

- передача засуджених осіб для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є, або де вони постійно проживають;

- сумісне вивчення причин та інших факторів транснаціональної економічної злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших правоохоронних органів;

- підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів та надання матеріально-технічної допомоги іншим державам;

- обмін оперативною, правовою інформацією та ін.

Для того, щоб застосовувані державами форми і механізми міжнародного співробітництва діяли, а реалізація програм протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки приносила результати, державам необхідно дотримуватись ряду принципів, що лежать в основі міжнародного співробітництва. До них, як правило, відносять:

- невтручання у внутрішні справи держави, що передбачає обов'язок дотримуватись державного суверенітету і надання державі права самостійно розв'язувати внутрішні проблеми боротьби зі злочинністю;

- добровільне виконання міжнародних зобов'язань, тобто обов'язок держави дотримуватись положень, що містяться в укладених угодах;

- принцип ефективності співробітництва, що вимагає швидкого обміну інформацією між державами і оперативного виконання отриманих доручень;

- необхідність урахування культурних традицій і політичних інтересів держав-партнерів;

- забезпечення максимального узгодження систем протидії злочинності та правосуддя в різних країнах шляхом підвищення стандартів правосуддя країн з більш слабкими системами кримінальної юстиції;

- підвищення рівня поінформованості правоохоронних органів держав, обміну інформацією і створення можливостей для її використання [245, с. 213-214].

В літературі відзначається, що міжнародне співробітництво з протидії транснаціональній організованій злочинності відбувається на універсальному (глобальному), регіональному, субрегіональному та двосторонньому рівнях державами безпосередньо, а також у рамках міжнародних міжурядових організацій [235, с. 30]. Також традиційно виділяють два механізми співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю: договірно-правовий, або конвенційний механізм (укладення спеціальних угод) та інституціональний механізм (в рамках міжнародних організацій) [188, с. 106].

Першими з злочинів, які відносяться до транснаціональної економічної злочинності, у поле зору міжнародного співтовариства потрапили фальшивомонетництво та незаконні операції з культурними цінностями.

Необхідність міжнародного співробітництва у боротьбі з фальшивомонетництвом призвела до укладення у 20.04.1929 у Женеві Міжнародної конвенції щодо боротьби з підробкою грошових знаків (ратифікована СРСР 03.05.1931) [36]. Цей документ є першою повноцінною багатосторонньою міжнародно-правовою угодою, спрямованою на протидію транснаціональному злочину саме економічної спрямованості.

Серед перших багатосторонніх міжнародно-правових документів на захист культурної спадщини слід зазначити Конвенцію про закони і звичаї суходільної війни (Гаага, 18.10.1907) [23] (встановлювала заборону її грабежу), Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток («Пакт Рериха»), підписаний у 1935 році США та латиноамериканськими державами [7], а також Гаагську конвенцією про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р. [24].

Надалі співробітництво держав у протидії незаконним посяганням на культурні цінності почало координувати ЮНЕСКО, зусиллями якого підготовлено та прийнято Конвенцію про заходи, спрямовані на заборону та

запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 1970 р. (ратифіковано Указом Президії ВР УРСР від 10.02.1988 № 5396-XI) [26], а також Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р. (ратифіковано Указом Президії ВР УРСР від 04.10.1988 № 6673-XI) [29].

Держави – учасники конвенції 1970 р. взяли на себе зобов'язання притягувати винних до кримінальної відповідальності, сприяти розшуку і поверненню незаконно вивезених творів мистецтва і вживати заходи проти їх незаконної скупки на своїй території. Конвенція також зобов'язала вимагати у осіб, що вивозять чи ввозять в країну культурні цінності, пред'явлення спеціальних дозволів на їх перевезення через державний кордон.

Важливе значення для організації міжнародної протидії злочинам, пов'язаним із посяганнями на культурні цінності, має Конвенція ЮНІДРУА (Міжнародного інституту уніфікації приватного права) щодо викрадених або незаконно вивезених культурних цінностей від 24.06 1995 [29], яку підготовлено на прохання ЮНЕСКО як доповнення до Конвенції 1970 року. Слід зазначити, що Україна не підписала та не ратифікувала цю конвенцію.

В науковій літературі також згадується Європейська конвенція про правопорушення, що пов'язані з культурною власністю від 23.06.1985 [18], яка, утім, не набула чинності.

Водночас, Україна у 2004 році ратифікувала Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини (переглянуту) від 16.01.1992 [16], яка спрямована на врегулювання відносин археологічної спадщини в Європі.

З 70-х років ХХ століття поступово розпочалось комплексне міжнародне співробітництво у протидії транснаціональній злочинності. Координація зусиль держав у цьому питанні на універсальному рівні здійснюється Організацією Об'єднаних Націй та її робочими органами, насамперед конгресами з попередження злочинності.

Важливим етапом розвитку міжнародного співробітництва став V конгрес ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками (1975 р.,

Женева), на якому покладено початок обговоренню питань боротьби зі злочинністю як формою бізнесу – організованою та корупційною злочинністю, а також вказувалось на існування злочинів транснаціонального характеру, до яких віднесено діяння, що зачіпали декілька держав. Висловлено ряд рекомендацій, що стосувались боротьби з транснаціональними злочинами, організованою злочинністю, злочинністю серед службовців, правопорушень щодо предметів мистецтва та ін. [133, с. 112].

На час проведення VIII конгресу (Гавана, 1990 р.) організована злочинність набула вираженого транснаціонального характеру. Конгрес охарактеризував транснаціональну організовану злочинність як серію складних кримінальних видів діяльності, що здійснюються в широких масштабах організаціями і іншими групами, які мають внутрішню структуру і діють з метою отримання фінансового прибутку і набуття влади шляхом встановлення, створення і експлуатації ринків незаконних товарів і послуг. За рекомендацією VIII конгресу Генеральна Асамблея ООН 14.12.1990 прийняла резолюцію 45/123 про міжнародне співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю, а також затвердила Типовий договір про видачу та Типовий договір про взаємну правову допомогу у сфері кримінального правосуддя [37].

Серед організаційних заходів протидії транснаціональній економічній злочинності особливе місце посіла Всесвітня конференція на рівні міністрів внутрішніх справ (безпеки) з організованої транснаціональної злочинності (Неаполь, 21-23.11.1994), яку проведено ЕКОСОП ООН. На конференції обговорено можливості стримання транснаціональної організованої злочинності, сформульовано висновки щодо відповідності національного законодавства вимогам боротьби з різними видами транснаціональних економічних злочинів. Конференцією прийнято, а резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 23.12.1994 № 49/159 затверджено Політичну декларацію і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності [39]. Держави закликано у невідкладному порядку розпочати виконання цих дій, а всі підрозділи системи ООН – забезпечити їм повну підтримку.

В умовах зростання масштабів і інтенсивності транснаціональної організованої злочинності все більшу підтримку отримувала ідея єдиної конвенції, спрямованої на міжнародну протидію цьому феномену, оскільки прийняття такого документу є вкрай важливим для вироблення комплексного підходу і єдиної ефективної стратегії співробітництва у боротьбі з найсерйознішими формами транснаціональної організованої злочинності.

Резолюцією 53/111 від 09.12.1998 Генеральна Асамблея ООН постановила створити міждержавний Спеціальний комітет для розробки всеохоплюючої міжнародної конвенції проти транснаціональної організованої злочинності [52]. Відповідний проект розроблено та схвалено комітетом 28.07.2000, після чого резолюцією 55/25 від 15.11.2000 Генеральна Асамблея ООН відкрила для підписання Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності [21]. Політична конференція високого рівня для підписання Конвенції і протоколів до неї відбулась 12-15.12.2000 в Палермо (Італія) і завершилась прийняттям вказаних документів. Конвенцію підписано Україною 12.12.2000 і ратифіковано Законом України № 1433-IV від 04.02.2004 [79].

Проблеми транснаціональної злочинності обговорювались і на X конгресі ООН (Відень, 10-17.04.2000) в рамках теми «Міжнародне співробітництво у боротьбі з транснаціональною злочинністю: нові виклики у XXI столітті». Конгресом затверджено «Віденську декларацію про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття», в якій виражено особливу стурбованість транснаціональною організованою злочинністю і взаємозв'язками між її окремими видами, а також висловлено переконаність у необхідності двостороннього, регіонального і міжнародного співробітництва у сфері попередження транснаціональної злочинності [3].

На XI конгресі конгреси ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя (Бангкок, Таїланд, 18-25.04.2005) обговорювались питання ефективних заходів боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, корупцією, економічними і фінансовими злочинами. Учасники

конгресу акцентували увагу на появі нових видів незаконного бізнесу, активізації організованих злочинних груп у сфері шахрайства, у тому числі з використанням мережі Інтернет і у сфері високих технологій. Конгрес 25.04.2005 прийняв Бангкокську декларацію про взаємодію і заходи у відповідь: стратегічні союзи у сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя [2].

З 12 по 19 квітня 2010 р. у м. Сальвадорі (Бразилія) відбувся XII конгрес, на якому, зокрема, розглядались питання комплексної стратегії попередження злочинності, відмивання грошей, кіберзлочинності, міжнародного співробітництва. Підсумковим документом конгресу стала Сальвадорська декларація про комплексні стратегії для відповіді на глобальні виклики: системи попередження злочинності і кримінального правосуддя і їх розвиток у мінливому світі [47].

Підсумковим документом XIII конгресу (12-19.04.2015, м. Доха, Катар) стала Дохінська декларація [10], яка закликала держави активізувати зусилля у протидії транснаціональній організованій злочинності через двостороннє, регіональне і міжнародне співробітництво.

В цілому конгреси ООН з попередження злочинності заклали основу для вдосконалення національної правової бази і міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки.

У цей же час продовжувалось і співробітництво у протидії окремим транснаціональним економічним злочинам.

Визнаючи виникнення відносно нового феномену транснаціональної корупції, що проявляє себе у міжнародних комерційних операціях, у грудні 1996 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію по боротьбі з корупцією у міжнародних комерційних операціях [4]. Надалі, у своїй резолюції 55/61 від 04.12.2000 Генеральна Асамблея визнала доцільність розробки ефективного міжнародно-правового документу проти корупції, незалежно від Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, і створила спеціальний комітет з розробки такого документу [13].

За результатами підготовки і розгляду відповідного проекту резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 31.10.2003 прийнято і відкрито для підписання Конвенцію ООН проти корупції [20]. В ході політичної конференції високого рівня 9-11.12.2003 в Мериді (Мексика) дев'яносто п'ять держав підписали цю конвенцію. Конвенцію ратифіковано Законом України від 18.10.2006.

Одне з найважливіших місць серед питань міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній економічній злочинності посідає питання боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом. На міжнародному рівні такі заходи почали вживатися з кінця 80-х років. Зобов'язання щодо криміналізації вперше включено в Конвенцію ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року (п.п. «b» п. 1 ст. 3 конвенції). Конвенцію ратифіковано постановою Верховної Ради УРСР від 25.04.1991 № 1000-XII [19]. У цій конвенції в якості предикатних визначено злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків.

Як зазначається в кримінологічній літературі, основне навантаження у боротьбі з відмиванням грошей лягає на спеціалізовані міжнародні інституції. Саме вони визначають міжнародний клімат у боротьбі з легалізацією незаконно набутих коштів [189].

У липні 1989 р. за рішенням наради на вищому рівні країн «великої сімки» в Парижі створено організацію «Financial Action Task Force on Money Laundering» (FATF) – Спеціальну фінансову комісію з проблем відмивання грошей. FATF є міждержавною організацією, основним завданням якої є розробка і сприяння здійсненню стратегії боротьби з відмиванням грошей як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Зараз FATF налічує 37 постійних членів. В основному це держави – члени Організації економічного співробітництва і розвитку, а також дві міжнародні організації – Європейська комісія і Рада співробітництва держав Персидської затоки. Держави, що не є членами FATF, беруть участь у її роботі в якості спостерігачів (на цей час це Ізраїль та Саудівська Аравія).

Основними напрямками діяльності FATF є:

- розробка і вдосконалення системи заходів, спрямованих на боротьбу з відмиванням грошей;
- поширення рекомендацій FATF і надання технічної допомоги державам у розробці і експертизі відповідного законодавства з урахуванням рекомендацій FATF;
- проведення інспекцій в державах – членах FATF з метою оцінки виконання рекомендацій і стану справ у сфері боротьби з відмиванням грошей;
- проведення семінарів і конференцій та ін.

У 1990 р. FATF прийнято «Сорок рекомендацій» в якості міжнародного стандарту програм боротьби з відмиванням грошей [49]. Вказані рекомендації оновлювались у 1996, 2003 і 2012 роках [38]. Вони містять найважливіші положення стосовно криміналізації відмивання доходів. Цей документ, як зазначається, є своєрідною «конституцією» у сфері протидії «брудним грошам» [189, с. 80].

«Рекомендації» не є міжнародною угодою, але держави беруть на себе зобов'язання боротися з відмиванням грошей шляхом їх реалізації. Незважаючи на їх рекомендаційний характер, вони справили великий вплив на національне законодавство багатьох країн і розвиток міжнародного співробітництва у боротьбі з відмиванням грошей. Так, сумісною постановою Кабінету Міністрів України та Національного Банку України від 28.08.2001 № 1124 «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)» зобов'язано органи виконавчої влади, банківські та інші фінансові установи керуватися у своїй діяльності зазначеними Рекомендаціями [106, с. 1630].

Рекомендації містять декілька блоків питань, зокрема:

- необхідність встановлення кримінальної відповідальності за відмивання грошей на основі Конвенції ООН проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р. та Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.;
- обов'язкова ідентифікація клієнтів фінансовими установами;

- вжиття тимчасових і конфіскаційних заходів;
- удосконалення регулювання фінансових систем і нагляд за їх діяльністю;
- введення систем внутрішнього контролю і обов'язкових повідомлень про підозрілі операції;
- контрзаходи, що вживаються до країн, які не виконують (недостатньо виконують) рекомендації FATF;
- міжнародне співробітництво, взаємна правова допомога та екстрадиція.

За результатами проведеної за рік роботи FATF складає та публікує «чорні» списки держав, законодавча база яких не відповідає необхідним мінімальним вимогам для ведення ефективної боротьби з відмиванням «брудних» грошей та держав, які перешкоджають у міжнародному співробітництві у цій сфері. Слід зазначити, що Україна неодноразово (з вересня 2001 року до лютого 2004 року та з лютого 2010 року до жовтня 2011 року) перебувала у вказаних списках FATF.

На сьогоднішній день при розробці внутрішнього законодавства про боротьбу з відмиванням грошей Україна не може не враховувати документів, прийнятих в системі FATF. Саме з урахуванням цих рекомендацій (в редакції 2012 року) прийнято чинний Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [69].

Завдяки вказаним міжнародним стандартам криміналізації відмивання злочинних доходів держави, з одного боку, отримали можливість здійснювати кримінальне переслідування винних осіб, з іншого, створені правові підстави для всіх форм міжнародного співробітництва, у тому числі екстрадиції.

Міжнародною організацією, що на глобальному рівні бере безпосередню участь у боротьбі з транснаціональною злочинністю, є Міжнародна організація кримінальної поліції «Інтерпол». Її створено у 1923 році у Відні як Міжнародну комісію кримінальної поліції для координації боротьби різних держав зі злочинністю. У 1946 році в Брюсселі відбулась конференція з метою поновити

діяльність комісії, під час якої вирішено перенести її штаб-квартиру до Парижу і прийняти аббревіатуру «Інтерпол» в якості телеграфної адреси організації. Восени 1989 року штаб-квартиру Інтерполу переведено до м. Ліону (Франція).

Можливість вступу України до Міжнародної організації кримінальної поліції вивчалась ще у квітні 1991 р., коли республіка входила до складу СРСР. Відразу після проголошення незалежності, за ініціативи Міністерства внутрішніх справ України, підтриманої Міністерством юстиції, Міністерством закордонних справ та Службою безпеки, від імені України подано заявку до Генерального секретаріату Інтерполу про вступ України до цієї організації [147, с. 244-245]. Прийняття України до Інтерполу відбулось 04.11.1992 на 61-й сесії Генеральної асамблеї Інтерполу (Дакар, Сенегал). На цей час членами Інтерполу є 190 країн.

Сучасний Інтерпол як міжнародна організація діє на підставі статуту, в якому визначено цілі і завдання, структура і компетенція органів, умови членства, права і обов'язки членів [50]. Завдання Інтерполу як міжнародної організації – забезпечення ефективної взаємодії між правоохоронними органами різних держав. Інтерпол являє собою міжнародну поліцейську інформаційну мережу, каналами якої проходять відповідні запити та матеріали про їх виконання за кордоном.

Основним із підрозділів МВС України, що здійснюють міжнародне співробітництво у протидії транснаціональній організованій економічній злочинності, є робочий апарат Національного центрального бюро Інтерполу. Відповідно до Положення про національне центральне бюро Інтерполу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220 [102], бюро представляє Україну в Міжнародній організації кримінальної поліції, та є центром координації взаємодії правоохоронних органів країни з компетентними органами зарубіжних держав щодо боротьби зі злочинністю, яка має транснаціональний характер або виходить за межі країни.

При цьому основними завданнями бюро є:

- координація діяльності правоохоронних органів країни у боротьбі з транснаціональною злочинністю;
- забезпечення взаємодії з Генеральним секретаріатом та відповідними органами держав-членів Інтерполу у боротьбі зі злочинністю;
- оцінка рівня поширення в Україні злочинності, що має транснаціональний характер, і загрози злочинної діяльності громадян України за кордоном.

Відповідно до Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затвердженої спільним наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 № 3/1/2/5/2/2 [84], можливості бюро використовуються у сфері:

- боротьби з незаконним виготовленням підроблених грошових знаків;
- попередження, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з транспортними засобами;
- боротьби з посяганнями на культурні цінності та предмети антикваріату;
- боротьби зі злочинами, пов'язаними з підробкою документів;
- у сфері захисту довкілля;
- у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з викраденням та незаконним перевезенням радіоактивних речовин.

Протягом останнього часу, за інформацією відомства, найбільш активно міжнародне співробітництво правоохоронних органів України каналами НЦБ Інтерполу здійснювалось з правоохоронними органами Російської Федерації, Німеччини, Чехії, Італії, Молдови, Польщі, Румунії, Франції та Угорщини. Серед основних напрямків, за якими упродовж останніх років здійснювалось співробітництво – розшук і ідентифікація осіб, розшук транспортних засобів, злочини щодо підроблення документів, шахрайство, відмивання коштів та інші злочини у сфері економіки.

У процесі цієї діяльності протягом першого півріччя 2015 року за участю НЦБ Інтерполу встановлено місцезнаходження 142 осіб, розшукуваних за вчинення злочинів (96 розшукувались правоохоронними органами України та 46 – правоохоронними органами інших держав); здійснено екстрадицію до України 10 осіб, з України до іноземних держав – 6 осіб; встановлено 78 одиниць викраденого автотранспорту, у тому числі за кордоном встановлено 25 одиниць автотранспорту, викраденого в Україні; забезпечено обмін інформацією щодо забезпечення безпеки 23 міжнародних заходів, які відбулися на території зарубіжних країн, а також 10 міжнародних заходів на території України [238].

У питаннях боротьби з транснаціональною економічною злочинністю держави активно взаємодіють і на регіональному рівні, що зумовлюється збігом інтересів та характером відносин країн певного регіону. Питання співробітництва розглядаються перш за все в рамках таких організацій, як Рада Європи, Європейський Союз та Співдружність Незалежних Держав.

Значний внесок у розвиток міжнародного співробітництва з питань протидії транснаціональній економічній злочинності внесено Радою Європи – найстарішою на континенті міжнародною політичною організацією. Рада Європи стала фактично першою європейською інституцією, в яку Україна увійшла повноцінним членом у 1995 році. Набувши членства у Раді Європи, наша країна взяла на себе низку зобов'язань у сфері реформування чинного законодавства на основі норм та стандартів Ради Європи, і більшість з них виконала.

У рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи, які стосуються боротьби зі злочинністю, постійно підкреслюється, що у довгостроковій перспективі боротьба з транснаціональним сегментом організованої злочинності стає головним напрямом міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, провідною сферою роботи правоохоронних структур, законодавчих органів, уряду та громадських організацій усіх країн світу [172, с. 109].

Діяльність Ради Європи поширюється на такі сфери, як протидія корупції, відмиванню грошей і фінансуванню тероризму, кіберзлочинності та іншим формам транснаціональної організованої злочинності. Як зазначається в літературі, діяльність Ради Європи по боротьбі з організованою злочинністю ґрунтується на трьох взаємопов'язаних положеннях: впровадженні європейських стандартів, оцінці відповідності цим стандартам законодавства європейських країн і реалізації програм технічної співпраці з країнами або групами країн [267, с. 100].

Так, на виконання прийнятої у листопаді 1996 року Комітетом Міністрів Ради Європи Програми дій по боротьбі з корупцією підготовлено і 27.01.1998 відкрито для підписання Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (ратифіковано Законом України від 18.10.2006 № 252-V) [35]. Ця конвенція містить розгорнуті формулювання складів корупційних злочинів. У ній містяться положення, що зобов'язують держави-учасники криміналізувати прояви транснаціональної корупції, зокрема:

- підкуп іноземних державних посадових осіб (ст. ст. 2, 3);
- підкуп членів іноземних державних зборів (ст. 5);
- підкуп посадових осіб міжнародних організацій (ст. 9);
- підкуп членів міжнародних парламентських зборів (ст. 10);
- підкуп суддів і посадових осіб міжнародних судів (ст. 11).

Одночасно учасники конвенції зобов'язались кваліфікувати в якості кримінальних злочинів відмивання доходів від злочинів, пов'язаних з корупцією (ст. 13) та правопорушення, що стосуються операцій з рахунками (ст. 14).

Надалі, 15.05.2003 прийнято Додатковий протокол до цієї конвенції, який містить стандарти криміналізації іноземних третейських судів (арбітрів) та іноземних присяжних засідателів [9].

Також Україною підписано 04.11.1999 і ратифіковано Законом України від 16.03.2005 Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією [59], основною метою якої є запровадження правових механізмів захисту осіб, яким заподіяно

шкоду внаслідок корупційних дій, у тому числі встановлення можливості отримати компенсацію за заподіяну шкоду.

У зв'язку з набуттям для України чинності Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією наша держава з 01.01.2006 стала членом створеної у 1999 р. Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO). Приєднавшись до GRECO, Україна стала учасником моніторингу виконання рекомендацій щодо запобігання і протидії корупції, і зобов'язалась приймати участь у процесі взаємної оцінки в рамках Групи.

Відповідно до Порядку участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13.09.2002 (у редакції постанови від 30.11.2011 № 1276) [97], відповідальним за співпрацю з GRECO визначено Міністерство юстиції України.

Під егідою Ради Європи укладено Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (Страсбург, 08.11.1990) [22], що стала правовою базою Європейського співробітництва у цій сфері. Оскільки конвенція була відкритою і для тих держав, що не входили до Ради Європи, вона стала важливим міжнародно-правовим документом, значення якого виходило за межі Європи. Від імені України конвенцію підписано 29.05.1997, ратифіковано 17.12.1997.

Подальший розвиток питання європейського співробітництва у протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму набули у зв'язку з прийняттям Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 року (ратифіковано Україною 17.11.2010) [33].

Що стосується протидії транснаціональній комп'ютерній злочинності, то розвиток європейського співробітництва пов'язаний з підписанням 23.11.2001 у Будапешті Європейської конвенції про кіберзлочинність, ратифікованої Законом України від 07.09.2005 [27].

В рамках Ради Європи прийнято, а Україною підписано та ратифіковано і ряд інших конвенцій, так чи інакше спрямованих на протидію транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки:

- Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року (ратифікована Україною 16.01.1998) [15];
- Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року (ратифікована Україною 16.01.1998) [14];
- Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року (Україна приєдналась до конвенції 22.09.1995) [17];
- Конвенція про передачу засуджених осіб 1983 року (Україна приєдналась до конвенції 22.09.1995) [30].

Ряд документів, спрямованих на протидію транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки, прийнято в Європейському Союзі. Відповідно до Маастріхтського договору 1993 р. (договору про Європейський Союз) держави-члени створили спільні інституції, яким делегували частину своїх національних повноважень з тим, щоб рішення в певних сферах загальних інтересів могли ухвалюватись на загальноєвропейському рівні.

Одним з напрямків інтеграції для країн-членів ЄС стала співпраця в галузі правосуддя (юстиції) та внутрішніх справ. Серед основних її заходів традиційно виділяються співробітництво поліцейських органів, судова співпраця у кримінальних справах та гармонізація кримінального права держав-членів ЄС [267, с. 94]. Згідно з Європейською стратегією безпеки, прийнятою 12.12.2003, організована злочинність розглядається як одна з основних загроз для європейських країн, що надає контролю над нею найвищого пріоритету у політиці ЄС [12].

Так, 26.07.1995 Радою ЄС прийнято Конвенцію про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств, спрямовану на протидію шахрайським операціям, що заподіюють шкоду бюджету Європейських співтовариств [25]. У подальшому конвенцію доповнено Першим протоколом від 27.09.1996, що

набув чинності 17.10.2002 (криміналізував пасивну та активну корупцію посадових осіб Європейських співтовариств) та Другим протоколом від 19.06.1997 (присвячений питанням відповідальності юридичних осіб, конфіскації і співробітництва між державами-членами і Європейською комісією) [11].

Ураховуючи серйозність ситуації з транснаціональною організованою злочинністю та її загрози для розвитку європейських країн, 28.04.1997 Радою ЄС ухвалено План дій щодо боротьби з організованою злочинністю («Амстердамський план дій»). Серед його основних положень містилась вказівка, що передбачала укладення з країнами-кандидатами пакту про співпрацю у боротьбі зі злочинністю та наголошувалось на важливості тіснішої співпраці з іншими країнами, зокрема, Україною.

Рада Європейського Союзу 26.05.1997 прийняла Конвенцію про боротьбу з корупцією серед посадових осіб Європейських співтовариств або посадових осіб держав – членів Європейського Союзу.

Питання щодо боротьби з транснаціональною організованою злочинністю знайшло своє відображення у спільному Плані дій Європейського Союзу щодо боротьби з організованою злочинністю 98/733/ JHA від 21.12.1998 та угоді про співпрацю в області попередження і боротьби з транснаціональною злочинністю (Бухарест, 26.05.1999). При цьому відзначається, що саме сформульоване у Плані дій ЄС визначення організованої злочинної групи пізніше було взято за основу у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [269, с. 168-169].

У жовтні 1999 р. Радою ЄС затверджено Стратегію ЄС із запобігання злочинності, яка стосувалась як загальнокримінальної злочинності, так і організованої.

На протидію корупції у приватному секторі направлено Рамкове рішення Ради Європейського Союзу 2002/946/JHA від 22.07.2003 про боротьбу з корупцією у приватному секторі [42].

Директива Європейського Союзу від 10.06.1991 «Про попередження використання фінансових систем з метою відмивання грошей» (91/308/ЕЕС) стала основоположним документом, що надав «Сорока рекомендаціям» FATF юридичної сили в рамках ЄС [5]. Згодом ця директива втратила чинність на підставі Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму від 26.10.2005 [6].

В цілому співробітництво між Україною та Європейським Союзом у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності є достатньо активним. На першому етапі співробітництво ґрунтувалось на Угоді про партнерство і співробітництво, підписаній у Люксембурзі 14.06.1994 [55], і здійснювалось на підставі Плану дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ, погодженого на IV засіданні Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС 12.12.2001 [40]. Цей план заклав фундамент для такого співробітництва, але надалі, 18.06.2007 у м. Люксембурзі Радою з питань співробітництва Україна – ЄС затверджено оновлений План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки [41]. Надалі, на засіданні Підкомітету № 6 «Юстиція, свобода та безпека» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС (10.04.2008, м. Київ) затверджено План-графік його імплементації.

План дій у сфері юстиції, свободи та безпеки та План-графік його імплементації передбачали співробітництво по ряду ключових напрямків правоохоронної сфери, у тому числі щодо міграції, прикордонного співробітництва, боротьби з організованою злочинністю, тероризмом, відмиванням грошей, включаючи протидію фінансуванню тероризму, незаконного ввозу мігрантів, незаконного переміщення наркотиків та інших заборонених товарів, корупції, підробки документів, правовому співробітництву у кримінальних справах тощо.

Правовим підґрунтям співробітництва України з ЄС у галузі протидії транснаціональній економічній злочинності є також положення третього

розділу (юстиція, свобода та безпека) Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 року, ратифікованої Законом України від 16.09.2014 [54].

Відповідно до ст. 22 Угоди сторони зобов'язались співпрацювати у попередженні та боротьбі, зокрема, з:

- незаконним переправленням через державний кордон нелегальних мігрантів;
- контрабандою товарів;
- економічними злочинами, у тому числі злочинами у сфері оподаткування;
- корупцією як у приватному, так і в державному секторі;
- підробкою документів;
- кіберзлочинністю.

Згідно з положеннями цієї статті, таке співробітництво передбачає обмін практичним досвідом, у тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень, інформацією, персоналом, вирішення питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв злочинів.

Стаття 20 Угоди передбачає співробітництво між ЄС та Україною з метою запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму, у тому числі взаємодію на оперативному рівні та імплементацію стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF).

Згідно з ст. 24 Угоди, сторони зобов'язались розвивати співробітництво у кримінальних справах, включаючи питання взаємної правової допомоги та екстрадиції.

В літературі зазначається, що особливістю сучасного етапу протидії транснаціональній організованій злочинності є посилення міжвідомчої співпраці правоохоронних та судових органів держав-членів ЄС, утворення спеціальних наднаціональних структур, таких, Європол, Євроюст, а також налагодження зв'язків між ними та державами-членами [248, с. 150].

Європол створено на основі Маастрихтського договору про Європейський Союз від 07.02.1992, у ст. 29 якого йшлося про попередження організованої злочинності, тісну співпрацю країн-членів у сфері внутрішніх справ та правосуддя. З того часу в кожній із країн-членів ЄС діяли спеціальні поліцейські бюро зі співробітництва країн-членів у боротьбі з незаконним обігом наркотиків із залученням національних фахівців. Перші роки існування Європол мав відносно вільні рамки діяльності, зважаючи на відсутність правової її основи [247, с. 163].

На початковому етапі становлення Європолу відводилась роль спеціалізованої координаційної установи для протидії наркоторгівлі. Саме такий статус він отримав у січні 1994 року, коли при штаб-квартирі ЄС у Гаазі було відкрито представництво Європолу як координаційної інстанції у боротьбі з наркобізнесом. З березня 1995 року компетенцію Європолу поширено також на злочини, пов'язані з викраденням автомобільного транспорту, незаконною торгівлею радіоактивними речовинами, організацією і здійсненням нелегальної імміграції, фальшивомонетництвом.

Розуміючи необхідність чіткого визначення правового статусу Європолу і розширення його компетенції в умовах бурхливого зростання транснаціональної злочинності, Європейська Рада у червні 1995 року схвалила Конвенцію про заснування Європолу, яка була ратифікована усіма державами-членами ЄС і вступила в дію 01.10.1998. Пізніше прийнято ще ряд документів, що регламентують діяльність Європолу. Він розпочав свою повноцінну роботу з 01.07.1999 [248, с. 151; 234, с. 181].

У подальшому в Конвенцію 1995 року неодноразово вносились зміни, у тому числі спрямовані на розширення компетенції Європолу. Для спрощення процесу правової регламентації діяльності служби Рада Європейського Союзу своїм рішенням від 06.04.2009 [46] заново заснувала Європол як правоохоронну установу, повністю інтегровану в організаційну структуру ЄС.

Завдання, структура, методи та компетенція Європолу вибудовані таким чином, щоб вони не перекривали поліційні повноваження держав-членів ЄС [247, с. 163].

Кожна країна ЄС має національний відділ, який є єдиним органом зв'язку з Європолом, будучи одночасно і джерелом, і отримувачем інформації.

На цей час до компетенції Європолу входять питання протидії таким транснаціональним економічним злочинам, як зокрема:

- незаконна діяльність по відмиванню грошей;
- незаконний обіг ядерних і радіоактивних матеріалів;
- організоване розкрадання;
- незаконна торгівля культурними цінностями, у тому числі предметами антикваріату і творами мистецтва;
- шахрайство;
- виготовлення контрафактної і піратської продукції;
- підробка адміністративних документів та збут підроблених документів;
- фальшивомонетництво, підробка засобів платежу;
- комп'ютерна злочинність;
- корупція;
- незаконна торгівля видами тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення;
- незаконна торгівля гормональними засобами та іншими факторами росту.

При цьому компетенція Європолу охоплює зазначені форми злочинності у тих випадках, коли вони зачіпають два або більше держав-членів таким чином, що, ураховуючи масштаб, тяжкість і наслідки відповідних злочинів, виникає нагальна необхідність у сумісних діях держав-членів.

Серед основних функцій Європолу слід виділити, перш за все, зберігання, обробку, аналіз та обмін поліцейською інформацією між відрядженими національними поліцейськими службами до штаб-квартири Європолу офіцерами зв'язку. Відповідну інформацію Європол отримує з країн-членів ЄС,

третіх країн, міжнародних організацій. Службові особи Європолу мають доступ до національних інформаційних систем, пов'язаних з кримінальним переслідуванням (баз даних органів внутрішніх справ, прокуратури, митниці, органів прикордонної служби, органів юстиції і виконання кримінальних покарань), а також до різних адміністративних реєстрів.

У сфері протидії транснаціональній організованій злочинності Європол здійснює координацію розслідування діяльності міжнародних організованих злочинних груп. Відповідно до ст. 6 Рішення про створення Європейського поліцейського відомства (Європол) персонал Європолу в якості підтримки може брати участь у діяльності сумісних слідчих бригад з метою надання допомоги у реалізації заходів сумісної слідчої бригади та обміну необхідною інформацією. У той же час, співробітники Європолу не беруть участь у застосуванні будь-яких примусових заходів.

Європол здійснює оцінку та аналіз криміногенної ситуації на континенті з метою виявлення нових злочинних явищ і тенденцій, а також підготовку на підставі наявної інформації стратегічних доповідей і аналітичних матеріалів. Завдяки цій діяльності Європол надає законодавцям, урядам та правоохоронним органам відомості, що використовуються для політичних та правових заходів протидії транснаціональній організованій злочинності. Ці аналітичні відомості мають стратегічне значення при виробленні окремими країнами-членами ЄС політики протидії транснаціональній організованій злочинності.

До функцій Європолу відноситься також підтримка національних органів кримінального переслідування (надання технічної підтримки, експертне сприяння).

У той же час підкреслюється, що Європол не слід сприймати як наднаціональну поліцейську організацію з надзвичайними повноваженнями. Європол повинен займатися налагодженням ефективної системи міжнародного обміну поліцейською інформацією та здійсненням аналізу криміногенної ситуації. Він позбавлений будь-яких виконавчих функцій, а його персонал не

має права здійснювати кримінальне переслідування чи затримувати злочинців [234, с. 186]. У зв'язку з цим справедливо відзначається, що Європол – це насамперед інформаційний центр, банк даних, наданих у спільне користування всім членам Європейського Союзу, а при наявності спільних домовленостей – і третім країнам [184, с. 11].

Діяльність Європолу не обмежується державами-членами ЄС. Європол співпрацює з такими державами та міжнародними організаціями, як США, Російська Федерація, Україна, Інтерпол, Європейський центральний банк, Міжнародна митна організація та ін. Співпраця Європолу з іншими державами та установами здійснюється на підставі стратегічних та оперативних угод. Стратегічні угоди дозволяють залученим сторонам проводити обмін стратегічною і технічною інформацією та навчання і не передбачають обмін персональними даними. Натомість, оперативні угоди дозволяють сторонам проводити обмін персональними даними.

В останні роки співробітництво Європолу з Україною активізувалося. Правовою основою взаємодії сторін у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю є Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво від 04.12.2009, ратифікована Законом України № 2576-VI від 05.10.2010 [53].

Положеннями Угоди на даному етапі передбачено обмін інформацією, що не становить державну таємницю - зокрема стратегічною та технічною інформацією про стан і розвиток злочинності, нові форми протидії їй, методи проведення поліцейських розслідувань і криміналістичних експертиз, канали переведення грошових засобів, які отриманні злочинним шляхом. Разом з тим, в подальшому можливе поглиблення співробітництва шляхом укладення окремих договорів, які дозволять здійснювати обмін інформацією з обмеженим доступом.

Компетентними українськими органами, відповідальними за реалізацією угоди, є МВС України, СБУ, Державна прикордонна служба України, Державна

фіскальна служба України, Державна служба фінансового моніторингу України, Генеральна прокуратура України.

Безпосередні функції з інформаційного обміну, координації сумісних заходів, організації спільних конференцій, семінарів, нарад здійснює МВС України як національний контактний пункт між Європолем та іншими компетентними органами України. У січні 2011 року наказом МВС України в структурі Робочого апарату Українського бюро Інтерполу створено відділ взаємодії з Європолем, на який покладено функції Національного контактного пункту по взаємодії з Європейським поліцейським офісом.

Стосовно укладення з Європолем угоди про оперативне співробітництво, то вказане питання перебуває на стадії опрацювання. Укладення такої угоди надасть можливість Україні не тільки здійснювати обмін стратегічною та технічною інформацією з Європолем, як це передбачено чинною угодою, але й безпосередньо брати участь у спільних заходах з розслідування злочинів, обмінюватись оперативними та персональними даними.

Що стосується Євроюсту, то ця організація розпочала свою роботу у березні 2002 р. у Гаазі. До складу Євроюсту входять представники держав-членів ЄС, прокурори національних держав, судді високого рангу та офіцери поліції. Головними завданнями Євроюсту є координація діяльності органів національної влади, відповідальних за розслідування злочинів і підтримку обвинувачення та сприяння спрощенню процедури взаємної правової допомоги.

Серед повноважень Євроюсту слід виділити:

- звернення до компетентних органів держав-учасниць із запитом про розслідування чи переслідування в судовому порядку конкретних дій, координацію між державами, створення спільних груп з розслідування, надання необхідної інформації;
- забезпечення інформування компетентними органами держав один одного про розслідування і кримінальне переслідування;
- сприяння компетентним органам у забезпеченні максимально ефективної координації розслідувань та судових переслідувань;

- надання допомоги для поліпшення співробітництва між компетентними національними органами влади;

- направлення запитів про надання правової допомоги та ін.

До компетенції Євроюсту відносяться ті злочини, що становлять предмет діяльності Європолу, а також інші злочини, за умови їх вчинення разом зі злочинами першої групи.

Як і Європол, Євроюст має угоди про співробітництво з країнами, що не є членами ЄС (Канадою, США, Ізраїлем, Російською Федерацією, Туреччиною, Швейцарією та ін.), а також міжнародними організаціями.

Між Україною та Європейською організацією з питань юстиції угоду про співробітництво укладено 27.06.2016. Набрання чинності цією угодою здатне створити правову основу для використання Україною можливостей Євроюсту та сприятиме реальному підвищенню ефективності співпраці правоохоронних органів України і ЄС у протидії транснаціональній організованій злочинності.

Відповідно до цієї угоди, співробітництво здійснюватиметься шляхом створення та координації спільних слідчих груп, оперативного обміну інформацією, координації дій із протидії транскордонній злочинності, сприяння отриманню доказів, проведення процесуальних дій та надання правової допомоги.

Одразу після набуття Україною незалежності виникла необхідність у співпраці у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю у рамках іншої регіональної міжнародної організації – СНД. Обговорюючи передумови такого співробітництва, в літературі зазначається, що проблема об'єднання зусиль країн Співдружності виникла одразу ж після розпаду єдиного правового поля протидії їй, при збереженні єдиного кримінального простору і налагоджених зв'язків злочинного співтовариства. Новостворені прикордонні і митні бар'єри, недосконалість і фрагментарність законодавства і ряд інших проблем значною мірою ускладнили контакти і спільну діяльність правоохоронних органів. У цих умовах різко активізували свою діяльність

міжнародні злочинні угруповання, враховуючи, що регіон СНД є транзитною територією між Європою і Азією [183, с. 266].

У зв'язку з цим на початку 90-х років держави-учасниці СНД уклали низку важливих документів щодо протидії транснаціональній злочинності та взаємної правової допомоги.

Актуальність проблеми транснаціональної організованої злочинності для СНД офіційно визнано у Програмі спільних заходів боротьби з організованою злочинністю та іншими видами небезпечних злочинів на території держав-учасниць СНД, затвердженій рішенням Ради голів урядів СНД від 12.03.1993 [45].

Ще раніше за ініціативою Координаційної ради генеральних прокурорів раїн СНД розроблено проект Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, яку підписано главами держав-учасниць СНД 22.01.1993 [31]. Конвенція дозволяла правоохоронним органам країн Співдружності ефективно вирішувати завдання з надання правової допомоги у кримінальних справах, видачі (екстрадиції) осіб, щ вчинили злочини тощо.

У рамках СНД Україна виконує зобов'язання з багатосторонніх міжвідомчих угод у цілому та в окремих напрямках правоохоронної діяльності. Серед укладених в рамках СНД багатосторонніх міждержавних і міжурядових угод слід виділити:

- про співробітництво в боротьбі зі злочинами у сфері економіки (1996 р.) [56];
- про порядок перебування і взаємодії працівників правоохоронних органів на території держав-учасниць СНД (1999 р.) [8].
- про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі зі злочинами у сфері комп'ютерної інформації (2001 р.) [57];
- про співробітництво у сфері правової охорони й захисту інтелектуальної власності та створення Міждержавної ради з питань правової охорони й захисту інтелектуальної власності (2010 р.) [58] тощо.

Відповідно до програми спільних заходів для боротьби з організованою злочинністю й іншими небезпечними злочинами на території СНД, 24.09.1993 прийнято рішення про створення Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю і іншими небезпечними злочинами на території СНД. Одночасно затверджено положення про це бюро як про постійно діючий орган з координації боротьби зі злочинністю [58]. У подальшому, рішенням Ради голів урядів СНД від 25.11.2005 затверджено нове положення про бюро [44].

Основними завданнями бюро є:

- формування спеціалізованого банку даних і надання ініціативної інформації до відповідних міністерств внутрішніх справ;
- сприяння у здійсненні міждержавного розшуку учасників злочинних співтовариств, осіб, що вчинили найбільш небезпечні злочини і переховуються від кримінального переслідування;
- забезпечення погоджених дій при проведенні оперативно-розшукових заходів і комплексних операцій, що стосуються інтересів кількох держав-учасниць СНД;
- вироблення рекомендацій по боротьбі з транснаціональною злочинністю.

Дослідниками відзначається, що вже початковий період діяльності Бюро продемонстрував його необхідність та ефективність. Так, у 1995 р. за допомогою Бюро організовано і проведено понад 20 цільових пошуково-розшукових операцій, скоординовано 35 оперативно-слідчих груп, надано сприяння в екстрадиції 60 небезпечних злочинців, виконано більше 250 запитів оперативно-розшукового характеру [209].

За офіційною інформацією бюро, протягом 2015 року організовано проведення 13 комплексних оперативно-профілактичних заходів, 2 спеціальних операцій, за сприяння бюро припинено діяльність 112 організованих злочинних груп і злочинних організацій, розшукано 469 осіб, надано допомогу в екстрадиції 50 осіб, надано практичну допомогу 116 оперативним групам,

командированим на територію держав-учасниць СНД, виконано більше 6,8 тис. доручень і запитів [223].

З метою взаємодії і координації дій у протидії злочинності між державами-учасницями СНД створено Раду міністрів внутрішніх справ держав-учасників СНД як орган Ради голів і Ради голів урядів СНД. Основними завданнями ради є забезпечення взаємодії у боротьбі зі злочинністю, сприяння гармонізації національного законодавства з питань діяльності органів внутрішніх справ, налагодження обміну досвідом та інформацією між міністерствами внутрішніх справ країн співдружності.

Співробітництво здійснюється і в рамках субрегіональної Організації за демократію і економічний розвиток (ГУАМ), учасниками якої є Грузія, Україна, Азербайджанська Республіка і Республіка Молдова. Під егідою цієї організації 20.07.2002 укладено Угоду про співробітництво між Урядами держав-учасниць ГУАМ у сфері боротьби з тероризмом, організованою злочинністю і іншими небезпечними видами злочинів [48].

У протидії транснаціональній організованій злочинності важливу роль відіграє співпраця держав на двосторонньому рівні, яка надає можливість більш повно врахувати характер відносин між двома державами, їх інтереси у вирішенні конкретної правової проблеми.

У цій сфері Україною укладено ряд двосторонніх угод рамочного характеру: з Фінляндією, Швецією, США, Узбекистаном, Угорщиною, Єгиптом, Великобританією, Норвегією, Ірландією, Іспанією, Польщею, Словаччиною, Грецією, Кіпром та ін.

МВС України на підставі ст. 3 Закону України «Про міжнародні договори України» виконує в межах своєї компетенції зобов'язання за міжнародними договорами у сфері боротьби зі злочинністю. На сьогодні МВС України має розвинуту міжнародно-правову базу, яка регулює взаємодію з іншими державами і охоплює різні напрямки.

Міністерством укладено двосторонні угоди міжвідомчого характеру з правоохоронними органами Австрії, Албанії, Аргентини, Афганістану, Болгарії,

В'єтнаму, Індії, Італії, Ірану, Канади, Кіпру, Республіки Кореї, Куби, Китаю, Македонії, Монголії, Польщі, Російської Федерації, Румунії, Словаччини, Туреччини, Угорщини, Франції, Чехії, Швейцарії, Швеції. Ці угоди регламентують традиційні форми поліцейського співробітництва – обмін інформацією і досвідом роботи, виконання запитів, сприяння у підготовці і підвищенні кваліфікації кадрів та ін. [147, с. 260].

Крім міжнародних договорів міжвідомчого характеру, МВС України оформляє письмові домовленості із закордонними партнерами, що, як правило, більш детально визначають механізми взаємодії на основі вже укладених міжурядових і міжвідомчих угод (протоколи про взаємодію, меморандуми та ін.) [147, с. 260].

У міжвідомчому співробітництві з правоохоронними органами інших держав беруть участь і інші правоохоронні органи України (органи прокуратури, СБУ, прикордонної служби та ін.).

Утім, незважаючи на наявні позитивні результати міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній організованій злочинності, у цій сфері існує низка невирішених питань і проблем об'єктивного і суб'єктивного характеру, які потребують вирішення.

До проблем правового характеру відноситься перш за все існування неузгодженість положень кримінального законодавства різних країн, при якому одні й ті самі діяння отримують різні оцінки з позиції національних систем права. Головним шляхом подолання вказаної проблеми є уніфікація національних систем насамперед кримінального і кримінально-процесуального законодавства окремих країн і їх приведення у відповідність до основних міжнародно-правових документів, що містять стандарти криміналізації транснаціональних злочинів та взаємодії органів, що здійснюють протидію злочинності.

На ефективність взаємодії правоохоронних органів різних держав у протидії транснаціональній організованій злочинності впливають характер

загальнополітичних стосунків між цими державами, наявність між ними воєнних та політичних конфліктів, територіальних претензій тощо.

Недостатній рівень співробітництва може бути обумовлений недостатністю фінансових та матеріальних ресурсів у державі як на утримання правоохоронної системи в цілому, так і на матеріально-технічне забезпечення підрозділів, що безпосередньо забезпечують взаємодію з зарубіжними партнерами.

В якості перешкоди належній співпраці в літературі відзначається проблема корумпованості урядів деяких держав, які не зацікавлені в налагодженні співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю, оскільки таке співробітництво може підірвати позиції самих корумпованих осіб або навіть уряду в цілому. Подібне відбувається і тоді, коли у державі зосереджені злочинні співтовариства [165, с. 96].

Суттєвою перешкодою на шляху виконання ряду запитів під час розслідування транснаціональних злочинів економічного характеру можуть бути обмеження у наданні витребуваної інформації, які передбачені національним законодавством іноземних держав. У зв'язку з цим інформація по ряду питань фінансово-економічної діяльності осіб, можливо причетних до транснаціонального злочинного бізнесу або їх контрагентів, правоохоронними органами зарубіжних держав може надаватися в обмеженому вигляді або взагалі не надаватися. Особливо це стосується випадків, коли запитана інформація містить відомості, що становлять комерційну, банківську або податкову таємницю.

М.Г. Вербенський звертає увагу на відсутність належної взаємодії правоохоронних органів держав у поповненні банків даних. Недостатньо розробленими і нормативно врегульованим є механізм збору, накопичення і обміну оперативною інформацією. Виникає необхідність створення єдиної автоматизованої системи оперативного обліку членів транснаціональних злочинних угруповань, що діють на території України, СНД та Європейського Союзу. Також, на думку автора, існує проблема щодо відсутності окремого

міжнародного договору, який би визначав основні засади (завдання, функції, засоби) співробітництва у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю між міністерствами внутрішніх справ і іншими правоохоронними органами країн [147, с. 263].

Кадрові проблеми, і перш за все недостатня професійна підготовка правоохоронців також знижують ефективність сумісних заходів протидії діяльності транснаціональних злочинних угруповань. Часто керівники і співробітники відповідних підрозділів правоохоронних органів слабо орієнтуються у положеннях міжнародно-правових актів і національного законодавства щодо порядку та правил взаємодії правоохоронних органів різних держав, мають недостатнє уявлення про діяльність міжнародних організацій, що забезпечують протидію тим чи іншим проявам транснаціональної організованої економічної злочинності, зазнають труднощів під час оформлення міжнародних оперативних запитів і слідчих доручень.

Усе це знижує ефективність протидії транснаціональній організованій злочинності.

Співробітники тих підрозділів правоохоронних органів, які безпосередньо здійснюють протидію проявам транснаціональної організованої злочинності економічної спрямованості, особливо НЦБ Інтерполу, повинні володіти не лише відповідним досвідом практичної роботи, а й іноземними мовами, знанням міжнародної практики та документів, що стосуються міжнародного механізму протидії злочинності.

Для вирішення цієї проблеми у профільних навчальних закладах необхідно створювати умови (принаймні, формувати окремі групи) для поглибленого вивчення іноземних мов, положень міжнародного кримінального права та національного законодавства, яке регулює питання міжнародного співробітництва у протидії злочинності та міжнародно-правової допомоги у кримінальних провадженнях.

Задля підвищення кваліфікації співробітників національних правоохоронних органів важливою справою є активізація обміну досвідом між

спеціалізованими підрозділами правоохоронних органів окремих країн, сумісної підготовки і перепідготовки кадрів – організація зарубіжних стажувань, семінарів, тренінгів, спільних занять, залучення іноземних інструкторів, а також координація наукових досліджень.

3.2 Загальносоціальні заходи протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки в Україні

У кримінологічній науці традиційним є уявлення про те, що заходи протидії транснаціональній організованій злочинності реалізуються на двох рівнях: внутрідержавному (національному) та міжнародному.

Безумовно, вирішальну роль у протидії транснаціональній організованій злочинності повинна відігравати держава, яка здатна виявити і реалізувати антикриміногенний потенціал суспільства, організувати у взаємодії з ним систему загальних і спеціальних заходів протидії, побудовану з урахуванням соціально-економічних, історичних і культурних умов цього суспільства, закономірностей цього розвитку.

В цілому запорукою успішної протидії даному суспільно небезпечному явищу є організація надійно функціонуючої правоохоронної системи, жорсткого фінансового, банківського, валютного, податкового контролю, належно улаштованого кордону, чітко діючих митних та міграційних служб.

Держава і суспільство повинні усвідомити реальну небезпеку транснаціональної організованої економічної злочинності і виявити політичну волю для боротьби з нею. Це повинно проявитися у чітко сформульованій політиці, вираженій в державних програмах боротьби з вказаним видом злочинності, та усіх практичних заходах, що вживаються державою.

Держава визначає основні напрямки протидії, її пріоритети, цілі і завдання, формує нормативно-правову базу протидії, забезпечує планування, контроль і координацію заходів з урахуванням участі як правоохоронних органів, так і інших органів державної влади, міністерств, відомств, а також

організує фінансове, матеріально-технічне, кадрове та інше ресурсне забезпечення.

Як вже зазначалося, головні напрями загальнодержавної політики у сфері протидії організованим, у тому числі транснаціональній, злочинності визначає Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Відповідно до ст. 2 закону метою боротьби з організованою злочинністю є встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація, а також усунення причин і умов існування організованої злочинності.

Серед основних напрямків боротьби з організованою злочинністю закон, зокрема, виділяє:

- виявлення та усунення або нейтралізацію негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність і сприяють їй;
- запобігання виникненню організованих злочинних угруповань;
- виявлення, розслідування, припинення і запобігання правопорушенням, вчинюваним учасниками організованих злочинних угруповань, притягнення винних до відповідальності;
- запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність;
- протидію використанню учасниками організованих злочинних угруповань у своїх інтересах об'єднань громадян і засобів масової інформації;
- запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, використання суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів.

В літературі відзначається, що останній напрям є особливо актуальним через економічну природу та фінансовий базис діяльності організованої злочинності. Якщо позбавити або суттєво обмежити кримінальні структури у доступі до фінансових ресурсів, це значно знизить активність їх діяльності, оскільки позбавить реальних можливостей впливу на посадових осіб публічного управління, спроможності вербування нових членів злочинних

угруповань, мобільності та високого рівня конспіративності, на що власне і витрачається основна частина прямих доходів організованих злочинних формувань [210, с. 129].

На внутрішньодержавному (національному) рівні визначається і система державних органів, покликаних протидіяти транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки. В актах національного законодавства визначається їх статус, структура, функції, компетенція, встановлюється повноваження та обов'язки щодо здійснення заходів протидії цьому виду злочинності.

Особливе місце у системі внутрішньодержавних суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки посідає Рада національної безпеки і оборони України як координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [78] Рада національної безпеки та оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади з питань протидії корупції, забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю.

До складу Ради за посадою обов'язково входять Міністр внутрішніх справ України та Голова служби безпеки України (ст. 6 закону).

Основною організаційною формою діяльності Ради є засідання, а прийняті рішення вводяться в дію указами Президента України. Радою національної безпеки і оборони України протягом останніх років прийнято ряд рішень, у яких порушено ті чи інші питання протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки або її окремим проявам: «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» від 11.09.2009 (введено в дію Указом Президента України від 27.10.2009 № 870/2009) [105], «Про заходи щодо посиленні боротьби зі злочинністю в Україні» від 06.05.2015 (введено в дію Указом Президента України від 16.06.2015 № 341/2015) [99], «Про Стратегію національної безпеки України» від 06.05.2015 (введено в дію Указом

Президента України від 26.05.2015 № 287/2015) [108], «Про Стратегію кібербезпеки України» від 27.01.2016 (введено в дію Указом Президента України від 15.03.2016 № 96/2016) [107] та ін.

При Раді національної безпеки і оборони України діють робочі органи, які здійснюють науково-аналітичне супроводження діяльності Ради, у тому числі щодо розробки стратегічних напрямків протидії транснаціональній організованій економічній злочинності.

Так, при Раді діє Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю. Відповідно до положення про Центр, затвердженого Указом Президента України від 26.02.2007 № 144/2007 [93], центр здійснює опрацювання питань боротьби з організованою злочинністю, що мають міжгалузевий характер, забезпечує науково-аналітичне та прогнозне супроводження діяльності Ради національної безпеки і оборони України з проблем боротьби з організованою злочинністю.

Основними завданнями Центру є:

- аналіз і прогнозування трансформації організованої злочинності в умовах інформатизації і глобалізації;
- виявлення та дослідження основних тенденцій щодо транснаціональної організованої злочинності, загроз і ризиків у цій сфері;
- розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо форм та методів боротьби з організованою злочинністю, моніторинг заходів, здійснюваних державними органами у цій сфері;
- здійснення науково-аналітичного та прогнозного супроводження діяльності РНБО з проблем боротьби з організованою злочинністю, підготовка та подання відповідних пропозицій.

Центр здійснює наукові дослідження і розробку новітніх підходів протидії злочинам у кредитно-фінансовій системі, інвестиційній діяльності, контрабанді, корупції, іншим проявам транснаціональної організованої економічної злочинності та передає свої напрацювання до профільних комітетів

Верховної Ради України та відповідних підрозділів вищих органів державної влади.

Іншим робочим органом РНБО є Національний координаційний центр кібербезпеки, що діє на основі положення, затвердженого Указом Президента України від 07.06.2016 № 242/2016 [94]. Робота Центру дозволить забезпечити координацію діяльності правоохоронних та інших державних органів під час реалізації Стратегії кібербезпеки України, підвищити систему заходів протидії кіберзлочинності як одного з сучасних напрямків діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань. Центр здійснює прогнозування та виявлення потенційних і реальних загроз у сфері кібербезпеки, узагальнює міжнародний досвід щодо забезпечення кібербезпеки і протидії кіберзлочинності, оперативне, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності РНБО з питань кібербезпеки.

Раніше державним координаційним органом, спеціально створеним для протидії організованій злочинності, був Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, який здійснював координацію всіх державних органів, на яких покладено обов'язки здійснювати боротьбу з організованою злочинністю (пп. «а» п. 2 ст. 5, ст. 8 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»). Комітет створено на підставі Указу Президента України від 26.11.1993 № 561/93 [100].

Однак, надалі Рішенням Конституційного суду України від 07.04.2004 № 9-рп/2004 [111] положення пп. «а» п. 2 ст. 5, ст. 8 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визнано неконституційними, і Указом Президента України від 08.02.2005 № 208/2005 [98] Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України ліквідовано з передачею його функцій, фінансового та матеріально-технічного забезпечення Раді національної безпеки і оборони України.

Протягом тривалого часу, починаючи з 1993 року, в якості основних державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, виступали спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» ними були Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, управління по боротьбі з організованою злочинністю в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі. До структури цих спеціальних підрозділів належали інформаційно-аналітичні, оперативно-розшукові, оперативно-технічні, підрозділи фінансового, кадрового забезпечення, швидкого реагування та інші служби необхідні для забезпечення їх діяльності.

Підрозділи виконували такі завдання, як протидія організованим злочинним групам і злочинним організаціям, запобігання транснаціональній злочинності у всіх її проявах, перекриття і ліквідація каналів проникнення в Україну та транзитного переміщення наркотичних засобів, зброї та ін.

Позитивною рисою першої редакції закону було виключно вертикальне підпорядкування спецпідрозділів, а також наявність у їх структурі власних слідчих підрозділів (ст. 9 закону).

Проте, як небезпідставно зазначається фахівцями, вже у 1994 р. Верховною Радою України до закону внесено зміни, якими вертикальне підпорядкування скасовувалось, і управління боротьби з організованою злочинністю в областях були підпорядковані керівництву обласних УВС. Цими ж змінами до закону зі складу спецпідрозділів виключено слідчі відділи. Таким чином, головні умови, необхідні для ефективної протидії кримінальній верхівці організованої злочинності та високопосадовій корупції у регіонах, були ліквідовані. Можливості спеціальних підрозділів у цьому плані були значно звужені, а основні зусилля спрямовані на нарощування кількісних показників, в основному за рахунок виявлення організованих злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості [193, с. 228].

У такому вигляді спецпідрозділи МВС України існували до 2015 року.

Протягом 2014-2016 року проведено масштабне реформування органів внутрішніх справ, у тому числі і тих підрозділів, які здійснювали протидію злочинності, що відноситься до сегменту транснаціональної організованої. Завданням такого реформування було утворення Міністерства внутрішніх справ як цивільного органа європейського зразку з функціонально виправданою управлінською структурою, чітким розподілом повноважень між структурними підрозділами, оптимальним співвідношенням керівного та виконавчого складу персоналу.

Розробники законопроекту щодо реформування органів МВС України, уряд та Верховна Рада України виходили з недосконалості і неефективності діяльності спеціальних органів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю. З одного боку, визнавалось, що утворення цих підрозділів на початку 90-х років було викликано надзвичайною криміногенною ситуацією в новоутвореній незалежній державі, значними корупціогенними чинниками в органах державної влади, фактичною неспроможністю загальнофункціональних підрозділів органів внутрішніх справ протидіяти організованій злочинності. З іншого боку стверджувалось, що організована злочинність у тому вигляді, яка вона була у кінці ХХ століття, практично перестала існувати, трансформувавшись у нові форми кримінальної активності, які охоплюють усі суспільно важливі сфери, а ознаки організованої злочинності виявляються при розкритті багатьох кримінальних правопорушень.

З урахуванням викладених позицій зроблено висновок про втрату актуальності існування таких спецпідрозділів у системі МВС України. Розроблені МВС України та затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 1118-р «Питання реформування органів внутрішніх справ України» Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України та Концепція першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ [88] також передбачали ліквідацію спеціальних підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю.

Остаточною підставою для ліквідації цих спецпідрозділів стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» від 12.02.2015 [64].

Натомість, ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до числа державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, віднесено органи Національної поліції України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» [64] поліція є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Статтею 2 цього закону протидію злочинності віднесено до головних завдань поліції.

Дослідниками наголошується, що перед підрозділами Національної поліції постають нові завдання щодо визначення стратегічних напрямів їх діяльності, пошуку нових підходів до боротьби з організованою злочинністю, які б відповідали сучасним реаліям та враховували тенденції розвитку суспільства і держави [157, с. 86].

Крім того, відповідно до п. 4.4 Стратегії національної безпеки України, затвердженої указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015, саме на Національну поліцію покладено виконання функцій у сфері протидії організованій злочинності.

З моменту створення у структурі поліції України відсутні спеціальні підрозділи, які б комплексно вирішували завдання щодо протидії організованій злочинності, у тому числі транснаціонального характеру (на зразок колишнього ГУБОЗ України). Фактично функції щодо протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки розосереджені переважно між кримінальною поліцією, органами досудового розслідування та поліцією особливого призначення, які відповідно до ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» входять у загальну систему поліції України.

Крім того, у складі Національної поліції функціонують три окремих підрозділи, які спрямовують свої зусилля на протидію окремим небезпечним

видам транснаціональної злочинної діяльності – Департамент кіберполіції Національної поліції України, Департамент захисту економіки Національної поліції України та Управління з виявлення небезпечних матеріалів та екологічних злочинів.

Створення Департаменту кіберполіції Національної поліції України є шляхом реалізації п. 4.12 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015, відповідно до якого розвиток спроможностей правоохоронних органів щодо розслідування кіберзлочинів є пріоритетом забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів держави.

Департамент кіберполіції як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції утворено на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 13.10.2015 № 831 «Про утворення територіального органу Національної поліції» [110]. Відповідно до Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України, затвердженого наказом Національної поліції України від 10.11.2015 № 85, Департамент забезпечує:

- реалізацію заходів щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку;

- вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів щодо викриття причин і умов кіберзлочинності;

- збір та узагальнення інформації стосовно об'єктів, що становлять оперативний інтерес, у тому числі об'єктів сфери телекомунікацій, інтернет-послуг, банківських установ і платіжних систем з метою попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень;

- проведення комплексних і цільових оперативно-профілактичних заходів на території держави чи окремих регіонів, у тому числі за участю правоохоронних органів інших країн.

Оцінити ефективність діяльності підрозділу на даний час ще важко. В усякому випадку, фахівцями зазначається, що специфікою підготовки співробітників подібних підрозділів є те, що вони повинні опанувати навички як оперативно-розшукової справи, так і знання у галузі комп'ютерних технологій. Крім того, зважаючи на транснаціональний характер відповідних діянь і специфіку інформаційного середовища в мережі Інтернет, такі фахівці повинні опанувати іноземні мови, насамперед англійську, а також володіти іншими технічними навичками та спеціальними знаннями [263, с. 9].

Постановою Кабінету Міністрів України від 13.10.2015 № 830 «Про утворення територіального органу Національної поліції» [109] створено Департамент захисту економіки як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції. Завдання, функції, повноваження та організація діяльності Департаменту визначено Положенням про Департамент захисту економіки Національної поліції України, затвердженим наказом Національної поліції України від 07.11.2015 № 81.

Основними завданнями Департаменту є виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених організованими групами та злочинними організаціями, боротьба з корупцією і хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування, встановлення причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення.

Фахівцями відзначається, що структура новоствореного Департаменту передбачає повністю вертикальне підпорядкування (виведення з підпорядкування начальників головних управлінь Національної поліції та їхніх територіальних підрозділів), що повинно усунути опосередковану залежність від органів місцевої влади у вирішенні соціально-побутових питань, матеріально-технічного забезпечення і, відповідно, запобігти корупційним ризикам. Головна функція Департаменту полягає в безпосередньому

проведенню оперативно-розшукових заходів щодо документування та викриття злочинів в економічній сфері [152, с. 133-134].

До пріоритетних напрямів діяльності Департаменту відносяться протидія злочинам в органах державної влади, проти власності, у сфері інтелектуальної власності, протидія фальшивомонетництву, кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності, запобігання незаконному використанню надр та інших природних ресурсів, легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, захист бюджетних коштів від злочинних посягань.

Ураховуючи небезпеку, що несе в собі такий напрямок транснаціональної організованої економічної злочинності, як незаконний обіг ядерних (радіоактивних) матеріалів та небезпечних відходів, у центральному апараті Національної поліції України створено Управління з виявлення небезпечних матеріалів та екологічних злочинів, яке є структурним підрозділом кримінальної поліції Національної поліції України та згідно з законодавством організовує та спрямовує роботу щодо виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним переміщенням радіаційних, хімічних, небезпечних біологічних, ядерних матеріалів, та пов'язаних з ними екологічних злочинів.

Одним з найважливіших суб'єктів протидії транснаціональній організованій економічній злочинності є Служба безпеки України, яка, забезпечуючи державну безпеку, виконує низку специфічних завдань і функцій, реалізує надані їй повноваження. Статтею 2 Закону України «Про Службу безпеки України» [80] на неї покладається захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру та безпеки людства,

тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Відповідно до ст. ст. 5, 10 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України належать до державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю.

З урахуванням того факту, що передбачені ст. 5 цього закону спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України ліквідовано, а положення закону щодо діяльності Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України визнано неконституційними ще у 2004 році, спецпідрозділи Служби безпеки України на цей час залишились єдиним державним органом, спеціально створеним для боротьби з організованою злочинністю.

Згідно з ст. 10 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України є Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління Служби безпеки України і відділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю органів Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі. Відділи, відділення або групи по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю у містах (крім Києва та Севастополя) створюються в міру необхідності і підпорядковуються відділам по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю.

Конкретні межі компетенції спеціальних підрозділів визначаються на основі Законів України «Про Службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність», КПК України.

Відповідно до п. 1.4 Положення про порядок комплектування, матеріально-технічного, військового, фінансового та соціально-побутового забезпечення спеціальних підрозділів Служби безпеки України по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, затвердженого Постановою Верховною Радою України від 12.10.1994 № 199/94-ВР [96], до структури цих підрозділів увійшли, поряд з іншими оперативними підрозділами, підрозділи інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності, внутрішньої безпеки, по роботі з особовим складом, секретаріат, фінансовий, адміністративно-господарський, охорони, юридичний та інші.

До структури Главку «К» СБУ входять оперативні управління по боротьбі з корупцією в правоохоронних органах, контрабандою і міжнародним наркобізнесом, торгівлею людьми, нелегальною міграцією і відмиванням грошей, корупцією у вищих ешелонах влади, іншими транснаціональними організованими злочинами.

Законодавчі норми про компетенцію спецпідрозділів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю СБУ конкретизуються у внутрішньовідомчих нормативно-правових актах цієї спецслужби. Насамперед, таким є наказ СБУ від 12.09.2006 № 620, яким затверджено Положення про Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю та Загальне положення про підрозділ по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю регіонального органу СБУ.

Відповідно до цих положень, основними завданнями ГУ БКОЗ та підрозділів БКОЗ є:

- 1) викриття та припинення організованої злочинної діяльності у сфері управління та економіки, а також інших проявів злочинності в організованих формах, які створюють загрозу життєво важливим інтересам держави та конституційним правам і свободам громадян України;
- 2) запобігання, виявлення та припинення контрабанди;
- 3) викриття та нейтралізація діяльності транснаціональних і міжрегіональних організованих злочинних угруповань, які займаються

легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом [134, с. 137-138].

Поряд із спецпідрозділами СБУ, у системі органів протидії організованій злочинності важливе місце посідає діяльність слідчих, оперативних та оперативно-технічних підрозділів СБУ, які в тісній взаємодії ведуть боротьбу з найбільш небезпечними організованими угрупованнями, що діють у різних сферах економіки.

В цілому фахівцями відзначається що органи Служби безпеки України відіграють провідну роль у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю [137, с. 11-12].

Важливе місце серед органів, що здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, посідають органи прокуратури.

Перш за все, відповідно до ст. ст. 2, 25 Закону України «Про прокуратуру» [77], ст. 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» органи прокуратури України здійснюють нагляд за додержанням законів спеціальними підрозділами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю (в межах функції нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство).

Основним завданням нагляду за додержанням законів спецпідрозділами по боротьбі з організованою злочинністю є забезпечення ефективного впливу на результативність роботи спецпідрозділів з виявлення та знешкодження виключно організованих злочинних угруповань, розкриття вчинених ними злочинів, усунення причин та умов існування організованої злочинності.

Більш детально питання здійснення наглядової діяльності на цьому напрямку врегульовано наказом Генерального прокурора України від 21.03.2013 № 4/2Гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів спеціальними підрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю» [104]. Нагляд здійснюється за діяльністю відповідних підрозділів Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх

справ та центрального органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства (на цей час – Державна фіскальна служба України). Для здійснення нагляду в апараті Генеральної прокуратури України створюється управління по нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, а в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі – його відділи (ст. 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»).

При здійсненні нагляду особливу увагу співробітники прокуратури повинні звертати на додержання вимог законів щодо запобігання: виникненню злочинних угруповань; встановленню ними корумпованих зв'язків з посадовими особами правоохоронних органів, судової системи, органів влади та управління; розкраданню бюджетних коштів; незаконному відчуженню земель; легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом; протидії незаконному обігу наркотичними засобів та торгівлі людьми (п. 1.1 наказу ГПУ від 21.03.2013 № 4/2Гн).

Важливим напрямком діяльності органів прокуратури у вказаній сфері є здійснення процесуального керівництва та підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені транснаціональними організованими злочинними угрупованнями, у порядку, передбаченому КПК України.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», наказу Генерального прокурора України від 16.01.2013 № 1/1Гн «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» [101] органи прокуратури координують діяльність правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, у тому числі транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки. Координаційні повноваження прокурори здійснюють шляхом проведення спільних нарад, створення міжвідомчих робочих груп, а також проведення узгоджених заходів здійснення аналітичної діяльності.

Крім того, відповідно до Розділу XI Закону України «Про прокуратуру» під час вжиття заходів щодо протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки здійснюють співробітництво з компетентними органами інших держав з питань проведення процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, видачі осіб, які їх вчинили, перейнятті кримінального провадження та з інших питань. При цьому Генеральна прокуратура України в порядку, передбаченому Законом України «Про міжнародні договори України» [71] бере участь у підготовці міжнародних договорів України щодо співробітництва у сфері кримінального судочинства, укладає міжвідомчі міжнародні договори про співробітництво з питань діяльності прокуратури з відповідними державними органами іноземних держав і міжнародними організаціями.

На запобігання транснаціональній організованій злочинності вказують ряд укладених Генеральною прокуратурою України міжнародних угод про правову допомогу і співробітництво, меморандумів про порозуміння та протоколів з органами прокуратури Австралії, Канади, США, КНР, Болгарії, Республіки Корея, Республіки Бразилія, Угорської Республіки та ін.

Відповідно до п. «ж» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, належить Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). Згідно з ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [72] НАБУ є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Реалізацію окремих напрямів щодо протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки здійснює Державна прикордонна служба України у межах своїх повноважень. Відповідно до п. «в» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» органи Державної прикордонної служби відносяться до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю. Оперативні підрозділи Державної прикордонної служби України наділені повноваженнями щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності (ч. 1 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [66] до основних функцій служби відносяться охорона державного кордону України, ведення розвідувальної, оперативно-розшукової діяльності, участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України, участь у заходах, спрямованих на припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України. Згідно зі ст. 19 цього закону до обов'язків Державної прикордонної служби України відноситься організація запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, протидію яким законодавством віднесено до її компетенції, їх виявлення та припинення.

З питань протидії транскордонній злочинності та контрабандній діяльності органи Державної прикордонної служби України взаємодіють з компетентними органами та військовими формуваннями іноземних держав, міжнародними організаціями в порядку і на засадах, встановлених законодавством.

Частиною 5 ст. 18 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» встановлено, що Державна прикордонна служба України сприяє спеціальним підрозділам Служби безпеки України і підрозділам органів Національної поліції у виявленні, припиненні та попередженні організованої злочинної діяльності, затримані та притягнені до

відповідальності її учасників. З цією метою служба за дорученням цих підрозділів зобов'язана:

- проводити перевірку і тимчасове вилучення документів у конкретних осіб, які прямують через державний кордон України;
- не пропускати окремих осіб через державний кордон, здійснювати їх затримання;
- оглядати конкретні транспортні засоби і майно, що прямують через державний кордон України, вилучати виявлені при цьому предмети та речовини, заборонені до вивезення і ввезення в Україну, та предмети контрабанди;
- здійснювати дії щодо контролю і затримання українських та іноземних невійськових суден.

Основним підрозділом Державної прикордонної служби України, на яких покладено обов'язки щодо вжиття заходів протидії транснаціональній організованій економічній злочинності, є оперативно-розшуковий відділ. Відповідно до Положення про оперативно-розшуковий відділ органу охорони державного кордону, затвердженого наказом МВС України від 02.02.2015 № 118 [95], до основних функцій відділу відноситься: пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства; здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора; координація оперативно-розшукової діяльності і організація участі підрозділів Державної прикордонної служби України у протидії організованій злочинності і незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів.

Відповідно до п. «в» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, належать органи

доходів і зборів. Згідно з п. 7 Положення про Державну фіскальну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 236 [92] та Розділу XVIII Податкового кодексу України [63], таким органом є податкова міліція.

Податкова міліція є особливим правоохоронним органом, покликаним здійснювати контроль за дотриманням законодавства у сфері справляння податків і зборів, а також запобігати, розкривати та розслідувати кримінальні та інші правопорушення і фіскальній і бюджетній сферах.

Цей орган створено у 1996 році, коли Указом Президента України від 30.10.1996 № 1013/96 «Питання державних податкових адміністрацій» [87] у складі Державної податкової адміністрації України створено податкову поліцію, яка з лютого 1998 року називається податковою міліцією. Надалі правовий статус цього органу неодноразово змінювався у зв'язку з численними реформуваннями податкових органів. На цей час підрозділи податкової міліції діють у складі Державної фіскальної служби України.

Відповідно до ст. 348 Податкового кодексу України податкова міліція складається із спеціальних підрозділів по боротьбі з податковими правопорушеннями, і здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну функції. Серед функцій податкової міліції – запобігання кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування, митній та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування, запобігання і протидія корупції у контролюючих органах та виявлення її фактів, боротьба з незаконним обігом алкогольних напоїв та тютюнових виробів, виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з відмиванням, легалізацією, розкраданням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями. У разі виявлення фактів, що свідчать про організовану злочинну діяльність, або дій, що створюють умови для такої діяльності, підрозділи податкової міліції направляють матеріали з цих питань спеціальним органам по боротьбі з організованою злочинністю.

Крім того, з метою вдосконалення та реалізації комплексної системи протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом у складі органів державної податкової служби (нині – Державна фіскальна служба) створено на центральному рівні – Департамент, а на регіональному рівні – управління (відділи) боротьби з відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Основною функцією департаменту є вжиття заходів щодо виявлення, аналізу, організації та проведення перевірок осіб, які здійснюють фінансові операції, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або з фінансуванням тероризму. Таким чином, вказані підрозділи забезпечують виявлення фактів приховування або маскуванню незаконного походження доходів, їх справжнього характеру і джерел набуття, місцезнаходження, переміщення, розміру та використання, у тому числі для здійснення підприємницької, господарської, інвестиційної, страхової діяльності, розрахункових та кредитних операцій.

Пунктом «є» ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, віднесено Службу зовнішньої розвідки України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Службу зовнішньої розвідки України» [81] служба є державним органом, який здійснює розвідувальну діяльність у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній сферах. Серед інших завдань на Службу внутрішньої розвідки покладається участь у боротьбі з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією.

Як справедливо відзначає О.В. Копан, поєднання традиційних криміналістичних методів із методами розвідки та глибокого проникнення у злочинне середовище здатне забезпечити дієвість боротьби з організованою злочинністю. Відповідна інформація може бути отримана службою в результаті

розвідувальної діяльності за межами України. Унаслідок реалізації матеріалів, отриманих службою із застосуванням конспіративних засобів та методів:

- виявляються, попереджаються, припиняються і розкриваються тяжкі та особливо тяжкі злочини, а також виявляються та встановлюються особи, які їх вчиняють;

- здійснюється розшук осіб, які переховуються від органів розслідування та суду;

- виявляються міжнародні злочинні організації та ін. [192, с. 252-253].

На даний час органи державної влади спрямовують зусилля на забезпечення розвитку національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, вимоги до якої значно посилені згідно з оновленими Рекомендаціями, затвердженими Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання грошей (FATF) (докладніше – у підрозділі 3.2).

З метою реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537 затверджено Положення про Державну службу фінансового моніторингу України [91], який фактично є специфічним внутрідержавним суб'єктом запобігання транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки.

До основних завдань Держфінмоніторингу України відносяться: реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) злочинних доходів; забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у цій сфері; налагодження співпраці, взаємодії та інформаційного обміну з державними органами, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями; забезпечення

представництва України у міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

З метою ефективного розв'язання проблем протидії відмиванню злочинних доходів, об'єднання і координація зусиль правоохоронних та інших державних органів, фінансово-кредитних установ та інших організацій, залучених до національної системи запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1407-р схвалено Стратегію розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року [112].

Крім того, Кабінетом Міністрів України разом з Національним банком України щороку схвалюється план заходів із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, яким визначаються заходи, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування системи протидії вказаному суспільно небезпечному явищу, а також впровадження в національне законодавство Рекомендацій FATF.

Так, постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 11.02.2016 № 103 затверджено План заходів на 2016 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [89]. План передбачає ряд заходів, спрямованих на удосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, мінімізацію ризиків легалізації (відмивання) таких доходів, а також підвищення ефективності діяльності правоохоронних та інших державних органів. Серед виконавців планових заходів зазначено, поряд з Держфінмоніторингом, правоохоронні органи – МВС України, Національна поліція України, Служба Безпеки України, Національне антикорупційне бюро, Генеральна прокуратура України, Держприкордонслужба, Служба зовнішньої розвідки.

Важливою запорукою ефективної протидії транснаціональній організованій злочинності є забезпечення належної взаємодії правоохоронних органів. Основними формами такої взаємодії є:

- проведення спільних засідань колегій міністерств і відомств, оперативних нарад керівників їх структурних підрозділів, прийняття за їх підсумками погоджених рішень;
- розробка та реалізація спільних планів і програм протидії організованій злочинності;
- видання спільних відомчих нормативних актів;
- створення спільних робочих груп для вивчення окремих поточних проблем протидії організованій злочинності;
- обмін оперативною інформацією;
- створення спільних банків даних про осіб, які займаються чи можуть бути причетні до організованої злочинної діяльності тощо [134, с. 118-119].

Слід зазначити, що досі є чинною Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, затверджена сумісним наказом МВС України та Центрального управління СБУ від 10.06.2011 № 317/235 [83]. Інструкція визначала порядок взаємодії спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю СБУ та МВС України (на цей час вже ліквідованих).

Протягом останніх років серед науковців, практиків та представників влади активно дискутується питання щодо створення єдиного правоохоронного органу, відповідального за запобігання, виявлення та протидію організованій злочинності у сфері економіки, а також єдиного органу, покликаного здійснювати протидію транснаціональній організованій злочинності.

Що стосується створення єдиного органу з питань протидії економічній злочинності, то це питання неодноразово ініціювалося на рівні законопроектів, а також отримувало закріплення на нормативному рівні. Пропонувались різні організаційні моделі цього органу:

1) фінансова поліція (служба фінансових розслідувань) як орган, створений на базі податкової міліції, підрозділів протидії злочинності у сфері економіки, що діють в системі МВС України та підрозділів контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки Служби безпеки України. Діяльність фінансової поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України. Вказані положення передбачено законопроектом від 15.03.2016 № 4228 «Про фінансову поліцію» [117];

2) центральний орган виконавчої влади у сфері охорони економічної безпеки держави – відповідно до законопроекту від 08.08.2014 № 4449а «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями» [116]. Такий орган також пропонувалось створити на базі підрозділів податкової міліції. Орган повинен об'єднати функції підрозділів податкової міліції та боротьби з відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, ДФСУ України, Державної фінансової інспекції України, підрозділів МВС України та СБУ, які протидіють злочинам у сфері економіки. До його повноважень віднесено здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового слідства у справах про економічні кримінальні правопорушення;

3) фінансова міліція як підрозділ МВС України, який здійснюватиме оперативно-розшукову діяльність по справах щодо податкових, фінансових та митних злочинів, розслідування всіх категорій злочинів у сфері господарської діяльності, злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж, якщо вони пов'язані з ухиленням від сплати податків, приховуванням доходів, легалізацією коштів, здобутих злочинним шляхом та іншими злочинами – відповідно до законопроекту від 17.12.2009 № 5446 «Про Концепцію реформування правоохоронних органів України» [115];

4) фінансова поліція як самостійний орган для виконання завдань щодо проведення досудового розслідування податкових, фінансових та митних злочинів і кримінальних проступків, створений шляхом реорганізації податкової міліції та функціонуючий у складі Міністерства фінансів України –

відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008 [86].

Ряд пропозицій висловлено і на підтримку створення єдиних організаційних структур з питань протидії транснаціональній організованій злочинності.

Так, Г.П. Жаровською пропонується утворення у структурі центрального апарату МВС України окремого департаменту боротьби з тероризмом і транснаціональною злочинністю, який повинен очолювати керівник у ранзі заступника міністра [167, с. 209-210].

На думку М.Л. Погребицького, усі функції досудового розслідування з питань транснаціональної злочинності доцільно передати відповідним слідчим підрозділам Служби безпеки України [230, с. 210].

С.А. Шепетько та О.М. Юрченко пропонують створити Департамент з протидії транснаціональній організованій злочинності в системі центрального апарату МВС України. Автори вважають за доцільне утворити управління (відділи) з протидії транснаціональній організованій злочинності у складі структурних підрозділів МВС України в Автономній республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, а також відділи (сектори) з протидії транснаціональній організованій злочинності в районних, районних у містах, міських відділах органів внутрішніх справ [151, с. 212-213].

Слід зазначити, що розмежування компетенції правоохоронних органів у протидії загальнокримінальній та економічній злочинності в цілому відповідає практиці ряду зарубіжних країн (США, Великобританія, Франція, Італія, Республіка Білорусь, Грузія, Казахстан та ін.). Варто погодитись з тим, що створення єдиного органу з питань протидії економічній злочинності дозволить усунути дублювання функцій окремих підрозділів Національної поліції, податкової міліції, Служби безпеки України і в цілому оптимізує діяльність на вказаному напрямку.

У той же час, незважаючи на домінуючу останнім часом позицію, вважаємо за доцільне новий підрозділ створити на базі не податкової міліції, а

Департаменту захисту економіки Національної поліції України, і залишити нову структуру у системі органів внутрішніх справ, з внесенням відповідних доповнень до ст. 13 Закону України «Про національну поліцію». На наш погляд, створення чергового самостійного правоохоронного органу є занадто затратним для держави, а ефективність його повного відокремлення від інших правоохоронних органів поки що нічим не доведено. Доцільність залишення нової структури у системі Національної поліції пояснюється перш за все більш потужним кадровим потенціалом підрозділів органів внутрішніх справ, які здійснювали протидію економічним злочинам (нині – Департамент захисту економіки, раніше – підрозділи БОЗ та БЕП), навіть з урахуванням останніх кадрових втрат, у порівнянні з підрозділами податкової поліції та СБУ, чий професійний досвід традиційно обмежувався значно вузьким колом економічних злочинів.

Однак, на нашу думку, навряд чи потрібно створювати окремий правоохоронний орган чи підрозділ, який би охоплював більшість функцій з питань протидії транснаціональній організованій злочинності або передавати ці функції лише одному з нині існуючих правоохоронних органів. Причиною цього є надзвичайна різноманітність проявів транснаціональної злочинності, особливо економічного характеру. Цей сектор злочинності об'єднує такі несхожі види злочинів, як зокрема, фальшивомонетництво, нелегальний вивіз культурних цінностей, незаконна порубка лісу та подальше контрабандне вивезення лісоматеріалів, нелегальний обіг радіоактивних речовин, транснаціональна корупція, комп'ютерні злочини тощо. До того ж, є величезний пласт транснаціональних злочинів загальнокримінального характеру – наркобізнес, торгівля людьми, людськими органами і тканинами, організація нелегальної міграції та ін., а також злочини терористичної та екстремістської спрямованості.

Ці різноманітні злочини важко об'єднати юрисдикцією якогось одного правоохоронного органу. Модель, відповідно до якої до протидії транснаціональній організованій злочинності залучаються різні органи, має

право на існування і, напевне, є виправданою. У той же час, нагальною потребою є чітке визначення на нормативному рівні функцій цих органів, розмежування їх повноважень та основних форм їх співпраці.

В цілому протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки можлива лише за умови належного законодавчого, організаційно-технічного, кадрового та фінансового забезпечення діяльності правоохоронних органів та їх спеціальних підрозділів та налагодження взаємодії між ними та іншими національними, закордонними правоохоронними органами, спецслужбами і міжнародними організаціями.

На законодавчому рівні слід окреслити основні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки та систему органів, які мають повноваження здійснювати протидію їй.

Перш за все, слід більш чітко визначити систему та статус спецпідрозділів (у тому числі визначитись з наявністю таких підрозділів в структурі національної поліції), закріпити їх завдання, повноваження та обов'язки, виключити дублювання функцій (особливо це стосується структур МВС та СБУ), а також визначити порядок їх інформаційної та оперативної взаємодії.

Поряд з цим, на державному рівні повинно бути вирішено питання щодо організації фінансового, матеріально-технічного забезпечення заходів протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки. Повинні бути визначені джерела такого забезпечення і налагоджений контроль за цільовим використанням фінансових та матеріальних ресурсів. На цей час фінансування заходів протидії цьому виду злочинності і їх ресурсне забезпечення, як правило, здійснюється із джерел, передбачених на фінансування поточної діяльності правоохоронних органів. У зв'язку з цим, обґрунтованим виглядає забезпечення окремого бюджетного фінансування найважливіших заходів протидії транснаціональній організованій економічній злочинності.

Висновки до розділу 3

1. Заходи протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки реалізуються на двох рівнях: внутрідержавному (національному) та міжнародному.

Протягом останнього часу в Україні з метою підвищення ефективності правоохоронної діяльності, переорієнтації її на забезпечення верховенства права і прав людини проведено масштабні структурні перетворення в усій системі правоохоронних органів, які, утім, неоднозначно відобразились на результатах протидії транснаціональній організованій злочинності.

2. З ліквідацією структур ГУБОЗ МВС України єдиним органом, спеціально призначеним для протидії організованій злочинності, залишилися спецпідрозділи Служби безпеки України по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю. Ситуація, що склалася, не є виправданою, оскільки основний масив практичних заходів щодо протидії цьому виду злочинності, як і раніше, виконують органи внутрішніх справ (національна поліція).

Ураховуючи, що законодавцем ініціюється створення єдиного правоохоронного органу (або самостійного підрозділу), відповідального за запобігання, виявлення та протидію злочинності у сфері економіки, такий підрозділ доцільно створити на базі національної поліції.

3. Неодмінною умовою успішної протидії транснаціональній організованій злочинності і ліквідації організацій, що займаються такою діяльністю, є міжнародне співробітництво. Україна стала учасником основних багатьох універсальних та регіональних угод, укладених у рамках ООН, Ради Європи та спеціалізованих міжнародних організацій, у яких містяться зобов'язання щодо співробітництва у питаннях криміналізації діянь, що відносяться до проявів транснаціонального злочинного бізнесу, правової допомоги у кримінальних справах, видачі злочинців, обміну оперативною і правовою інформацією та ін.

4. Нашою країною зроблено ряд кроків на шляху адаптації національного законодавства до міжнародно-правових актів. Курс на євроінтеграцію вимагає більш активного співробітництва України з відповідними міжнародними організаціями, а також з конкретними державами на двосторонній основі. Необхідно узгодити форми і методи протидії транснаціональній організованій економічній злочинності з підходами ООН, Ради Європи та Європейського Союзу, а також налагодити належну взаємодію національних правоохоронних органів і спецслужб із зарубіжними партнерами, яка повинна виражатися не лише в обміні інформації, а й в реальних скоординованих діях, у тому числі спільних операціях з ліквідації транснаціональних злочинних угруповань.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки в Україні. До основних результатів, сформульованих на підставі дослідження законодавства, наукових джерел і правозастосовної практики, належать такі положення:

1. Визначено, що феномен транснаціональної злочинності як об'єкт наукового пізнання, досліджується усіма науками кримінально-правового циклу крізь призму їх предмета та об'єкта. Типові моделі та стратегії протидії транснаціональній злочинності обґрунтовано у межах кримінологічної науки з акцентуванням уваги на типових формах протидії наркобізнесу, торгівлі людьми та зброєю, незаконній міграції. Висвітлено окремі кримінологічні дослідження, присвячені аналізу транснаціональної злочинності у контексті функціонування кримінальних ринків. Сучасний стан наукового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності перебуває у стані формування окремої теорії такої протидії у межах кримінології, в тому числі розробки уніфікованого понятійно-категоріального апарату та окреслення чітких меж об'єкта пізнання.

2. Доведено, що методологічним бар'єром формування усталеного понятійно-категоріального апарату є диверсифікація транснаціональної організованої економічної злочинності як явища. З'ясовано, що типовими транснаціональними злочинами у сфері економіки є: легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, транснаціональна корупція, кіберзлочинність, злочини у сфері інтелектуальної власності, контрабанда, незаконний обіг предметів мистецтва, злочини у кредитно-фінансовій сфері.

Запропоновано авторське визначення транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки – це організована злочинна діяльність у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності, тобто у сфері виробництва,

обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, у тому числі під прикриттям легальної діяльності, що здійснюється у двох та більше державах, характеризується корисливими мотивами, плануванням і належною підготовкою злочинів, розвинутою структурою, наявністю спеціальної цілі – вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

Встановлено, що ознаками транснаціональних економічних злочинів є: множинність юрисдикції (міжнаціональність), множинна кримінальність, специфічний мотив, структурованість та мобільність суб'єкта, кримінальна інноваційність, корумповані зв'язки як невід'ємний елемент інфраструктури.

3. Визначено, що на теренах України транснаціональна організована економічна злочинність є пострадянським феноменом, що зумовлено кардинальними змінами моделі політичних та економічних відносин. Витоки останньої сформовані у проявах організованої злочинності у радянські часи, зокрема окремих формах кримінального промислу. Становлення транснаціональних кримінальних зв'язків у радянський період відбувалось у сфері незаконного обігу культурних цінностей.

Виокремлено такі етапи становлення транснаціональної злочинності в Україні: перший етап: формування організованих злочинних угруповань економічної спрямованості у радянський період; другий етап: освоєння окремих форм кримінального промислу та встановлення зв'язків з організованими злочинними угрупованнями інших держав; третій етап: інтенсифікація взаємозв'язків організованої злочинності та тіньової економіки; четвертий етап: створення розгалуженої інфраструктури забезпечення діяльності організованих злочинних угруповань; п'ятий етап: транснаціоналізація організованих злочинних угруповань економічної спрямованості.

Висвітлено пріоритетні напрями діяльності вітчизняних транснаціональних організованих злочинних угруповань економічної спрямованості: різні види контрабанди, незаконне переміщення через кордон стратегічної та іншої промислової сировини, підакцизних продовольчих та промислових товарів, енергоресурсів, дорогоцінних металів, культурно-

історичних цінностей, паливно-мастильних матеріалів, деревини, порушення прав інтелектуальної власності та незаконний вивіз капіталу за кордон.

4. Зазначено, що правове регулювання протидії транснаціональній злочинності здійснюється на міжнародному та національному рівнях. На міжнародному рівні: універсальні багатосторонні угоди, що регламентують протидію транснаціональній організованій злочинності в цілому або окремим транснаціональним злочинам; регіональні багатосторонні угоди з питань боротьби з транснаціональною організованою злочинністю; рішення ООН та інших міжурядових організацій; двосторонні угоди держав з питань протидії злочинності. На національному рівні: законодавство України; концепції, стратегії тощо.

У системі правового регулювання протидії транснаціональній організованій злочинності сформовані передумови для виокремлення окремої підгалузі міжнародного кримінального права – транснаціонального кримінального права, яке включає в себе матеріально-правові, процедурно-організаційні і превентивні аспекти.

5. Відображено стан та структуру транснаціональної організованої злочинності на основі статистичних даних. Орієнтовним показником є кількість виявлених злочинних організацій та організованих злочинних угруповань з міжрегіональними та транснаціональними зв'язками. Констатовано тенденцію зростання встановлення корумпованих зв'язків організованих груп та злочинних організацій, що свідчить про підвищення рівня їхньої інфраструктури. Стабільно високою залишалася частка організованих груп та злочинних організацій з регіональними та міжнародними зв'язками.

6. Основними формами прояву транснаціональної організованої злочинності в Україні є: фальшивомонетництво, забезпечення функціонування кримінальних ринків, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів, незаконний обіг предметів культури і давнини, комп'ютерні злочини, транснаціональна незаконна торгівля видами флори і фауни, що охороняються законом, незаконний обіг небезпечних відходів, злочинність у сфері обігу

радіоактивних матеріалів, злочини, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав («інтелектуальне піратство»), легалізація злочинних доходів, транснаціональні корупційні діяння.

Досліджено, що ознаками транснаціональних організованих злочинних угруповань економічної спрямованості є: наявність одноособового лідера або колегіального органу керівництва, при якому управління здійснюється групою осіб (радою); ієрархічність та розподіл ролей учасників за функціональною ознакою, поділ угруповання на складові групи, наявність «охоронців», «контролерів» тощо; наявність матеріальної бази, що виявляється у створенні спільних грошових фондів; наявність офіційно зареєстрованих підприємств, акціонерних товариств, громадських організацій, фондів та інших структур, під прикриттям яких діють злочинці; високий рівень технічного забезпечення та кримінальний професіоналізм учасників; налагоджені контакти з кримінальними угрупованнями інших держав; наявність корумпованих зв'язків в органах державної влади та місцевого самоврядування, судовій та правоохоронній системах як України, так і інших країн, на які поширюється їхня злочинна діяльність; створення системи захисту від соціального та правового контролю, конспірація, розвідувальна та контррозвідувальна діяльність.

Звернено увагу на характерну ознаку діяльності транснаціональних злочинних угруповань, пряме проникнення до правоохоронних та контролюючих органів з метою: ухилення керівників і учасників угруповань від кримінальної відповідальності за допомогою депутатської чи суддівської недоторканості або іншого високого посадового становища; нейтралізації слідчих та розшукових заходів, які можуть проводитися правоохоронними органами за фактами вчинення злочинів такими угрупованнями, – завдяки неправомірному втручання корумпованого керівництва цих органів у процес розслідування (або на більш ранніх етапах правоохоронної діяльності); забезпечення нових можливостей для збільшення злочинного доходу, полегшення доступу до фінансових ресурсів; виходу на нові ринки збуту

товарів і послуг; полегшення легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

7. Встановлено, що члени транснаціональних організованих злочинних угруповань поділяються на лідерів (керівників) угруповання, членів умовної середньої ланки та безпосередніх виконавців злочинів. Характерними ознаками лідерів і активних учасників транснаціональних організованих злочинних угруповань економічної спрямованості є: чоловіча стать, більш високий, порівняно із загальнокримінальними злочинцями, вік, часто відсутність кримінального минулого, високий соціальний статус, належний освітній та інтелектуальний рівень, відповідний рівень професійної підготовки, високий рівень знань і навичок у галузі інформаційних технологій, економіки, фінансів, міжнародної торгівлі, наявність досвіду зарубіжних поїздок, широке коло спілкування, високі комунікативні здібності, знання однієї або кількох іноземних мов. Учасники транснаціонального злочинного угруповання можуть бути громадянами різних держав.

8. Встановлено, що поряд із детермінаційним комплексом, характерним для організованої злочинності, специфічними детермінантами транснаціональної економічної злочинності є: глобалізація; формування стійкого попиту на товари та послуги, які можуть бути задоволені лише транснаціональними кримінальними структурами; географічне розташування та геополітичне становище України; дезорганізація роботи державних інституцій; безпідставна лібералізація законодавства щодо протидії злочинності.

9. Визначено, що типовими формами міжнародного співробітництва у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю є: 1) попередження і відвернення злочинів, щодо яких укладено спеціальні угоди між державами, у тому числі шляхом взаємного обміну інформацією про діяльність транснаціональних злочинних організацій і їх учасників, спільних оперативно-розшукових заходів, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють функціонуванню організаційних структур транснаціональної злочинності; 2) взаємна правова допомога у розслідуванні, кримінальному

переслідуванні і судовому розгляді справ про транснаціональні злочини – виконання процесуальних та інших дій (огляди, обшуки, допити, експертизи та ін.), складання, пересилка та вручення документів; 3) видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування; 4) передача провадження у кримінальних справах – порушення кримінального переслідування проти особи на підставі клопотання іншої держави; 5) передача засуджених осіб для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є або де вони постійно проживають; 6) сумісне вивчення причин та інших факторів транснаціональної економічної злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших правоохоронних органів; 7) підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів та надання матеріально-технічної допомоги іншим державам; 8) обмін оперативною, правовою інформацією тощо.

10. З метою оптимізації заходів протидії транснаціональній злочинності у сфері економіки запропоновано такі зміни та доповнення до законодавства:

– запропоновано доповнити статтю 255 КК України частиною 2 такого змісту: «вчинення дій, передбачених частиною першою з метою поширення своєї діяльності у сферу економіки інших держав, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна». Частина 2 чинної редакції ст. 255 КК України вважати частиною 3;

– запропоновано доповнити КК України статтею 436-1 «Дестабілізація національної економіки держави» такого змісту: «вплив на економіку держави для послаблення економічної незалежності з метою проведення агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їхнього розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базельська конвенція про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_022/page

2. Бангкокська декларація «Взаємодія і заходи у відповідь: стратегічні союзи в сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя»: Прийнята на Одинадцятomu Конгресі ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bangkok_declaration.shtml

3. Віденська декларація про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття: Прийнята на Десятому Конгресі ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_443

4. Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_369

5. Директива Європейського Союзу від 10.06.1991 «Про попередження використання фінансових систем з метою відмивання грошей» (91/308/ЕЕС). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_148

6. Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму від 26.10.2005. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_774

7. Договір про захист художніх і наукових закладів та історичних пам'яток («Пакт Рериха»). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_191

8. Договір про порядок перебування і взаємодії працівників правоохоронних органів на території держав-учасниць СНД. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997_836

9. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_172

10. Дохінська про внесення питань попередження злочинності і кримінального правосуддя в більш широку повістку денну ООН в цілях вирішення соціальних і економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному і міжнародному рівнях, а також участі громадськості 2015 р.: Прийнята на Тринадцятому Конгресі ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/443/30/PDF/N1544330.pdf?OpenElement>

11. Другий протокол до Конвенції про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств. URL: derzhreestr.gov.ua/file/31882

12. Европейская стратегия безопасности. URL: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIRU.pdf>

13. Ефективний міжнародно-правовий документ проти корупції: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 04.12.2000 № 55/61. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/563/07/PDF/N0056307.pdf?OpenElement>

14. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_036

15. Європейська конвенція про видачу правопорушників. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_033

16. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини (переглянута) від 16.01.1992. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_150

17. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (ETS № 73). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_008

18. Європейська конвенція про правопорушення, що пов'язані з культурною власністю від 23.06.1985. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_049

19. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_096

20. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 49.

21. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_789

22. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (Страсбург, 08.11.1990). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_029

23. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_222

24. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (14.05.1954). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_157

25. Конвенція про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств. URL: old.minjust.gov.ua/file/31880

26. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14.11.1970. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_186

27. Конвенція про кіберзлочинність. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_575

28. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_129

29. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_089

30. Конвенція про передачу засуджених осіб. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_025

31. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_009
32. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_024
33. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_948/page
34. Конвенція ЮНІДРУА щодо викрадених або незаконно вивезених культурних цінностей від 24.06.1995 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_590
35. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 47-48.
36. Міжнародна конвенція щодо боротьби з підробкою грошових знаків (Женева, 20.04.1929). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_589
37. Міжнародне співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1990 р. № 45/123. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/570/28/IMG/NR057028.pdf?OpenElement>
38. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення: Затверджені Пленарним засіданням FATF 16.02.2012 р. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf
39. Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 23.12.1994 р. № 49/159. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/769/53/PDF/N9576953.pdf?OpenElement>
40. План дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ, погоджений на IV засіданні Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС 12.12.2001 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_494

41. План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_956
42. Про боротьбу з корупцією у приватному секторі : рамкове рішення Ради Європейського Союзу 2002/946/JHA від 22.07.2003 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_945
43. Рішення про Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними злочинами на території СНД від 24.09.1993 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_304
44. Рішення про Положення про бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними злочинами на території СНД від 25.11.2005 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997_a91
45. Рішення про спільні заходи боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 12.03.1993 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_305
46. Рішення № 2009/371/ПВД Ради про створення Європейського поліцейського відомства (Європол). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a78
47. Сальвадорська декларація про комплексні стратегії для відповіді на глобальні виклики: системи попередження злочинності і кримінального правосуддя і їх розвиток і мінливому світі 2010 р. : прийнята на Дванадцятому Конгресі ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/526/36/PDF/N1052636.pdf?OpenElement>
48. Соглашение о сотрудничестве между Правительствами государств-участников ГУАМ в сфере борьбы с терроризмом, организованной преступностью и иными опасными видами преступлений. URL: <http://guam-organization.org/node/1450>

49. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835_001/page

50. Статут міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_142

51. Створення ефективної програми ООН в області попередження злочинності і кримінального правосуддя: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 18.12.1991 р. 46/152. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/586/84/IMG/NR058684.pdf?OpenElement>

52. Транснаціональна організована злочинність : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1998 р. № 53/111. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/763/29/PDF/N9976329.pdf?OpenElement>

53. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_954

54. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

55. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_012

56. Угода про співробітництво в боротьбі зі злочинами у сфері економіки. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_258

57. Угода про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі зі злочинами у сфері комп'ютерної інформації. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/997_353

58. Угода про співробітництво у сфері правової охорони й захисту інтелектуальної власності та створення Міждержавної ради з питань правової охорони й захисту інтелектуальної власності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_n31

59. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_102
60. Конституція України від 30.09.2016 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
61. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
62. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
63. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 15.08.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
64. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ : Закон України від 12.02.2015 р. № 193-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/193-19>
65. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. Дата оновлення: 03.08.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
66. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. Дата оновлення: 04.10.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/661-15/page>
67. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. Дата оновлення: 08.10.2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
68. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>
69. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. Дата оновлення: 01.10.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18/page>

70. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VII. Дата оновлення: 08.08.2015. URL <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>

71. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. Дата оновлення: 20.07.2014. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

72. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. Дата оновлення 28.08.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page3>

73. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 14.10. 2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page>

74. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. Дата оновлення: 12.04.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page2>

75. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. Дата оновлення: 05.01.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3341-12/page>

76. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 965-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

77. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Дата оновлення: 28.08.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>

78. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. Дата оновлення: 08.07.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/183/98-вр>

79. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу

мігрантів по суші, морю і повітряю) : Закон України від 04.02.2004 р. № 1433-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1433-15>

80. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. Дата оновлення: 02.08.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/page>

81. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 01.12.2005 р. № 3160-IV. Дата оновлення: 09.05.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3160-15>

82. Державна програма щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 265. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-п>

83. Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : наказ МВС України та Центрального управління СБУ від 10.06.2011 р. № 317/235. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11>

84. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : наказ МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 р. № 3/1/2/5/2/2. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97>

85. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21.10.2011 р. № 1000. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011>

86. Концепція реформування кримінальної юстиції України : Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>

87. Питання державних податкових адміністрацій : Указ Президента України від 30.10.1996 р. № 1013/96. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1013/96>

88. Питання реформування органів внутрішніх справ України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 р. № 1118-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1118-2014-p>

89. План заходів на 2016 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 11.02.2016 р. № 103. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/103-2016-p>

90. План заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.01.2012 р. № 53-рю URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/53-2012-p>

91. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 р. № 537. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-p/para2#n2>

92. Положення про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-p>

93. Положення про Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 26.02.2007 р. № 144/2007. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/144/2007>

94. Положення про Національний координаційний центр кібербезпеки : Указ Президента України від 07.06.2016 р. № 242/2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/242/2016>

95. Положення про оперативно-розшуковий відділ органу охорони державного кордону : наказ МВС України від 02.02.2015 р. № 118. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0187-15>

96. Положення про порядок комплектування, матеріально-технічного, військового, фінансового та соціально-побутового забезпечення спеціальних підрозділів Служби безпеки України по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю : Постанова Верховної Ради України від 12.10.1994 р. № 199/94-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/199/94-вр>

97. Порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2002 р. № 1371-202. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1371-2002-п>

98. Про деякі питання організації діяльності Ради національної безпеки і оборони України : Указ Президента України від 08.02.2005 р. № 208/2005. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/208/2005>

99. Про заходи щодо посиленні боротьби зі злочинністю в Україні : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 (введено в дію Указом Президента України від 16.06.2015 № 341/2015). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-15>

100. Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю : Указ Президента України від 26.11.1993 р. № 561/93. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/561/93>

101. Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції : наказ Генерального прокурора України від 16.01.2013 р. № 1/1Гн. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102

102. Про національне центральне бюро Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 р. № 220. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п>

103. Про невідкладні заходи щодо боротьби з організованою злочинністю і корупцією : Постанова Верховної Ради України від 07.05.1993 р. № 3207-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3207-12>

104. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів спеціальними підрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю : наказ Генерального прокурора України від 21.03.2013 р. № 4/2Гн. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102

105. Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11.09.2009 р. (введено в дію Указом Президента України від 27.10.2009 р. № 870/2009). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0012525-0>

106. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) : Постанова Кабінету Міністрів України і Національного Банку України від 28.08.2001 р. № 1124 // Офіційний вісник України. 2001. № 35. Ст. 1630.

107. Про Стратегію кібербезпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27.01.2016 р. (введено в дію Указом Президента України від 15.03.2016 р. № 96/2016). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0003525-16/para2#n2>

108. Про Стратегію національної безпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 р. (введено в дію Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-15>

109. Про утворення територіального органу Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.10.2015 р. № 830. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/830-2015-п>

110. Про утворення територіального органу Національної поліції : Постанова Кабінету міністрів України від 13.10.2015 р. № 831. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/831-2015-п>

111. Рішення Конституційного суду України від 07.04.2004 № 9рп-2004 у справі № 1-15/2004. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-04>

112. Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року : схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1407-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1407-2015-p>

113. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 13. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>

114. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.12.1992 р. № v0012700-92. Дата оновлення: 06.01.2009. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-92>

115. Про Концепцію реформування правоохоронних органів України : законопроект від 17.12.2009 р. № 5446. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=36724

116. Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями : законопроект від 08.08.2014 р. № 4449а. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51916

117. Про фінансову поліцію : законопроект від 15.03.2016 № 4228. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58400

118. Акуленко В. И. Ответственность за нарушение законодательства об охране культурного наследия // Международное сотрудничество в борьбе с преступностью : учебное пособие. Ирпень : Национальная академия государственной налоговой службы Украины, 2005. С. 25-51.

119. Антипов В. І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю (теоретико-методологічне узагальнення). Вінниця : ДП ДКФ, 2006. 1040 с.

120. Аркуша Л. І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. О., 2011. 40 с.

121. Асейкін Р. В. Посягання на об'єкти культурної спадщини: кримінологічна характеристика та запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2012. 20 с.

122. Балувев Д. Г. Транснациональные преступные объединения как новый фактор в мировой политике. URL: http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990200_West_MO_2004_1%282%29/21.pdf

123. Баранов В. М., Чупрова А. Ю. Транснациональная преступность как угроза экономической безопасности // Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал. 2007. № 3. С. 151-158.

124. Бекряшев А. К., Белозеров И. П. Теневая экономика и экономическая преступность. URL: <http://www.ex-jure.ru/law/news.php?newsid=1269>

125. Биленчук П. Д., Еркенов С. Е., Кофанов А. В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация : учеб. пособие / под ред. П. Д. Биленчука. К.: Атика, 1999. 272 с.

126. Біленчук П. Д., Маслюк О. В. Тіньовий ринок ядерних матеріалів: сучасний стан та нові загрози // Актуальні проблеми політики. 2005. № 26 С. 33-38.

127. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : монографія. Ірпінь : Академія ДПСУ, 2002. 449 с.

128. Богданов С. В., Репецкая А. Л. Организованная преступность в экономической сфере СССР в 1930-1950 годы: особенности воспроизводства, масштабы, формы проявления // Криминологический журнал ОГУЕП. 2011. № 4. С. 70-79.

129. Богуш Г. И. Коррупция и международное сотрудничество в борьбе с ней : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2004. 194 с.

130. Бойко А. М. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини у сфері економіки в складі злочинних організацій // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. 2003. Вип. 180. С. 115-118.

131. Боков А. В. Особенности организованной преступности и коррупции в государствах-участниках СНГ // Содружество : Журнал Совета министров внутренних дел СНГ. 2010. № 4. С. 2-6.

132. Борисова Л. В. Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2007. 19 с.

133. Бородин С. В., Ляхов Е. Г. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью. М.: Международные отношения, 1983. 200 с.

134. Боротьба з організованою злочинністю : підруч. / авт. кол.; кер. авт. кол. Є. Д. Скулиш. К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2010. 256 с.

135. Боротьба з фальшивомонетництвом в Україні : навч. посібник / за ред. Б. В. Щура. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 192 с.

136. Валеев Д. М. Международно-правовые основы сотрудничества по борьбе с транснациональной организованной преступностью : дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2016. 227 с.

137. Вербенський М. Г. Внутрішньодержавні суб'єкти запобігання транснаціональній злочинності // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. 2010. № 3 (49). С. 10-18.

138. Вербенський М. Г. Генеза транснаціональної організованої злочинності в Україні // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. 2010. № 1 (47). С. 3-11.

139. Вербенський М. Г. Детермінація транснаціональних злочинів у сфері економіки // Південноукраїнський правничий часопис : Щоквартал. наук. журн. 2010. № 1. С. 257-260.

140. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика злочинів, що складають ядро транснаціональної організованої злочинності // Право і суспільство. 2010. № 1. С. 132-140.

141. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика окремих видів транснаціональної злочинності // Південноукраїнський правничий часопис : Щоквартал. наук. журн. 2009. № 4. С. 23-26.

142. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють транснаціональні злочини у сфері економіки // Актуальні проблеми держави і права. 2010. № 3. С. 378-383.

143. Вербенський М. Г., Расюк Е. В. Ознаки сучасних транснаціональних злочинних організацій та транснаціонального наркобізнесу // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. 2007. № 3. С. 1-23.

144. Вербенський М. Г. Про стан транснаціональної організованої злочинності в країнах близького зарубіжжя // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. 2009. № 3. С. 3-8.

145. Вербенський М. Г. Тенденції транснаціональної організованої злочинності в Україні // Право і суспільство. 2010. № 2. С. 101-106.

146. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 40 с.

147. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2009. 356 с.

148. Водько М. П., Подобний О. О. Кримінально-правова регламентація протидії організованій злочинності : монографія. Одеський держ. ун-т внутрішніх справ. Одеса : Юридична література, 2010. 192 с.

149. Волженкин Б. В. Преступления в сфере экономической деятельности. СПб.: Юрид. Центр Пресс, 2002. 641 с.

150. Воронин Ю. А. Транснациональная организованная преступность. Екатеринбург : Изд-во УрГЮА, 1997. 72 с.

151. Вплив організованої злочинності на соціально-економічну ситуацію в державі : монографія / С.А. Шепетько, О.М. Юрченко. К.: МП «Леся», 2015. 252 с.

152. Вязмікін С. А. Завдання та повноваження Департаменту захисту економіки Національної поліції України // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 1 (11). С. 133-139.

153. Гасанов Э. Г. Уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной преступностью // Современная уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией. Сборник статей. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. С. 9-15.

154. Геворгян Г. М. Проблемы борьбы с транснациональной организованной преступностью в СНГ // Современная уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией. Сборник статей. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. С. 86-90.

155. Годунов И. В. Противодействие организованной преступности : учебное пособие. М.: Высш. шк., 2003. 497 с.

156. Голубев В. А. Новые формы информационного обмена и организация взаимодействия в борьбе с транснациональной организованной преступностью // Информационное обеспечение противодействия организованной преступности : сб. науч. статей / под ред. М. Ф. Орзиха, В. Н. Дрёмина. Одесса : Феникс, 2003. С. 69-72.

157. Дмитрієв А. А. Роль органів Національної поліції у сфері протидії організованій злочинності // Форум права. 2016. № 1. С. 86-96.

158. Дмитрієнко Ю. М. Основні етапи боротьби з транснаціональною організованою злочинністю як законодавчі цикли формування соціальної активності української правової свідомості // Актуальні проблеми політики. 2004. № 20. С. 112-122.

159. Додін Є. В. Організація заходів протидії митній злочинності та митній делікатності // Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 1. С. 79-85.
160. Дорошенко А. Д. Фактор транснаціональної злочинності в сучасних міжнародних відносинах : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. К., 2003. 24 с.
161. Єфремов С. Різновиди організованих злочинних угруповань // Вісник прокуратури. 2003. № 8. С. 53-58.
162. Жаровская Г. П. Проблемы и причины транснационализации организованной преступности в Украине // «Jurnalul juridic national: teorie si practica» O.O.O. : «National law jurnal: teory and practice» L.L.C. Nr. 4 (8). Republica Moldova, 2014. С. 186 191.
163. Жаровська Г. П. Взаємодія транснаціонального сегмента української організованої злочинності і транснаціональних кримінальних ринків в умовах глобалізації // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 25. Серія Право. С. 199-203.
164. Жаровська Г. П. Економічна протиправна діяльність як фактор транснаціональної організованої злочинності в Україні // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 6-1. Т. 3. С. 112-116.
165. Жаровська Г. П. Міжнародно-правові засоби боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми й перспективи // Альманах міжнародного права. 2014. Вип. 6. С. 90-100.
166. Жаровська Г. П. Особливості ієрархічної структури транснаціональних злочинних організацій в Україні // Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки України : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 12-13 грудня 2014 року). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. С. 170-173.
167. Жаровська Г. П. Реформування правоохоронної системи як відповідь на децентралізацію державної влади в Україні // Вісник Чернівецького

факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. Вип. 2. С. 200-212.

168. Жаровська Г. П. Способи мінімізації ризиків кримінальної діяльності суб'єктами транснаціональної організованої злочинності // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. № 2 (І). С. 179-186.

169. Жаровська Г. П. Структурно-організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні // Право і суспільство. 2015. № 1. С. 209-214.

170. Жаровська Г. П. Сучасні реалії транснаціональної організованої злочинності в Україні // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. 2013. Вип. 714. С. 120-125.

171. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. 2013. Вип. 660. С. 111-117.

172. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: еволюційний аспект // Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір: матеріали науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25 грудня 2014 року). Запоріжжя : Інститут права ім. В.М. Сташиса Класичного приватного університету, 2014. С. 109-113.

173. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність як реальна загроза національній безпеці України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 27. Серія Право. Т. 3. С. 33-37.

174. Заброта Д. Г. Глобалізація та її вплив на транснаціоналізацію корупції // Право і суспільство. 2011. № 2. С. 3-9.

175. Закалюк А. П. Проблемы научного обеспечения борьбы с транснациональной и приграничной преступностью // Вісник Луганськ. ін-ту внутр. Справ. 2000. Спеціальний випуск. С. 22-30.

176. Звягинцев В.В. Юридический анализ сущности транснациональной организованной преступности и ее признаков / В.В. Звягинцев // Право и политика. – 2008. - № 8. – С. 1924-1928.

177. Зелінська Н. А., Дрьомін В. М. Кримінальна глобалізація: від транснаціонального злочину до транснаціональної злочинності // Юридичний вісник: щоквартальний журнал. 2011. № 1. С. 34-39.

178. Зелинская Н. А. Международные преступления и международная преступность : монография. Одесса : Юридическая литература, 2006. 568 с.

179. Зелинская Н. А. Транснациональное уголовное право: новые возможности и риски // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 10. / за ред.. С.В. Ківалова. О.: Юридична література, 2011. С. 171-185.

180. Зорин Г. А., Танкевич О. В. Стратегия борьбы с транснациональной преступностью. Гродно : Наука, 1997. 110 с.

181. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми : монографія. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.

182. Кальченко Т. Л., Тущенко О. О. Кримінологічна характеристика та основні напрями протидії організованій злочинності в Україні // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (8-9 квітня 2005 р.). Львів : Львів. юрид. ін.-т МВС України. Ч. 2. 2005. С. 122-131.

183. Камінський І. Л. Співпраця європейських держав у контексті боротьби з транснаціональною злочинністю // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матеріали 4-ї міжнар. наук. конф. (Одеса, 8-9 листопада 2013 р.). 2013. С. 264-267.

184. Капля О. М. Органи внутрішніх справ України в умовах її інтеграції в Європейський Союз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. КНУВС. К., 2007. 20 с.

185. Карабаш А. О., Степаненко В. Е. Международно-правовое регулирование противодействия легализации преступных доходов // Ученые заметки ТОГУ. 2014. № 4. Том. 5. С. 231-236.

186. Карпец И. И. Международная преступность. М.: Наука, 1988. 112 с.
187. Карпец И. И. Преступления международного характера. М.: Юрид. лит., 1979. 264 с.
188. Каткова А. Г. Международное сотрудничество правоохранительных органов в борьбе с преступностью (процессуальный аспект) // Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: Учебное пособие. Ирпень : Национальная академия государственной налоговой службы Украины, 2005. С. 104-120.
189. Киевец Е. Роль международных организаций по борьбе с отмыванием денег (на примере FATF) // Підприємництво, господарство і право. 2003. № 7. С. 79-81.
190. Комиссаров В. С. Обсуждение проблем борьбы с коррупцией // Государство и право. 1993. № 2. С. 134-139.
191. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию : сб. материалов : в 3 кн. / под общ. ред. В. В. Голины. К.: Ред. журн. «Право Украины»; Х.: Право, 2013. Кн. 3. 168 с.
192. Копан О. В. Роль Служби зовнішньої розвідки України у боротьбі з організованою злочинністю // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. № 25. С. 247-255.
193. Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. К.: Фонд Юрнауки, 2004. 300 с.
194. Корольчук В. В. Актуальні питання запобігання транснаціональній злочинності // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 1 (29). С. 217-226.
195. Костроміна О. Г. Наукові засади розслідування економічних злочинів, вчинених організованими групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2003. 17 с.
196. Кот С. Участь України в міжнародному культурному співробітництві щодо запобігання незаконному вивезенню культурних цінностей та їх

поверненню до країн походження // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : зб. ст.. К., 2014. Вип. 19 С. 214-231.

197. Криміналістика : учеб. для вузов / Т.В. Аверьянова та ін. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2008. 992 с.

198. Кулакова Н. В. Особливості злочинів, що посягають на об'єкти культурної спадщини // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія :Право. Ужгород, 2015. Вип. 30. Том 2. С. 110-113.

199. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття : монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

200. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання. К.: Юрінком Інтер, 2011. 288 с.

201. Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. 304 с.

202. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Х., 2002. 39 с.

203. Марко С. І. Кримінально-правова характеристика виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 248 с.

204. Маслюк О. В. Особливості протидії ядерній організованій злочинності у Європейському правовому просторі: роль України // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. 2005. Вип. 3. С. 96-101.

205. Маслюк О. В. Проблеми сучасного стану боротьби з незаконним поширенням радіоактивних матеріалів в Україні // Актуальні проблеми політики. 2004. № 20. С. 228-235.

206. Международное уголовное право / И. П. Блищенко, Р. А. Каламкарян, И.И. Карпец и др. М.: Наука, 1995. 172 с.

207. Мельничук Т. В. Організовані злочинні угруповання з міжнародними зв'язками в Україні: на шляху до транснаціоналізації // Південноукраїнський правничий часопис: Щоквартал. наук. журн. 2011. № 1. С. 219-222.

208. Мельничук Т. В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері : монографія. НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2010. 246 с.

209. Меркушин В. В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. Мн.: Амалфея, 2003. 208 с.

210. Міняйло Н. Є. Організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю // Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Вип. 714. Правознавство. С. 126-130.

211. Момотенко Т. Д. Виникнення, становлення та поширення організованої злочинності в Україні: історичний огляд // Форум права. 2015. № 1. С. 182-189.

212. Момотенко Т. Д. Організована злочинність і корупція в правоохоронних органах держави: співвідношення та взаємозв'язок // Європейські перспективи. 2015. № 1. С. 82-87.

213. Момотенко Т. Д. Організована злочинність у сучасному світі: характеристика та тенденції розвитку // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 1 (Т. 3). С. 57-61.

214. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009-2013 роки) : моногр. / Є. М. Блажівський та ін. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. 484 с.

215. Мусієнко І. І. Сучасні завдання криміналістики в протидії транснаціональній організованій злочинності // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць. 2013. Вип. 13. С. 38-44.

216. Некрасов В. А. Место правоохранительных органов в борьбе с транснациональной организованной преступностью // Международное сотрудничество в борьбе с преступностью : учебное пособие / под ред. Л. Д. Тимченко. Ирпень : Нац. акад. ГНС Украины, 2005. С. 89-103.

217. Новікова Л. В. Глобалізація та транснаціональна економічна злочинність: питання сьогодення // Право і безпека. 2010. № 3 (35). С. 26-30.

218. Номоконов В. А. Международное уголовное право. Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 2001. 50 с.

219. Нурбеков И. М. Некоторые организационно-тактические аспекты расследования транснациональных преступлений // Российский следователь. 2008. № 15. С. 2-5.

220. Нуруллаєв І. С. О. Міжнародне правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : монографія. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 160 с.

221. Организованная преступность / под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. М.: Юрид. лит, 1989. 352 с.

222. Организованная преступность / под редакцией А. И. Долговой, С. В. Дьякова. М.: Криминологическая Ассоциация, 1993. 328 с.

223. О результатах деятельности Бюро по координации борьбы с организованной преступностью и иными опасными видами преступлений на территории государств-участников СНГ за 2015 год. URL: <http://www.bkborcis.ru/assets/files/Otchet-BKBOP-za-2015-god.docx>

224. Основы борьбы с организованной преступностью : монография / под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. М.: ИНФРА-М, 1996. 400 с.

225. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

226. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України URL: <http://mvs.gov.ua>

227. Охорона лісу від незаконних рубок: Інформація Державного агентства лісових ресурсів України. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=118945&cat_id=118944

228. Панов В. П. Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями : учеб. пособие. М.: Юрист, 1993. 160 с.

229. Пихов А. Х.-А. Особенности классификации транснациональных преступных объединений // Научный журнал КубГАУ. 2014. № 102 (08). С. 284-295.

230. Погребицкий М. Л. Адміністративно-правовий механізм управління боротьбою із транснаціональною злочинністю на сучасному етапі розвитку держави // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. 2015. № 3. С. 204-213.

231. Пожидаєв Г. П. Адміністративно-правові засади протидії організованій транснаціональній злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2009. 19 с.

232. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо збільшення міри покарання за незаконну порубку лісу. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59983

233. Преступность в сфере внешнеэкономической деятельности / В. Д. Ларичев, Е. В. Милякина, Е. А. Орлова и др. М.: Экзамен, 2002. 512 с.

234. Проневич О. С. Європол: правові та організаційні засади участі в боротьбі з транснаціональною злочинністю // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : збірник наукових праць. 2002. № 3. С. 179-187.

235. Пунь С. Основні напрями та сфери міжнародного співробітництва держав із протидії транснаціональній злочинності // Підприємництво, господарство і право: Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал. 2008. № 5. С. 29-32.

236. Пшеничний І. В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2000. 16 с.

237. Пятчаніна О. С. Загальні чинники міжнародно-правового співробітництва держав у протидії організованій транснаціональній злочинності // Часопис Київського університету права. 2004. № 4. С. 99-107.

238. Результати роботи робочого апарату Укрбюро Інтерполу за I півріччя 2015 року. URL: <http://interpol.np.gov.ua/?p=2633>

239. Репецкая А. Л. Транснаціональна організована преступность : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2001. 37 с.

240. Репецкая А. Л. Транснаціональна організована преступность в сфере экономики и финансов России // Организованная преступность и коррупция: Исследования, обзоры, информация. Социально-правовой альманах. 2000. Вып. 1. С. 34-38.

241. Семикопний А. Ф. Борьба з організованою злочинністю в УСРР у роки нової економічної політики (1921-1929 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. 18 с.

242. Сингаївська І. В. Кримінологічний аналіз фальшивомонетництва в Україні: стан і тенденції // Борьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2010. № 23. С. 265-275.

243. Скулиш Є. Д., Глушков В. О. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом // Право і суспільство. 2012. № 2. С. 190-194.

244. Скулиш Є. Д. Транснаціональна організована злочинність: проблема визначення та основні ознаки // Держава і право: Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. 2005. Вип. 30. С. 444-451.

245. Скулиш Н. Є. Принципи міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності // Ерліхівський збірник: Наук. доповіді та повідомлення. 2005. Вип. 4-5. С. 213-215.

246. Скулиш Н. Є. Транснаціональні злочинні організації: поняття, структура, стан // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство : зб. наук. праць. 2005. Вип. 282. С. 120-124.

247. Сорочик Ю. Ю. Європол: новітні тенденції у протидії організованій злочинності // Південноукраїнський правничий часопис: Щоквартал. наук. журн. 2009. № 1. С. 162-164.

248. Столярський О. В. Діяльність Європолу та Євроюсту у протидії транснаціональній організованій злочинності // Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу : матер. міжнар. конф. (Одеса, 22-23 жовтня 2010 р.). 2010. С. 150-158.

249. Столярський О. В. Доктринальне визначення поняття транснаціональної організованої злочинності в міжнародному кримінальному праві // Альманах міжнародного права. 2015. Вип. 7. С. 110-118.

250. Сторчоус О. Кримінальна відповідальність за самовільні порубки лісу : навч. посіб. К.: ВАІТЕ, 2012. 116 с.

251. Стрельцов Е. Л. Экономическая преступность в Украине : курс лекций. Одеса, 1997. 570 с.

252. Тимчишин А. М. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування фальшивонетництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К, 2011. 16 с.

253. Тичина Д. М. Основні напрями запобігання транснаціональній організованій злочинності в Україні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. № 1 (27). С. 59-68.

254. Транснациональная криминальная среда : учеб. пособие / В. Г. Бирюлькин та ін. Волгоград : Волгогр. Аккад. МВД РФ, 2006. 81 с.

255. Транснациональная организованная преступность – глобализованная нелегальная экономика (данные Управления ООН по наркотикам и преступности). URL: <http://www.unodc.org/toc/ru/crimes/organized-crime.html>

256. Ударцов Ю. Протидія корупції та організованій злочинності в умовах змін законодавства // Вісник прокуратури: Загальнодерж. фахове юрид. вид. 2013. № 7. С. 18-24.

257. У погоні за скарбами. Бурштин. URL: old.dpsu.gov.ua/ua/static_page/752.htm

258. Федосов С. А. Правовые аспекты борьбы с организованными формами преступного посягательства на авторские права создателей оригинальных произведений // Современная уголовная политика в сфере борьбы с

транснаціональної організованої преступністю и корупцією : сборник статей. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. С. 68-77.

259. Фурман Я. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики контрабанди культурних цінностей // актуальні проблеми держави і права. 2013. Вип. 70. С. 364-369.

260. Хараберюш О. І. Протидія контрабанді в Україні: оперативно-розшуковий аспект : монографія. К.: ВД «Дакор», 2015. 416 с.

261. Цепелев В. Ф. Криминальная коррупция и её место в системе транснациональной организованной коррупции // Современная уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией : сборник статей. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. С. 125-129.

262. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

263. Черней В. В. Роль відомчої освіти та науки в забезпеченні протидії кіберзлочинності в Україні // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 3. С. 3-15.

264. Черноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру: монографія. К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. 448 с.

265. Чупрова А. Ю. Транснациональная экономическая преступность: вопросы противодействия // Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал. 2009. № 1. С. 147-150.

266. Шепетько С. А. Сучасні об'єктивні чинники, що сприяють проявам транснаціональної організованої злочинності // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2016. Вип. 1. С. 255-264.

267. Шостко О. Ю., Дунаєва Т. Є. Нормативно-правові акти Європейського Союзу і Ради Європи у сфері протидії організованій злочинності // Питання боротьби зі злочинністю : збірник наук. праць. 2008. Вип. 16. С. 92-102.

268. Шостко О. Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Х., 2010. 38 с.

269. Шостко О. Ю. Формування спільної європейської політики протидії організованій злочинності // Проблеми законності : зб. наук. праць. 2007. Вип. 89. С. 166-173.

270. Шульга В. И. Криминология : учебное пособие. Владивосток : Изд-во ВГУЭС, 2008. 132 с.

271. Щур Б. В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами : монографія / за ред. В. Ю. Шепітька Х.: Гриф, 2005. 176 с.

272. Эминов В. Е. Современная транснациональная преступность: состояние и проблемы борьбы // Современная уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией : сборник статей. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. С. 5-8.

АНКЕТА

для опитування працівників оперативних та слідчих підрозділів національної поліції та СБ України щодо проблем протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки в Україні

У результаті анкетування опитано 379 працівників оперативних та слідчих підрозділів національної поліції та СБ України в 22 областях.

1. Вкажіть займану Вами посаду:

- а) начальник оперативного підрозділу (заступник начальника) – 8,2%;
- б) начальник сектору (заступник начальника) – 7,1%;
- в) старший оперативний уповноважений – 26,8%;
- г) оперативний уповноважений – 22,8%;
- д) начальник слідчого підрозділу (заступник начальника) – 5,4%;
- е) старший слідчий – 11,3%;
- є) слідчий – 9,6%;
- ж) інша посада – 8,8%.

2. Стаж роботи на оперативних та слідчих посадах:

- а) до 2-х років – 23,4%;
- б) від 2-х до 5-ти років – 33,7%;
- в) від 5-ти до 10-ти років – 32,4%;
- г) понад 10 років – 10,5%.

3. Наявність досвіду служби у спецпідрозділах по боротьбі з організованою злочинністю:

- а) перебуваю на службі у спецпідрозділі по боротьбі з організованою злочинністю – 3,1%;

б) раніше проходив службу у спецпідрозділах по боротьбі з організованою злочинністю – 18,6%;

в) не маю досвіду служби у спецпідрозділах по боротьбі з організованою злочинністю – 78,3%.

4. Наскільки, на Ваш погляд, офіційна статистична інформація щодо кількості виявлених організованих злочинних груп та злочинних організацій з міжнародними (транснаціональними) зв'язками відповідає реальному стану справ:

а) статистика відображає реальний стан – 4,6 %;

б) статистика переважним чином відображає стан справ – 7,2%;

в) статистика більшою мірою не відображає реального стану справ – 26,1%;

г) статистика повністю не відповідає реальному стану справ – 58,1 %;

д) важко відповісти – 4%.

5. Які напрями діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки є, на Вашу думку, найбільш поширеними в Україні:*

а) фальшивомонетництво – 7,1%;

в) незаконний обіг предметів культури і давнини – 2,8%;

г) комп'ютерні злочини – 8,3%;

д) торгівля видами флори і фауни, що охороняються законом – 2,6%;

е) незаконна торгівля небезпечними відходами – 4,9%;

є) незаконний обіг радіоактивних матеріалів – 1,5%;

ж) злочини, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав – 12,2%;

з) легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом – 28,5%;

і) транснаціональні корупційні діяння – 32,1%.

** під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.*

6. Який з напрямів злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань у сфері економіки, на Вашу думку, завдає найбільшої шкоди економіці України, правам та законним інтересам громадян: *

- а) фальшивомонетництво - ;
- б) контрабанда – 24%;
- в) незаконний обіг предметів культури і давнини - ;
- г) комп'ютерні злочини – 7,3%;
- д) торгівля видами флори і фауни, що охороняються законом – 2,1%;
- е) незаконна торгівля небезпечними відходами – 1,1%;
- є) незаконний обіг радіоактивних матеріалів – 0,8%;
- ж) злочини, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав – 3,3%;
- з) легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, у тому числі шляхом виведення коштів за кордон – 31,1%;
- і) транснаціональні корупційні діяння – 30,3%.

** під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.*

7. Зі злочинними структурами яких саме країн, на Вашу думку, переважно мають зв'язки транснаціональні злочинні угруповання, що діють у сфері економіки на території України:

- а) країни СНД – 60,4%;
- б) країн Східної Європи – 22,9%;
- в) країн Західної Європи – 9,4%;
- г) інших країн – 7,3%.

8. Якими, на Вашу думку, є основні причини неналежної ефективності протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом як економічному підґрунтю існування транснаціональної організованої злочинності: *

а) недоліки кримінального та кримінально-процесуального законодавства – 12,3%;

б) недосконалі механізми фінансового контролю – 14,4%;

в) масштабна корупція – 48,4%;

г) невиправдано складний порядок доступу до інформації щодо переміщення грошових коштів – 16,1%;

д) недостатня професійна підготовка співробітників правоохоронних органів, відсутність знань та навичок щодо виявлення та документування фактів легалізації (відмивання) злочинних доходів – 8,8%.

** під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.*

9. Чим може пояснюватися статистичне зменшення кількості виявлених організованих груп та злочинних організацій, у тому числі з корупційними, міжнародними, міжрегіональними та транснаціональними зв'язками, а також кількості злочинів, вчинених цими організованими групами та злочинними організаціями, у тому числі у сфері зовнішньоекономічної діяльності:

а) підвищенням ефективності діяльності правоохоронних органів у протидії цьому виду – 12,4%;

б) загальними негативними процесами в українській економіці, що вплинули і на зниження економічної активності транснаціональних злочинних угруповань – 9,3%;

в) недоліками самої відомчої статистики – 16,6%;

г) здатністю транснаціональних організованих злочинних угруповань професійно маскувати власну діяльність і уникати соціального контролю – 29,5%;

д) неефективністю діяльності самих правоохоронних органів – 32,2%.

10. Які, на Вашу думку, фактори знижують ефективність діяльність правоохоронних органів у протидії транснаціональній організованій економічній злочинності:

а) недосконале кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство – 8,1%;

б) слабкість правоохоронних органів внаслідок їх постійного реформування протягом останніх років – 46,9%;

в) невисокий рівень професійної підготовки співробітників правоохоронних органів, їх необізнаність з методами протидії проявам транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки – 11,1%;

г) відсутність єдиного координаційного центру з протидії транснаціональній організованій економічній злочинності – 12,2%;

д) неналежний рівень міжнародно-правового співробітництва у цій сфері – 21,7%.

11. На Ваш погляд, яким чином на стані протидії транснаціональній організованій економічній злочинності відобразилась ліквідація спеціальних органів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю:

а) відобразилось позитивно, оскільки спецпідрозділи органів внутрішніх справ протягом останніх років працювали неефективно, дублювали функції інших підрозділів і їх діяльність втратила актуальність – 5,5%;

б) відобразилось негативно, оскільки загальнофункціональні підрозділи поліції поки що неспроможні протидіяти транснаціональним організованим формам економічної злочинності – 76,1%;

в) ліквідація спецпідрозділів МВС суттєвим чином не вплинула на процеси протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки – 18,4%.

12. Наскільки доцільним, на Ваш погляд, є створення єдиного органу або єдиного підрозділу, діяльність якого буде спрямовуватися на протидію транснаціональній організованій злочинності:

а) доцільно створити такий орган (підрозділ) на базі Служби безпеки України – 2,6%;

б) доцільно створити такий орган (підрозділ) на базі Міністерства внутрішніх справ України – 19,8%;

в) доцільно створити окремий правоохоронний орган, діяльність якого буде спрямовуватися виключно на протидію транснаціональній організованій злочинності – 24,9%;

г) створення окремого правоохоронного органу чи підрозділу, який би охоплював усі функції з питань протидії транснаціональній організованій злочинності або передача цих функцій лише одному з нині існуючих правоохоронних органів є недоцільними – 52,7%.

13. На Вашу думку, чи є виправданим створення єдиного органу (підрозділу) з питань протидії економічній злочинності:

а) виправданим є створення окремого правоохоронного органу в якості самостійного центрального органу виконавчої влади у сфері охорони економічної безпеки держави – 32,7%;

б) виправданим є створення правоохоронного органу з протидії економічній злочинності у складі Міністерства фінансів України – 3,6%;

в) виправданим є зосередження функцій протидії економічній злочинності у окремому підрозділі, створеному на базі Департаменту захисту економіки Національної поліції України з залишенням нової структури у системі органів внутрішніх справ – 35,3%;

г) створення нового органу (підрозділу) не є виправданим, доцільно залишити нині існуючі підрозділи податкової міліції, підрозділи протидії злочинності у сфері економіки, що діють в системі МВС України, та підрозділи контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки Служби безпеки України – 28,4%.

14. Визначте, з урахуванням Вашого досвіду, фактори, які на Вашу думку, знижують ефективність міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній організованій економічній злочинності у сфері економіки: *

а) проблеми правового характеру (неузгодженість кримінального законодавства) – 8,1%;

б) характер загальнополітичних стосунків між цими державами, наявність між ними воєнних та політичних конфліктів, територіальних претензій – 12,4%;

в) недостатність матеріально-технічного забезпечення підрозділів, що забезпечують взаємодію з правоохоронними органами зарубіжних країн – 46,7%;

г) обмеження у наданні витребуваної інформації, які передбачені національним законодавством іноземних держав – 10,9%;

д) недостатнє нормативне регулювання механізму збору, накопичення і обміну оперативною інформацією щодо діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань між правоохоронними органами різних держав – 10,5%;

е) недостатня професійна підготовка правоохоронців, слабка знання порядку та правил взаємодії правоохоронних органів різних держав – 11,4%.

** під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.*

15. Основними шляхами підвищення професійної майстерності співробітників правоохоронних органів, що забезпечують виконання завдань міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній організованій економічній злочинності, на Вашу думку, мають стати: *

а) вдосконалення навчального процесу у спеціалізованих навчальних закладах – поглиблене вивчення іноземних мов, положень міжнародного та національного законодавства з питань міжнародного співробітництва у протидії злочинності та міжнародно-правової допомоги – 22,8%;

б) підвищення кваліфікації і перепідготовка кадрів – 61,4%;

в) активізація обміну досвідом між спеціалізованими підрозділами правоохоронних органів різних країн, організація зарубіжних стажувань, семінарів, тренінгів, сумісних занять, залучення іноземних інструкторів – 15,8%.

** під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.*

Додаток Б

**Загальна статистика правопорушень
1995-2017 роки**

Рік	Всього виявлено злочинів ¹	Всього виявлено осіб, які вчинили злочини ¹	Всього засуджено осіб ²	Кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності, (тис. осіб)	Кількість цивільних справ, розглянутих судами (з постановленням рішення), (тис. справ) ²	Кількість пожеж ³
1995	36756	10533	8348	3065,8	24,7	3884
1996	31308	11230	9368	2148,5	31,5	3495
1997	31257	12479	9463	2116,9	28,1	2626
1998	28917	12771	9075	1930,3	36,0	2401
1999	27190	12431	8787	1617,5	38,6	2215
2000	28598	13161	9314	1343,9	39,2	4590
2001	25537	11603	7256	1151,5	38,0	3911
2002	21971	11061	7952	959,5	34,4	4324
2003	32039	10326	8311	980,5	40,1	4707
2004	29388	9721	8193	829,0	52,1	3448
2005	33409	8776	3873	515,9	42,4	3624
2006	29472	8661	3589	727,9	34,1	4729
2007	26017	9257	5880	813,4	40,5	4699
2008	26356	8982	5445	799,5	36,6	3835
2009	35490	9916	5359	740,1	38,4	3343
2010	36509	10779	6451	867,6	51,5	4618
2011	37894	11236	6906	535,0	72,1	4373
2012	34479 ⁴	9743 ⁴	7252	431,8	66,1	4303

2013	47389	5737	5949	431,0	65,1	3970
2014	55806	5682	4374	336,6	59,1	4875
2015	66059	5867	4190	118,7	58,2	5433
2016	77125	5538	3547	334,6	46,6	4615
2017	70662	7357	3805	371,7	40,6	5262

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник директора
Державного науково-дослідного
інституту МВС України, доктор
юридичних наук, професор

 Т.О. Проценко
29 08 .2018 р.

АКТ

впровадження у науково-дослідну діяльність ДНДІ МВС України
результатів дисертаційного дослідження Буркаль Віти Сергіївни
«Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки»,
підготовленого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі
спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Комісія у складі: завідувача науково-дослідної лабораторії криминологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Кулика О.Г., завідувача науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Рядінської В.О., начальника науково-організаційного відділу ДНДІ МВС України, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Федотової Г.В., склала цей акт про те, що результати дисертації Буркаль В.С. «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки» мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну цінність і можуть бути використані й враховані в подальших науково-дослідних розробках Державного науково-дослідного інституту МВС України.

Завідувач науково-дослідної лабораторії
криминологічних досліджень та
проблем запобігання злочинності
ДНДІ МВС України,
доктор юридичних наук, с.н.с.

 О.Г.Кулик

Завідувач науково-дослідної лабораторії
проблем правового та організаційного забезпечення
діяльності Міністерства ДНДІ МВС України,
доктор юридичних наук, с.н.с.

 В.О. Рядінська

Начальник науково-організаційного відділу
ДНДІ МВС України,
доктор юридичних наук, с.н.с.

 Г.В. Федотова

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА

04053, Київ, пров. Несторівський, 4, тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ 22/1170-1-15-2

„січ” 10 2015 р.

ДОВІДКА

впровадження результатів дисертаційного дослідження Буркаль Віти Сергіївни у законотворчу діяльність

Інформуємо, що наукові положення дисертаційного дослідження Буркаль Віти Сергіївни на тему: «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки», підготовленого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право були подані у вигляді обґрунтованих пропозицій до Кримінального кодексу України, зокрема запропоновано доповнити статтю 255 цього Кодексу частиною 2 наступного змісту «вчинення дій передбачених частиною першою з метою поширення своєї діяльності у сферу економіки інших держав, - карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна» та доповнити статтею 436-1 «Дестабілізація Національної економіки держави» наступного змісту «вплив на економіку держави для послаблення економічної незалежності з метою проведення агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів, - карається виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років».

Вважаємо, що положення дисертаційного дослідження Буркаль Віти Сергіївни на тему: «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки», підготовленого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, є актуальними, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичне значення та характеризуються науковою новизною і можуть бути враховані Інститутом законодавства Верховної Ради України у процесі вдосконалення чинного законодавства України.

Директор,
академік НАН України

О.Л. Копиленко

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

01008, м. Київ, вул. М.Грушевського, 5

№ 180/04/2322/18

«07» ГРУДНЯ 2018р.

АКТ**впровадження результатів дисертаційного дослідження Буркаль Віги Сергіївни за темою «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки» в законотворчий процес**

Цей акт складений з приводу того, що результати дисертаційного дослідження Буркаль Віги Сергіївни за темою «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки» розглянуті членами підкомітету з питань контролю за дотриманням законодавства у сфері запобігання і протидії корупції юридичними особами Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції.

Представлені пропозиції, отримані на основі проведеного комплексного дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичну значимість, є актуальними, науково обґрунтованими та використані для вдосконалення законодавства України.

Акт виданий без фінансових зобов'язань перед автором.

Голова підкомітету з питань контролю за дотриманням законодавства у сфері запобігання і протидії корупції юридичними особами Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції народний депутат України

О.С. Барна

Handwritten signature

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор, заслужений
юрист України
полковник поліції

С.Д. Гусарєв

29.09.2018

АКТ

**впровадження результатів
дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України
Буркаль Віти Сергіївни на тему:
«Протидія транснаціональній організованій
злочинності у сфері економіки»
в освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального права, доктора юридичних наук, професора Савченка А.В. (голова комісії), т.в.о. завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук Микитчика А.В., заступника начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Калиновського О.В., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Буркаль Віти Сергіївни на тему: «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки» впроваджені в освітній процес Національної академії внутрішніх справ.

1. Матеріали дисертаційного дослідження Буркаль В.С. застосовуються в освітньому процесі для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення різних видів занять з дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кваліфікація окремих видів злочинів», «Кваліфікація злочинів, підслідних органам досудового

розслідування Національної поліції», «Правозастосування», «Кримінологія», «Кримінологія та профілактика злочинів», «Аналіз та прогноз злочинності», «Кримінологічна політика».

2. Результати дисертаційного дослідження Буркаль В.С. (Полянської В.С.) відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

- Полянська В. С. Транснаціональна організована злочинність у сфері економіки: сутність та ознаки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 167-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2016_2_47.

- Полянська В. С. Витоки і розвиток транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки в Україні. *Форум права*. 2016. № 5. С. 151-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

- Полянська В.С. Окремі аспекти попередження релігійного екстремізму і тероризму. *Міжнародна науково-практична конференція «Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України»* (30 вересня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 30-34.

- Полянська В.С. Международные механизмы противодействия транснациональной организованной экономической преступности. *Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь» («Legea si Viata»)*. Кишинев, 2017. № 1/2.

- Некрасов В.А., Полянська В.С. Окремі нотатки щодо оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності за методологією socsta. *Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування: матеріали IV дистанційної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*, м. Одеса, 15 листопада 2018 р: Нац. Ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Юридична література, 2018. С. 40-43.

- Полянська В.С. Питання європейського співробітництва у протидії транснаціональній організованій економічній злочинності // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: наук. журн.* – Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2018. № 3 (108). С. 67-78.

- Полянська В.С. Кримінологічна характеристика особистості членів транснаціональних організованих злочинних угруповань економічної спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ: наук. журн.* Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2018. № 2 (16). С. 92-99.

- Некрасов В.А. Полянська В.С. Запровадження та подальший розвиток інституту викривачів. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції: матеріали круглого столу* (Київ, 2 листопада, 2018 р.). Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2018. № 2 (16). С. 99-103.

3. Зазначені праці підтвердили свій високий науково-теоретичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами підготовки та проведення

усіх видів занять, а також можуть використовуватися в науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій та перемінного складу академії.

Голова комісії:

**Завідувач кафедри кримінального права,
доктор юридичних наук, професор**

А.В. Савченко

Члени комісії:

**Т.в.о. завідувача кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук**

А.В. Микитчик

**Заступник начальника відділу організації
наукової діяльності та захисту прав
інтелектуальної власності,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

О.В. Калиновський

028457

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

Україна, 03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2
Тел. (044) 490-95-00, факс 490-95-04

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine
Tel. (044) 490-95-00, fax 490-95-04

"18" вересня 2018 р. № 544/1-12

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор МАУП,
доктор наук з державного управління,
професор

Є.О. Романенко

«18» 09 2018 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права та кримінології Університету державної фіскальної служби України Буркаль Віти Сергіївни на тему: «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки» у освітній процес Міжрегіональної академії управління персоналом

Комісія у складі: завідувача кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності, доктора юридичних наук, професора Заросила В.О.; професора кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності, доктора юридичних наук, професора Кислого А.М.; професора кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Козаченка О.І; склала цей акт про те, що комісією вивчені матеріали підготовлені аспірантом кафедри кримінального права та кримінології Університету державної фіскальної служби України Буркаль Вітою Сергіївною на тему: «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки» за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Результати дисертаційного дослідження Буркаль Віти Сергіївни відображені

у навчально-методичних матеріалах з кримінального права та кримінології для студентів та слухачів магістратури, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Полянська В. С. Транснаціональна організована злочинність у сфері економіки: сутність та ознаки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 167-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2016_2_47.

2. Полянська В. С. Витоки і розвиток транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки в Україні. *Форум права*. 2016. № 5. С. 151-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

3. Полянська В.С. Окремі аспекти попередження релігійного екстремізму і тероризму. *Міжнародна науково-практична конференція «Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України»* (30 вересня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С.30-34.

4. Полянська В.С. Международные механизмы противодействия транснациональной организованной экономической преступности. *Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь» («Legea si Viata»)*. Кишинев, 2017. №1/2.

5. Некрасов В.А., Полянська В.С. Окремі нотатки щодо оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності за методологією socsta. *Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування: матеріали IV дистанційної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, м.Одеса, 15 листопада 2018 р: Нац. Ун-т «Одес. юрид. акад.»*. Одеса: Юридична література, 2018. С. 40-43

6. Полянська В.С. Питання європейського співробітництва у протидії транснаціональній організованій економічній злочинності // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: наук. журн.* – Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2018. - №3 (108) – С.67-78

7. Полянська В.С. Кримінологічна характеристика особистості членів транснаціональних організованих злочинних угруповань економічної

спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ: наук. журн.* Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2018. №2 (16). С. 92-99

8. Некрасов В.А. Полянська В.С. Запровадження та подальший розвиток інституту викривачів. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції: матеріали круглого столу* (Київ, 2 листопада, 2018 р.). Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2018. №2 (16). С.99-103

Зазначені матеріали підтвердили належний теоретичний рівень і практичну обґрунтованість та відповідають меті й загальним напрямкам вдосконалення професійної підготовки юридичних кадрів і можуть бути використанні в навчальному процесі при викладання дисциплін «Кримінальне право» та «Кримінологія» ННіП Міжрегіональної академії управління персоналом.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені аспірантом Буркаль Вітою Сергіївною матеріали дослідження ґрунтуються на значній кількості опрацьованих автором під час дослідження законодавчих, наукових, архівних та емпіричних джерел.

Члени комісії:

**завідувач кафедри управління безпекою,
правоохоронної та антикорупційної діяльності,
доктор юридичних наук, професор**

**професор кафедри управління безпекою,
правоохоронної та антикорупційної діяльності,
доктор юридичних наук, професор**

**професор кафедри управління безпекою,
правоохоронної та антикорупційної діяльності,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

В.О. Заросило

А.М. Кислий

О.І. Козаченко

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший заступник начальника
Головного управління ДФС у
Дніпропетровській області
полковник податкової міліції

Пеньков С.В.

«26» 04 2017 року

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Полянської Віти Сергіївни за темою «Протидія транснаціональній організованій
злочинності у сфері економіки» в практичну діяльність**

Комісія у складі: начальника ОУ ГУ ДФС у Дніпропетровській області полковника податкової міліції Титаренка В.В.; заступника начальника управління – начальника ВОДР СУ ФР ГУ ДФС у Дніпропетровській області полковника податкової міліції Письменної Н.О.; заступника начальника управління – начальника ЗРКП СУ ФР ГУ ДФС у Дніпропетровській області майора податкової міліції Форостянка Д.В. склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Полянської Віти Сергіївни за темою «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки» використовуються під час розслідування кримінальних проваджень для організаційно-правового, методичного, інформаційного забезпечення діяльності фіскальних органів при протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки.

Також, зазначені результати дисертаційного дослідження використовуються як теоретико-прикладне підґрунтя для оцінки масштабів проявів транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки, загроз та ризиків, а також протидії податковій злочинності.

Акт виданий без фінансових зобов'язань перед автором.

Члени комісії:

Начальник ОУ ГУ ДФС
у Дніпропетровській області
полковник податкової міліції

Титаренко В.В.

Заступник начальника управління –
начальник ВОДР СУ ФР ГУ ДФС
у Дніпропетровській області
полковник податкової міліції

Письменна Н.О.

Заступник начальника управління –
начальник ЗРКП СУ ФР ГУ ДФС
у Дніпропетровській області
майора податкової міліції

Форостянка Д.В.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника ГСУ
Національної поліції України
кандидат юридичних наук
Заслужений юрист України

М.С. Цуцкірідзе

«26» листопада 2018 року

АКТ

**впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління
Національної поліції України матеріалів дисертаційного дослідження
Буркаль Віти Сергіївни на тему: «Протидія транснаціональній
організованій злочинності у сфері економіки»**

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ Національної поліції України кандидата юридичних наук Мірковця Д.М., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ Національної поліції України кандидата юридичних наук Козак О.В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ Національної поліції України кандидата юридичних наук Награбової Л.В. розглянула матеріали дисертаційного дослідження Буркаль Віти Сергіївни на тему: «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Визначено, що для практичної діяльності Головного слідчого управління Національної поліції України важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, які відображені за змістом низки наукових робіт.

Спрямовані висновки та пропозиції належним чином висвітлюють питання протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки, за результатами проведених досліджень висловлюються обґрунтовані практичні рекомендації. Висновки, пропозиції та рекомендації автора будуть використані з метою комплексного удосконалення діяльності практичних працівників слідчих підрозділів

Національної поліції України, а також під час проведення занять в системі службової підготовки слідчих.

Комісія дійшла висновку, що результати дисертаційного дослідження Буркаль Віти Сергіївни на тему: «Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки» підготовленої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, слід вважати впровадженими до практичної діяльності Головного слідчого управління Національної поліції України.

Заступник начальника відділу
ГСУ Національної поліції України
кандидат юридичних наук

Д.М. Мірковець

Старший слідчий в ОВС
ГСУ Національної поліції України
кандидат юридичних наук

Л.В. Награбова

Старший слідчий в ОВС
ГСУ Національної поліції України
кандидат юридичних наук

О.В. Козак

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Полянська В. С. Транснаціональна організована злочинність у сфері економіки: сутність та ознаки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 167–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2016_2_47.

2. Полянська В. С. Витоки і розвиток транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки в Україні. *Форум права*. 2016. № 5. С. 151–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

3. Полянська В. С. Международные механизмы противодействия транснациональной организованной экономической преступности. *Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь» («Legea si Viata»)*. Кишинев, 2017. № 1/2 (301). С. 140–143.

4. Полянська В. С. Питання європейського співробітництва у протидії транснаціональній організованій економічній злочинності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. №3 (108). С. 67–79.

5. Полянська В. С. Кримінологічна характеристика особистості членів транснаціональних організованих злочинних угруповань економічної спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 92–100.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Полянська В. С. Окремі аспекти попередження релігійного екстремізму і тероризму. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 30 вересня 2016 р.). К.: ГПУ, Нац. акад. прок. України, 2016. С. 272–274.

7. Некрасов В. А. Полянська В. С. Запровадження та подальший розвиток

інституту викривачів. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції*: матеріали круглого столу (м. Київ, 2 листопада, 2018 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 99–103.

8. Некрасов В. А., Полянська В. С. Окремі нотатки щодо оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності за методологією *socta*. *Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування*: матеріали IV дистанційної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, (м. Одеса, 15 листопада 2018 р.). Одеса: «Юридична література, 2018. С. 40–43.

9. Буркаль В. С. Трансформація транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки в Україні. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, управління та права: теорія і практика*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 22 грудня 2018 р.): у 3 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 1. С. 18–19.